

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Bc. Martin Beneš

**Osobnost a dílo autora literatury
faktu v mediálních a společensko-
politických metamorfózách doby**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí magisterské diplomové práce: Doc. PhDr. Jan Halada, CSc.

**Rok a semestr odevzdání magisterské diplomové práce: 2011 /
zimní semestr**

Studijní program: Mediální a komunikační studia

Obor: Mediální studia

Praha 2011

Autor práce: **Martin Beneš**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jan Halada, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2011**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

BENEŠ Martin, *Osobnost a dílo autora literatury faktu v mediálních a společensko-politických metamorfózách doby.*

Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií, 2011. 1 stran. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Jan Halada, CSc.

Anotace

Diplomová práce „*Osobnost a dílo autora literatury faktu v mediálních a společensko-politických metamorfózách doby*“ zachycuje vliv všech aspektů vývoje komunikačního procesu (změny společensko-politické situace i literatury faktu samotné) vůči publicistovi, spisovateli, historikovi a překladateli Karlovi Richterovi. Ten autorsky zažil 60. léta, dobu normalizace i 90. léta, kdy docházelo k prudkému rozvoji tržní ekonomiky – i v oblasti nakladatelství.

Práce popisuje metamorfózu komunikačního procesu získávání pramenů, politickou komunikaci vůči literatuře faktu a další aspekty tvorby autora tohoto žánru. Zaměřuje se na politické i ekonomické vlivy, které ovlivňovaly autorovu činnost, a jaké vlivy měla jeho mediální činnost zpětně na něj.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část shrnuje vědecké práce, které byly napsány o žánru literatury faktu. Dále se tento žánr pokouší charakterizovat a poukazuje na zásadní problém, který spočívá v neustálených a rozmanitých definicích, které si mnohdy protiřečí. Tato kapitola také shrnuje vývoj tohoto žánru, který se stal literárním fenoménem druhé poloviny 20. Století.

Druhá, tedy praktická část, analyzuje dílo Karla Richtera, který je jedním z nejvýznamnějších představitelů české literatury faktu. Autorsky

zažil 60. léta, normalizaci, oteplení druhé poloviny osmdesátých let i vznik tržní ekonomiky a její vývoj. Tato práce proto zkoumá veškeré vlivy a tlaky, které na autora v jednotlivých obdobích působí, a to jak politické, společenské nebo ekonomické. Zároveň definuje styl literatury faktu, který Karel Richter prosazuje a který nazývá „literatura faktu s uměleckými ambicemi“.

Podkladovým materiálem analýzy byly knihy Karla Richtera a také jeho osobní výpovědi.

Annotation

The Thesis entitled “The Personality and Work of the Author of the Non fiction literature in the Media and the Socio-Political Metamorphoses of the Time” describes the influence of the various aspects of the communication process and its development (changes of the socio-political situation and the non fiction literature itself) in relation to the publicist, writer, historian and translator Karel Richter. He lived through the 1960s, the period of “normalisation” and the 1990s, when the market economy witnessed a rapid development – including the publishing sector.

The work describes the metamorphosis of the communication process in retrieving information, the pursuit of political communication in relation to the non fiction literature and other aspects of this genre of the author’s works. It focuses on the political and economic influences, which affected Richter’s work, and the influence of his work in the media back on him.

The Thesis is divided into a theoretical and a practical part. The theoretical part sums up scientific works written about the non fiction literature genre. In his own analyses Richter, too, tries to characterize the genre and its basic problem, which rests in non-established and diverse definitions often contradicting each other. This chapter also sums up the development of this genre, which in the latter half of the 20th century became a literary phenomenon.

The other, practical part, analyses the work of Karel Richter as one of the most significant representatives of the Czech non fiction literature. As an author, he lived through the 1960s, experienced the period of “normalisation”, the thaw in the late 1980s and the emergence of the market economy and its development. This work therefore examines the influences and pressures - political, social and economic - the author had to bear in the different periods. At the same time it defines the style of the non fiction literature, which Karel Richter uses and which he calls “non fiction literature with artistic ambitions”.

The analysis is based on the books by Karel Richter and his personal evidence.

Klíčová slova

literatura faktu, Karel Richter, média, literatura, spisovatel, KALF

Keywords

non fiction literature, Karel Richter, media, literature, writer, KALF

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato magisterská diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům. Tato diplomová práce obsahuje 147 521 znaků včetně mezer (do tohoto počtu není započítána úvodní strana, bibliografický záznam, anotace, annotation, klíčová slova, keywords, prohlášení, poděkování, obsah, teze diplomové práce, seznam zkratek, použitá literatura, bibliografie Karla Richtera, seznam příloh, přílohy a poznámky pod čarou).

V Říčanech dne

Bc. Martin Beneš

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu magisterské diplomové práce, Doc. PhDr. Janovi Haladovi, za odborné vedení práce a poskytování rad a PhDr. Karlovi Richterovi, CSc. za čas, který mi věnoval, a za poskytnutí materiálových podkladů k práci.

Obsah

Úvod	13
1. Literatura	15
1.1 Definice pojmu literatura	15
1.2 Diferenciace literatury	16
2. Literatura faktu	19
2.1 Čtenáři literatury faktu	26
3. Vývoj literatury faktu	28
3.1 KALF	32
3.2 Umělecká literatura versus literatura faktu	36
4. Literatura faktu s uměleckými ambicemi aneb „umělecko-dokumentární literatura“	38
4.1 Karel Richter a jeho výběr témat	45
4.2 Cesta k literatuře faktu	48
4.3 Ideology oblíbené téma	50
4.4 Pražské jaro, normalizace a cenzura	52
4.5 Zakázané vzpomínky	59
4.5.1 Ohlasy Západu	65
4.6 Richter a StB	70
4.7 Konec komunismu a LF	71
4.8 Ekonomické vlivy po roce 1989	74
4.9 Cesta k literatuře faktu s uměleckými ambicemi	75
4.9.1 Získávání materiálů	78
4.9.2 Umělecké prostředky	79
Závěr	86
Summary	90
Seznam zkratk	94

Použitá literatura a prameny	96
Bibliografie Karla Richtera	99
Vlastní díla literatury faktu	99
Seznam příloh.....	101
Přílohy.....	105

[teze 1](#)

[teze 2](#)

[teze 3](#)

[teze 4](#)

Úvod

Literatura faktu se stala významným literárním fenoménem poválečného světa a jako taková měla svůj vývoj. Cílem této práce bude zachytit vliv všech aspektů vývoje komunikačního procesu (docházelo ke změnám společensko-politické situace i literatury faktu samotné) vůči publicistovi, spisovateli, historikovi a překladateli Karlovi Richterovi. Ten autorsky zažil 60. léta, dobu normalizace i 90. léta, kdy docházelo k prudkému rozvoji tržní ekonomiky – i v oblasti nakladatelství.

Práce si tak klade za cíl popsat metamorfózu komunikačního procesu získávání pramenů, politické komunikace vůči literatuře faktu atd. Bude se snažit zaměřit se na politické i ekonomické vlivy, které ovlivňovaly autorovu činnost, a jaké vlivy měla jeho mediální činnost zpětně na něj.

První, teoretická, část se zaměří obecně na problematiku literatury faktu. Pokusí se nalézt definici tohoto literárního žánru, čím se vyznačuje, jaké místo zaujímá v literárním schématu a čím se od ostatních žánrů odlišuje.

Karel Richter je jedním z nejvýznamnějších českých autorů literatury faktu. Je stoupencem větší umělecké angažovanosti autora. Jeho knihy jsou striktně založeny na faktech, což je u literatury faktu podmínkou, jsou ale podávány románovou formou – mají v sobě napínavý děj, který graduje, živé dialogy a podobně. Richter umí pracovat s emocemi čtenáře. Jako přidanou hodnotu užívá svoji fantazii k nastolování otázek, které prameny spolehlivě nezodpoví.

Tato diplomová práce se pokusí definovat způsob psaní, který Richter prosazuje. Na konkrétních příkladech bude analyzovat principy, s nimiž Richter pracuje. Pokusí se zmapovat, jak užívá fantazii k rozvíjení daných faktů, které mu poskytují prameny a jiné zdroje.

Práce bude sledovat, jakou proměnou prošel tvůrčí proces vytváření jednotlivých děl autora. Rozdílná společenská, politická i

ekonomická prostředí, ve kterých Richter publikoval, ovlivňovaly nejen náměty, ale i samotný proces sbírání materiálů.

Po roce 1989 došlo k velké změně, která do značné míry otřásla světem knihy, protože začal vše určovat trh a navíc se zhroutila cenzura. Jaké vlivy měly tyto změny na literaturu faktu i na samotného Richtera, se také pokusím zjistit.

1. Literatura

1.1 Definice pojmu literatura

Pojem *literatura* pochází z latinského slova *littera* (písmeno). Českým označením je písemnictví.¹ Ačkoliv bývá význam pojmu literatura považován za natolik jasný, že se jeho definování jeví jako nadbytečné, pouhé srovnání definic vede k závěru, že v tomto bodě nebylo dosaženo alespoň zásadní shody.

Nejobecněji určují význam pojmu literatura všeobecné encyklopedie. Ty za literaturu považují obvykle všechny slovesné útvary (tj. texty vystavěné ze slov, z jazykového materiálu), které byly zapsány jako společensky důležitá sdělení.² V širokém smyslu tak patří do literatury všechny písmem zaznamenané jazykové projevy určitého národa, epochy nebo celého lidstva, zahrnující nejrůznější obory lidské aktivity (vědu, techniku, umění, náboženství, politiku, právo).³ V užším smyslu se pojem literatura používá pro veškerý literární materiál (tedy knižní i časopisecký) věnovaný určitému předmětu nebo oboru, jisté otázce.⁴ Některé starší encyklopedie pak berou v úvahu, že do oblasti literatury je nutno zařadit nejen psané texty, ale všechny projevy vyjádřené slovy, tedy i ústní slovesnost (například Ottův slovník naučný).⁵

V tomto pojetí však všeobecné encyklopedie nerozlišují literární dílo (ať již naukové, nebo umělecké) od právního dokumentu (například notářského zápisu, smlouvy, zakládací listiny apod.). Právě tento příliš obecný a z hlediska literární vědy sporný výměr literatury je zřejmě důvodem, proč většina autorů, zabývajících se teoretickou

¹ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983. s. 285.

² LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Slovník literárních pojmů aneb Co se skrývá za slovy*. Plzeň: FRAUS, 2006. s. 76.

³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 207.

⁴ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983. s. 285.

⁵ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. s. 12.

problematikou literatury, vždy znovu pociťuje potřebu otázku podstaty literatury řešit.⁶

„Například Jean Suberville nezařazuje pod pojem literatura pouze beletrii, ale na rozdíl od jiných autorů také literární teorii, zejména poetiku. Jinak přistoupil k této otázce Gero von Wilpert, který si uvědomil historickou proměnlivost chápání tohoto pojmu a uvedl, že ve starší době musíme počítat s výměrem poměrně širokým, který pod pojem literatura zahrnuje celé umění číst a psát (gramotnost), v novější době pak souhlasí s chápáním literatury jako celku slovesné produkce, ale uvědomuje si, že předmětem zájmu literární vědy je literatura v užším smyslu (beletrie), vyznačující se tím, že si vytváří vlastní svět a stává se slovesným uměleckým dílem.“⁷ S tímto pojetím se víceméně shodují René Wellek a Austin Warren. Ti chápou, že v minulosti bylo nutné definovat literaturu velmi široce, ale zároveň namítají, že takovéto pojetí vede k ztotožnění dějin literatury a dějin civilizace. Proto se domnívají, že nejvhodnější je chápat literaturu jako imaginativní slovesnou tvorbu (beletrii).⁸

Ve výčtu definic by bylo možné pokračovat bez omezení. Důležité je uvědomit si, že určení literatury na základě znakového systému, s nímž pracuje, umožňuje pojetí značně široké a různorodé. Podobně definice literatury na základě její komunikační funkce není s to oddělit krásnou literaturu od naukové.⁹

1.2 Diferenciace literatury

Literatura se rozlišuje podle řady hledisek. Literaturu tak lze dělit například podle oboru a tematiky (např. lékařská, pedagogická). Podle původu, případně jazyka, jímž je psána pak lze rozlišovat jednotlivé

⁶ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. s. 12.

⁷ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. s. 12.

⁸ WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: VOTOBIA, 1996. s. 28.

⁹ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. s. 12 - 13.

literatury národní (např. česká, slovenská, anglická), souhrn literatur určité oblasti (např. orientální, evropská) nebo epochy (např. antická, středověká, moderní). Literaturu lze dělit i podle toho, jakému čtenáři je určena (např. dětská literatura, literatura pro dospělé).¹⁰

Podstatné rozlišení umožňuje funkční hledisko. Každý slovesný projev má v podstatě tři funkce, a to funkci informativní, estetickou a formativní. Záleží jen na tom, jaká je hierarchie těchto funkcí, tj. která funkce má v daném konkrétním díle nebo skupině děl dominantní postavení. Na hierarchii těchto funkcí závisí mimo jiné i pojetí stylu díla.

Funkcí informativní lze rozumět schopnost literárního díla poskytnout určitý okruh sémantických informací o skutečnosti, která je předmětem literární reflexe. Za funkci formativní lze považovat vliv literárního díla na formování postojů vnímatele a následně na jeho jednání. Z hlediska literární historie je však nejdůležitější funkce estetická, která spočívá ve vytvoření podmínek pro estetický prožitek literatury.

Podle této funkční diferenciací je dominantní funkcí naukové literatury funkce informativní, tj. poskytnutí určité množiny věcných informací. Cílem autora je však v tomto případě i přesvědčit vnímatele o správnosti předkládaných informací tak, aby je přijal jako pravdivé, tudíž dílo plní i formativní funkci. Ta se může plněji rozvinout tehdy, má-li dílo také schopnost estetického působení na vnímatele. Pro publicistiku je naopak dominantní funkce formativní, se snahou autora přesvědčit vnímatele o nutnosti určitého hodnocení skutečnosti a o jednání, které je v souladu s tímto hodnocením. Takové přesvědčování musí být však opřeno, má-li být účinné, o výběr věcných informací, tj. dílo tohoto druhu má v druhém plánu funkci informativní a využívá dále možnosti podpořit dominantní formativní funkci i estetickou hodnotou publicistického literárního projevu. Krásná literatura (beletrie) má jak informativní, tak formativní funkci, ale její základní funkcí je funkce

¹⁰ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983. s. 285.

estetická, kterou předchází dvě funkce mohou doplňovat o další dimenze.¹¹

Z funkčního hlediska tak lze hovořit o literatuře věcné, která je zaměřená především na poznání, prosté sdělení, popularizaci, informaci a dokumentaci.¹² „Do věcné literatury patří literatura odborná, vědecká, populárně naučná, publicistika a literatura administrativní.“¹³ Druhou kategorií literatury je literatura zaměřená především na estetický účinek, zvaná literatura umělecká neboli krásná.¹⁴ Na pomezí literatury umělecké a věcné stojí publicistická beletrie a literatura faktu. „Literatura faktu je vymezena určitou technikou organizace materiálů dokumentární povahy, dále způsobem podání faktu, jež preferuje jejich vnitřní dramatickost a napětí spolu se zajímavostí a zároveň nepoužívá fabule, typickou pro beletristickou literaturu.“¹⁵ Právě detailní definováním pojmu literatura faktu je předmětem následující kapitoly.

¹¹ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Rubico, 2000. s. 13.

¹² KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 207.

¹³ KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983. s. 285.

¹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. s. 207.

¹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999. s. 59.

2. Literatura faktu

Vycházíme-li za základní definice, že literatura se dělí na fiktivní (která vychází z prvků reality, zobecňuje ji a zpracovává – uměleckou fantazií vše sceluje a vytváří nový příběh a smyšlené postavy) a nefiktivní, která byla dlouhou dobu považována za odborný styl a ne literaturu, je zrození literatury faktu zborcením základních teoretických pilířů.

Najednou se totiž objevila literatura, která oba póly spojuje. Tradiční způsob dělení literatury a písemnictví na umělecký a odborný styl rázem nestačí, protože se na jejich pomezí začíná vyhraňovat nový styl, který je žánrově víceméně samostatný. Chová se jako odborná literatura, tedy sděluje fakta, ale zároveň do výkladu fakt vnáší umělecké postupy – dříve se to pokládalo za nenáležitě, za porušování žánrových norem.

K pochopení zajímavosti díla Karla Richtera je třeba si nejprve pojem „literatura faktu“ vymezit. Jedná se však o poměrně problematický krok, protože v zásadě neexistuje žádná přesná definice. Literární historik Zdeněk Heřman přirovnal literaturu faktu při pokusu o její definici k rybě: „Mrská se mi v rukou, snaží se vyklouznout, její šupiny se lesknou a každým okamžikem nabízí jiný dojem.“¹⁶

Problém literatury faktu je ten, že je velmi těžko definovatelná, protože k ní každý autor může přistupovat jinak. Obecná definice zní, že se jedná o žánr, který se pohybuje na pomezí literatury umělecké a odborné. Pravdou však je, že literatura faktu je obojím, zároveň není pouze jedním. Má synkretický charakter, protože vznikla skloubením postupů odborného a uměleckého stylu a přitom si z nich vzala, co potřebovala.

Teoretik Bohumil Svozil vidí problém v definování literatury faktu, jejích znaků, cílů a charakteru, je v její bezdějinnosti. Literatura faktu totiž podle něj neexistuje v delším časovém období jako ostatní žánry.

¹⁶ Heřman, Zdeněk. *Fatum factum*. Tvorba – Kmen, 1986, č. 17.

Zatímco lyrika, epika, drama měly stovky a tisíce let, literatura faktu měla ke svému sebeurčení let jen pár desítek.¹⁷

V Encyklopedii praktické žurnalistiky se píše, že „literatura faktu je vymezena určitou technikou organizace materiálů dokumentární povahy, dále způsobem podání faktu, jež preferuje jejich vlastní dramatickosti a napětí spolu se zajímavostí a zároveň nepoužívá fabule, typickou pro beletristickou literaturu“.¹⁸

Z této definice by mohlo vyplývat, že literatura faktu je v podstatě odborným, ověřeným textem, který autor přeformuluje do formy, která je zajímavá a čtivá pro čtenáře. Podstata tohoto žánru však spočívá již v průběhu práce autora – během přípravy knihy i jejího psaní. Autor literatury faktu musí „spojovat v sobě osobnost zuřivého reportéra, střízlivého vědce, zvědavého diváka, kultivovaného interpreta života a jeho dramata“.¹⁹ Není pouhým spisovatelem, který vybírá a řadí fakta. Musí postřehnout, v čem spočívá vnitřní problematičnost faktu a dokázat vytvářet hypotézy na jejich řešení.²⁰ Z takovéto autorovy práce vyzařuje ono kouzlo, které dokáže očarovat laika i zaujmout odborníka.

Nejdůležitějším procesem je nazírání na fakta temperamentem a jejich umělecké ozvláštnění. To znamená, že text by měl čtenáři umožňovat živě a zaujatě prožívat všechno, co se stalo.

Autor se v podstatě účastní děje, protože čtenáři předkládá to, co považuje za pravdivé a je mu dovoleno to sdělit. Může například, na rozdíl od novináře, uvést, který z účastníků děje patrně nemluvil pravdu a podobně. Nepředkládá jen to, co bylo řečeno a uděláno, ale také to,

¹⁷ SVOZIL, Bohumil. *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém*, Tvar, 1993, 4. ročník, číslo 17/93, s. 1

¹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999. s. 59.

¹⁹ ADLT, Jaromír. *Literatura faktu - samostatný žánr*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/prvni.doc>

²⁰ JURČO, Milan. *Hľadanie podstaty literatury faktu*, Tvar, 1997, 8. ročník, číslo 13/97, s. 6

co bylo myšleno a cítěno.²¹ Tuto tezi přejímá Adlt od amerického teoretika Toma Wolfa. Jurčo z toho vyvozuje, že fakt může tedy mít dvojí podobu – objektivní (to, co bylo řečeno a uděláno) a subjektivní (co bylo myšleno a cítěno. To, co se do díla dostane jako fakt subjektivní povahy, třeba považovat za autentické. Autenticita v tomto smyslu není podle Jurča ničím jiným než jevem dokumentárnosti literatury faktu – kterou se tento žánr odlišuje od ostatních.

Podle Adlta má literatura faktu dva konstitutivní činitele – fakt a literaturu. Znamená to, že text tohoto žánru musí kromě práce s fakty také být literaturou. Tato vágní definice však přesně popisuje dva protipóly, které tento žánr spojuje. Zatímco na první místo klade fakt, což znamená, že pravdivě s ohledem na zdroje a prameny popisuje události, svými postupy musí po teoretické stránce mít přesah do umělecké literatury – tedy plnit estetickou funkci a transformovat informace do různých žánrových forem epiky.

Jan Halada v článku „Z historie literatury faktu“ v literatuře faktu vnímá tři konstituující prvky. Označuje je za tři „P“. Je to:

- 1) příběh jako prastaré a stálé téma adekvátně přítomné stejně jako v beletrii tak i mimo beletrii,
- 2) pocit z jeho „nového“ či „jiného“ způsobu sdělení,
- 3) potřeba pojmenovat fakt a fakticitu v jeho aktuálním významu a naléhavosti.²²

Podle Halady není fakt pouze „hlavním hrdinou“ díla, ale je také tvůrcem příběhu.

Fakt a fikce ovšem nejsou neoddělitelně v protikladu. Umělecká literatura nemůže existovat bez faktu, protože bez vazby na něj by byla nesrozumitelná. Adlt píše, že „(...) ani na výsost beletristické dílo se

²¹ ADLT, Jaromír. *Literatura faktu - samostatný žánr*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/prvni.doc>

²² HALADA, Jan. *Z historie literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/druha.doc>

nerodí bez vázanosti na fakt. Autor takového díla může být pohlcován tvorbou, může nabírat plnými hrstmi ze zdrojů své imaginace a tu také angažuje pro své dílo.²³ Kdyby však autor vytvářel text zcela fantazijní a fiktivní bez sebemenší návaznosti na fakt, tedy na pravdivý poznatek vycházející z empirického poznání,²⁴ nebyl by takový text přesvědčivý a ani pochopitelný.

Na druhou stranu ani literatura faktu se do určité míry neobejde bez fikce. Radko Pytlík ve své knize *O literatuře faktu* rozporuje západní označení literatury faktu jako „non-fiction literature“. Toto označení podle něj spíše vypovídá, co literatura faktu není, než čím je. „Protiklad faktu a fikce je falešný. Rozlišení faktu a fikce platí v určitých obdobích pro literaturu vůbec; jako obecná charakteristika výrazových prostředků literatury faktu je tento nedostačující a zkresluje. Tím méně lze z protikladu faktu a fikce (fantazie) odvozovat kritérium pravdivosti, jako by důraz na fakt a potlačení fikce bylo zárukou pravdy zobrazení. Takto zjednodušený hodnotící aspekt ve spojení s fakty spíše věc zamlžuje, než osvětluje.“²⁵

Pytlík to dokládá na příkladu, že i autor literatury faktu nebo vědec za použití své fantazie a subjektivního přístupu může proniknout hlouběji do problémů. Podle něj je představivost a fantazie neodmyslitelnou součástí vědeckých objevů.

Tvorba autora literatury faktu je také práce s fantazií a představivostí. Je to kreativní činnost. Zatímco v umělecké literatuře autor vytváří „novou fiktivní realitu“, autor literatury faktu popisuje faktickou realitu, kterou se snaží umělecky ozvláštnit.

²³ ADLT, Jaromír. *Literatura faktu - samostatný žánr*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/prvni.doc>

²⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999. s. 59.

²⁵ PYTLÍK, Radko. *O literatuře faktu*. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 22

Bohumil Svozil v článku *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém* rozvíjí Pytlíkovy úvahy. Beletristické dílo je podle něj může být založeno na faktech, například memoárová literatura, životopisný román. Pro literaturu faktu nejsou ale podle něj východiskem jednotlivá fakta, ale vždy soubory fakt. A přitom je zcela lhostejné, že jednou běží o soubory fakt nepřiliš rozlehlé a jindy až dalekosáhlé. Tyto soubory fakt autora faktografického díla přitom pouze nekorigují, ale mají pro něj doslova direktivní sílu, která mu vládne a která ho vede. Neznamená to, ale že by byl pasivním pisatelem daných fakt, fakticita mu sice vládne, ale také on vládne jí. Nepředkládá totiž čtenáři pouhé soubory údajů, ale napořád nachází mezi zahrnutými fakty vzájemné vztahy a souvislosti.²⁶

Další z teoretiků literatury faktu Milan Jurčo však odmítnul definici literatury faktu na základě souborů fakt. „(...) nie faktograizmus (svojou praxou i teoretickou reflexiou ho odmietol už E. E. Kisch), ale dokumentarizmus, nie faktografická popisonosť ale faktotvorba při uplatňování a zachovávání principu verifikácie sú tie základné atribúty, ktoré robia z LF savojský a pôvodný literárny druh.“²⁷ Podle Jurča je podstata věci totiž v tom , že dokumentárnost jako základní rys literatury faktu implikuje verifikovatelnost faktů, vytváří pro ní předpokady. Faktografie je k ní lhostejná, nebo se jí přímo vyhýbá. A na věci nemění, jestli se za východisko faktografického díla považují jednotlivá fakta nebo jejich soubor.²⁸ Svozilovo pojetí by totiž podle Jurča postrádalo umělecké hodnoty, protože takové texty by byly příliš statické a opisné.

Svou podstatou není literatura faktu příliš vzdálená od popularizace vědy. Je tu však několik základních rozdílů, které díla literatury faktu a díla literatury popularizačně odborné definitivně oddělují. Není to jen forma, kterou oba tyto žánry využívají ke sdělení,

²⁶ SVOZIL, Bohumil. *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém*, Tvar, 1993, 4. ročník, číslo 18/93, s. 1

²⁷ JURČO, Milan. *Hľadanie podstaty literatúry faktu*, Tvar, 1997, 8. ročník, číslo 11/97, s. 4

²⁸ tamtéž

ale i způsob práce autora s fakty a i cíle, kterých se snaží dosáhnout. Radko Pytlík tyto rozdíly shrnul do pěti stručných bodů. Podle něj literatura faktu na rozdíl od popularizace vědy:

- „a) Objevuje tzv. bílá místa ve vědeckém poznání, tj. oblasti dosud nepoznané nebo málo poznané, popřípadě zavalené předsudky a legendami.
- b) staví si znepokojivé otázky filozofické, konkretizuje historicko-spoolečenské souvislosti vědeckých objevů.
- c) Přibližuje morální rysy vědeckých a kulturních pracovníků; zpřítomňuje cesty, jež vedly k významným objevům.
- d) Využívá dobrodružství poznání, principu náhody, osobní motivace a účasti k tomu, aby její poznání působilo vzrušivě, aby podněcovalo k dalšímu zájmu o předmět.
- e) Usiluje o estetické zvýraznění faktu.“²⁹

Autor literatury popularizačně odborné tedy pouze popisuje, co bylo dosud zjištěno, a sám se o rozšiřování hranice poznání nezasahuje. V podstatě pracuje s fakty, které mu byly předloženy, a s těmi pracuje – a to tak, že je sděluje bez emočního prožitku. Jeho cílem je poučit čtenáře, což je i cílem autora literatury faktu. Ten má ale navíc za cíl vyvolat ve čtenáři emoce a fakta, se kterými pracuje, umělecky ozvláštnit.

Svozil píše, že jedním z hlavních odlišujících aspektů odborné literatury a literatury faktu je jejich cíl. Zatímco literatura faktu vše spojuje s člověkem jako reálným individuem, jeho příběhem v rámci

²⁹ PYTLÍK, Radko. *O literatuře faktu*. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 26

určité události, odborná literatura se snaží postihnout obecné zákonitosti či obecný smysl těchto procesů.³⁰

Literatura faktu se navíc od popularizace vědy liší i tím, že je pestřejší ve způsobu zpracování. Lze v ní nalézt umělecký styl, publicistický i vědecký a odborný. Autor může použít vyprávění, popis, výklad, úvahu. Navíc může užívat útvary, které jsou v jiných typech literatury zcela atypické – telegramy, vyhlášky, formuláře, výnosy, záznamy telefonních hovorů, životopisy, posudky, rozhovory a podobně. Právě svoboda s nakládáním těchto informačních zdrojů činí z literatury faktu samostatný žánr, který nelze přiřadit do jiné literární kategorie (viz kapitola „Cesta k literatuře faktu s uměleckými ambicemi“).

Faktografický žánr na rozdíl od populárně vědné literatury nepřejímá od vědy její model skutečnosti, aby ho pouze obměnil, zpřístupnil a přitom zindividualizoval. O vědu se sice nepopíratelně opírá, poučuje se z ní a také od ní zpříma přejímá určité její poznatky, ale to nic podstatného nemění na základní okolnosti, že tvůrce faktografického díla v něm vytváří a musí vytvářet svůj vlastní, původní model skutečnosti, o níž pojednává. Právě v tom spočívá základní projev kreativity jeho díla a hodnoty tohoto díla.³¹

Podíváme-li se, čím se odlišuje literatura faktu jak od odborné, tak od umělecké literatury, zjistíme, že je to právě práce s faktem. Definovat literaturu faktu tedy lze právě skrze „proces ozvláštňení faktu“. Díky tomuto unikátnímu postupu se vyhraňuje jako svébytný literární žánr. Není pouhým hybridem mezi uměleckostí a odborností – je synkretickým útvarem, jenž vzniknul nenásilným splynutím obou prvků.

Jurčo nicméně tvrdí, že v úsilí o uchopení základních principů estetiky a poetiky literatury faktu není možné si vystačit pouze s teorií

³⁰ SVOZIL, Bohumil. *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém*, Tvar, 1993, 4. ročník, číslo 18/93, s. 1

³¹ tamtéž

ozvláštnění faktů, s akcentací či preferováním neobyčejného detailu. Zdůrazňuje, že tak jako je literární fikci vlastní iluzivnost, je základní vlastností literatury faktu verifikovatelná dokumentárnost.³²

2.1 Čtenáři literatury faktu

Vycházíme-li z teze literárních teoretiků René Welleka a Austina Warrena, které praví, že hlavní potěšení čtenáře z literárního díla je směs pocitů novosti a rozpoznání³³, pak se literatura faktu stala jeho dokonalým zdrojem potěšení. Vychází totiž z odborné a umělecké literatury (rozpoznání), ale vlastní podstatou tvoří něco víc než jen pouhou směs těchto částí (novost).

Čtenář literatury faktu je jiný, než je čtenář literatury odborné nebo umělecké. Na jednu stranu je zklamán a unaven iluzivním světem fiktivní literatury, protože chce poznávat objektivní pravdu, seznamovat se s reálným světem, který ho obklopuje. Na druhou stranu se však zároveň s tím chce bavit, prožívat příběhy a mít pocit, že je součástí příběhu – ne jen pouhým příjemcem holých a chladných údajů. „Vytvaroval se typ čtenáře, který chce rychle poznat, rychle se orientovat a přístupnou formou získat velké množství potřebných informací,“ píše Adtl³⁴. Podle něj k tomu došlo v důsledku politických i ekonomických vlivů během dvacátého století. Na touze po fakticitě se podepsala velká hospodářská krize ve 30. letech, druhá světová válka i poválečný politický vývoj. Lidé se cítili být oklamáni, protože fiktivní literatura v nich vyvolávala pocit neomezených možností, ale realita jim nastavila tvrdé zrcadlo. Dnešní člověk je podle Adlta přehlcen informacemi z různých komunikačních kanálů, ve kterých se nedokáže

³² JURČO, Milan. *Hľadanie podstaty literatúry faktu*, Tvar, 1997, 8. ročník, číslo 13/97, s. 6

³³ WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996. s. 45

³⁴ ADLT, Jaromír. *Literatura faktu - samostatný žánr*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Citováno dne 1. 12. 2010. Dostupné z <http://kalf.cz/files/prvni.doc>

orientovat. Čtenář tak i díky tomu přestává mít schopnost dešifrovat znaky zakódované v umělecké literatuře.³⁵

³⁵ ADLT, Jaromír. *Literatura faktu - samostatný žánr*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Citováno dne 1. 12. 2010. Dostupné z <http://kalf.cz/files/prvni.doc>

3. Vývoj literatury faktu

Definovat vznik a vývoj literatury faktu je problematické, protože nelze s určitostí říci, k jaké době lze zrod tohoto žánru nebo jeho předchůdce datovat. Vycházíme-li z teze, že literatura faktu je druh literatury, která pracuje s faktem, tedy že zpracovává objektivní informace o událostech a lidech a tyto předkládá čtenářům, lze již za ranou formu literatury faktu považovat kroniky, cestopisy, vzpomínkové knihy a podobně. Takto se můžeme v podstatě dostat až do doby vzniku samotného písma.

Věrohodnější však bude považovat za původce literatury faktu antické historiky. „Jména řeckých a římských historiků jsou přirozenou součástí školních osnov, avšak méně je již známo, že ve starověku bylo zvykem pokládat historické dílo za umělecké. To dovolovalo i odlišnou autorskou interpretaci například v podobě zvýraznění či naopak opomenutí nesporné faktografické základny. Připouštělo to rovněž i jiné než stroze časově nebo posloupnostní řazení faktů a také to měnilo jejich míru ozvláštňení. Stručně řečeno fakt a literatura se tu chovaly jako konstituční činitelé, podobně jako tomu je i dnes.“³⁶ Halada jako příklady „praotců“ literatury faktu uvádí Hérodota, Tacita, Tita Livia nebo Diógena Laertia, který ovšem vykládal fakta i za pomoci fikce. Byli to ale již tito autoři, kteří pracovali s fakty, přistupovali k nim a zpracovávali je osobitě, s přispěním vlastní kreativity a uměleckého cítění.

Halada jako jedno z prvních děl, které může být považováno za pilíř literatury faktu, považuje Životopisy dvanácti císařů (*De vita Caesarum*) od Gaja Suetonia Tranquilla. Do dnešního dne se dochovalo sice jen osm životopisů, ovšem jejich styl je více než zajímavý. Suetonius se totiž nezaměřuje na život osobností jako celku, ale vybírá si spíše určité historiky, příhody, na kterých vykresluje portrét císaře. „Suetoniovi bylo vytýkáno, že sbírá jen strohá fakta, soustřeďuje se na detail, preferuje konkrétnost, avšak tímto způsobem již tehdy

³⁶ HALADA, Jan. *Z historie literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/druha.doc>

dokázal, že takto lze rozbít jak stereotyp toku vyprávění, tak na druhé straně oživit strohý rámeček historického popisu.³⁷ Podle Halady může díky tomu právě tento autor být považován jako pravzor autorského postupu a vzhledem k úspěchu, které se jeho dílu dostalo, také čtenářského ohlasu.

S přiřazením počátků literatury faktu do antiky souhlasí i Jurčo. Kořeny tohoto žánru sahají podle něj hluboko do minulosti. Předchůdci literatury faktu jsou řecká a římská historická díla, středověké kroniky, cestopisy a deníky z období baroka, umělecko-publicistické žánry 19. století.³⁸

Opravdové počátky literatury faktu se datují do mnohem pozdější doby. S rozvojem techniky ve druhé polovině devatenáctého století došlo i k rozvoji literatury a jejích žánrů. Díky zdokonalení tiskařských metod a gramotnosti se poprvé v historii vytvořilo masové publikum – kniha přestala být výsadbou vzdělanců a nejvyšších vrstev. Díky výraznému navýšení počtu potenciálních čtenářů se rozrostla i nabídka knižních titulů a pro rozmanité publikum začaly vznikat i rozmanitější literární žánry. V podstatě se vytvořilo tržní prostředí, neboť autoři museli více než jindy bojovat o své čtenáře. V této době roste poptávka po faktech, po ověřených informacích, a proto také dochází k rozmachu žurnalistiky, která záhy začíná ovládat veřejné mínění.

Technologický pokrok se stal nejen prostředkem rozvoje literatury, záhy se však stal i jejím tématem. Čtenáře fascinovaly zprávy o objevech, hrdinou románů se stává vědec – jeho práce i jeho život. Právě tuto fascinaci využil americký lékař Paul de Kruif, který je považován za skutečně prvního autora literatury faktu vůbec.

Kruif v knize „Bojovníci se smrtí“, která vyšla v roce 1927, předkládá příběh o několika významných lékařských objevech, zejména

³⁷ HALADA, Jan. *Z historie literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/druha.doc>

³⁸ JURČO, Milan. *Hľadanie podstaty literatury faktu*, Tvar, 1997, 8. ročník, číslo 13/97, s. 6

v oblasti mikrobiologie. Románovými postupy popisuje, jak holandský podivín van Leeuwenhoek poprvé objevil svět mikrobů. Vypráví osudy a objevy Roberta Kocha a Luise Pasteura, který na základě náhodného pokusu zjistil, že jsou mikroby schopny bojovat proti sobě, což vedlo k vytvoření vakcíny ze samotného původce choroby.

Kniha „Bojovníci se smrtí“ v sobě má románové napětí, dobrodružství a v čtenáři vyvolává celou škálu emocí. Kruif se zabývá nejen danými fakty, ale také emocemi a psychologii svých hrdinů. Podle Radka Pytlíka se právě tímto okamžikem zrodila literatura faktu: „Z napětí mezi faktem a jeho slovesnou interpretací, v polaritě mezi vědou a literaturou zrodil se zde nový druh – literatura faktu.“³⁹ Kruif touto knihou dokázal, že v podstatě náměty z každého oboru vědeckého bádání je možné zpracovat zajímavě, čtivě a zároveň se vši odborností a faktickou pravdivostí. Byla to první kniha, která představila vědeckou práci v kontextu dramatičnosti lidských osudů, a to formou na pomezí umělecké a odborné literatury.

Tato kniha se setkala s obrovským zájmem čtenářů, a tak se jí logicky dostalo pokračovatelů. Stále více autorů si bralo tento styl za svůj a stále více čtenářů jej vyhledávalo. Důležitým zdrojem témat a námětů se stala také historie.

V šedesátých letech 20. století dochází k prvním pokusům literaturu faktu nějak teoreticky ukotvit. Je to dáno i velkým čtenářským zájmem o tento druh literatury, i když z dnešního pohledu se jednalo spíše o populárně vědeckou literaturu, která byla předobrazem dnešního moderního chápání literatury faktu. V československém prostředí se objevují dvě významné osobnosti, které píší a propagují literaturu faktu. Vojtěch Zamarovský, který byl zastáncem vědečtějšího pojetí (podle něj je literatura faktu literatura o faktech bez autorských výmyslů), a Miroslav Ivanov, jenž prosazoval spíše umělečtější a emocionálnější přístup (autor si podle něj musí téma ohmatat vlastníma

³⁹ PYTLÍK, Radko. *O literatuře faktu*. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 9

očima a vlastním srdcem).⁴⁰ Nutno dodat, že tato rozpolcenost je vnímatelná mezi autory literatury faktu dodnes.

Sedmdesátá a osmdesátá léta byla pro literaturu faktu velmi významná. V této době se tento žánr definitivně usadil do širokého povědomí autorů a čtenářů. Zajímavé je, že v této době dochází nejen k rozmachu literatury faktu, jako žánru věcného, tak i science fiction, žánru předpokládající maximální fantazii. „Neobešlo se to bez napětí. Toto napětí vznikalo tím, že science fiction a LF se na cestě za svými specifickými cíli od běžné beletrie nejen odchylovaly, ale že ji i po určité stránce překonávaly, a to buď vyšší mírou fantazijnosti (science fiction), anebo naopak vyšší mírou věcnosti (LF). Buď jak buď, poukazovaly tak na faktický stav věcí, na vlašnou, nevyhroceně realistickou podobu soudobé beletrie, tj. na její jak zdrženlivě fantazijní, tak umírněně věcný charakter.⁴¹

Je však nezpochybnitelné, že literatura faktu si mezi čtenáři vydobyla pevné místo. Podle průzkumu oblíbenosti jednotlivých žánrů (učiněn na konci roku 1994), který provedla Fakulta sociálních věd mezi 1200 respondenty všech věkových a sociálních skupin, se literatura faktu umístila hned za románem.

Cílem tohoto průzkumu bylo zachytit vývoj knižního trhu po listopadu 1989. „Po doslova explozi žánrové nabídky, která zaplavila tržní trh v posledních čtyřech letech, byť mnohdy šlo o žánry pouze znovuobjevované, se zákonitě mnohým nakladatelům, knihkupcům a distributorům jeví současný knižní trh jako absolutně nasycený.⁴² Zajímavé je, že podle průzkumu oblíbenosti jasně zvítězil román, následovala ho literatura faktu, třetí byla literatura odborná a čtvrtá populárně vědecká.

⁴⁰ HALADA, Jan. *Z historie literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/druha.doc>

⁴¹ SVOZIL, Bohumil. *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém*, Tvar, 1993, 4. ročník, číslo 17/93, s. 1

⁴² výsledky čtenářského průzkumu z 31. 5. 1995, Jan Halada, Hynek Jeřábek, s. 16

3.1 KALF

Sdružení, které zaštiťuje autory literatury faktu v České republice, se jmenuje Klub autorů literatury faktu (KALF).

Cesta, která vedla k jejímu založení, byla dlouhá. Podle vzpomínek Miroslava Ivanova, průkopníka literatury faktu v Česku, sahá do roku 1984. Tehdy se na podzim sešlo několik autorů tohoto žánru ve slavkovském Historickém muzeu. To řídil Jiří Pernes⁴³, který si posteskl, že literatura faktu je jako žánr podceňována a že nemá svou teorii ani organizační základnu. Tehdy napadlo Miroslava Ivanova, že by se právě v Historickém muzeu Slavkova mohla ona organizační základna vytvořit. I on chápal, že v literární vědě je literatura faktu dosud nesprávně zařazená. Podle něj nebyla literatura faktu řazena do kategorie umělecké literatury, kam se počítala pouze beletrie, poezie nebo dramatická tvorba. Určitá část literatury faktu podle Ivanova nebyla pouhou popularizací vědy - nebyla odborně sdělná – ale byla prožitkem. Vznikala proto, aby ve čtenáři vytvářela určité emoce – pro tento záměr volí slova, členění kapitol a motivů. Tento „podžánr“ nebyl nikde teoreticky ukotven ani zařazen. Popularizace vědy totiž tyto postupy neuznává, protože z její definice vyplývá, že prostor pro emocionální stránku ve vědecké literatuře není. Pocity je možné ve vědecké literatuře pouze citovat s pomocí poznámkového aparátu, autor je však nemůže využít jako umělecký prostředek.

Ivanov o této události píše: „V té době – na podzim 1984 – jsme byli v tehdejším Svazu spisovatelů trpěni celkem tři autoři tohoto žánru: Cílek, Moulis a já. Nápad, že by se tady v Historickém muzeu města Slavkova sešli jednou za rok všichni, kdo literaturu faktu píší, se zdál všem přítomným dobrý. Ředitel dr. Pernes mě ještě na závěr požádal, abych o tomto rozhodnutí informoval vedení Svazu spisovatelů, které by mohlo být případně spolupořadatelem; dr. Pernes si totiž uvědomil,

⁴³ ten samý Pernes, který se v roce 2010 stal na několik měsíců ředitelem Ústavu pro studium totalitních režimů)

že celou akci by 'mocní' Svazu třeba chápali jako poloilegální čin a to si nemohlo Historické muzeum dovolit.“⁴⁴

Nicméně Svaz československých spisovatelů nebyl této myšlence příliš nakloněn. Nelíbilo se mu, že by se autoři literatury faktu takto sdružovali a už vůbec ne mimo zámek Dobříš, kde bylo jeho sídlo.

První sympozium literatury faktu (setkání se označují zkratkou SALF – setkání autorů literatury faktu) se ale konalo v květnu 1985 a jeho tématem bylo „Boj českého lidu proti fašismu a literatura faktu“. Takovouto akci si nikdo nedovolil zrušit. Svaz se naopak rozhodl vytvořit ve své organizaci Sekci literatury faktu, která by byla pod jeho kontrolou. Pro příští léta se snažil přesunout setkávání autorů ze Slavkova do Dobříše, to se mu ovšem také nepovedlo. Na akci přislíbili totiž pravidelnou účast i autoři ze Slovenska, pro které byl Slavkov na půli cesty mezi Prahou a Bratislavou v přijatelné vzdálenosti.

Výrazným milníkem pro českou literaturu faktu byl rok 1988, kdy bylo vytvořeno Dokumentační středisko literatury faktu (DOSLIF), které podle Ivanova výrazně přispělo k dalšímu rozvoji tohoto žánru v Česku⁴⁵. Jedná se o knihovnu všech autorů literatury faktu v muzejní knihovně ve Slavkově u Brna. „Shromažďuje (DOSLIF – pozn. autora), zpracovává, uchovává a zpřístupňuje informace a materiály vážící se k literatuře faktu na českém a slovenském území. Soustřeďuje dokumenty o autorech, kteří se věnují této tematice a podchycuje jejich tvorbu v knižní a časopisecké formě. Badatelům je k dispozici zpracovaný knižní katalog, personální autorská kartotéka LF, kartotéka s anotovanými bibliografickými prameny, výstřižky z novin a časopisů s tematikou LF, separáty a literární pozůstalosti.“⁴⁶

⁴⁴ IVANOV, Miroslav. *On o nás aneb Jak vznikl Klub autorů literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/treti.doc>

⁴⁵ IVANOV, Miroslav. *On o nás aneb Jak vznikl Klub autorů literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/treti.doc>

⁴⁶ Informace z oficiálních stránek zámku Slavkov. Dostupné z <http://www.zamek-slavkov.cz/cz/odkazy/literatura-faktu>

Po pádu komunismu v roce 1989 se autoři literatury faktu rozhodli, že se osamostatní a založí vlastní klub, který bude nezávislý na Svazu československých spisovatelů. V roce 1990 podalo asi dvacet členů tehdejší Sekce literatury faktu žádost na ministerstvo kultury, aby schválilo stanovy nově vznikajícího Klubu autorů literatury faktu. Ty byly schváleny v lednu 1991 a definují KALF jako:

„- nezávislou tvůrčí a profesní organizací působící na území České republiky a sdružující české, moravské a slezské autory literatury faktu /1/,

- je samostatným právním subjektem se sídlem v Praze /2/,

- svou činností přispívá k zajištění práva na svobodnou literární tvorbu a k vytváření podmínek jejího nejširšího uplatnění. Chrání proto práva svých členů v oblasti tvůrčí, materiální a sociální a hájí jejich oprávněné zájmy ve styku se státními orgány, společenskými a případně i jinými organizacemi /3/.“⁴⁷

Členem nově vzniklého KALFu se tak mohl stát každý autor tohoto žánru, který souhlasí se stanovami. O rok později se navíc KALF přiřadil k Obci spisovatelů.

Tvůrčí svoboda po roce 1989 dala autorům literatury faktu velký prostor k tvorbě. Společenská nálada, kdy se lidé chtěli dozvědět pravdu, která byla před nimi dlouho utajovaná, prohloubil zájem o tento žánr. Ivanov si byl velké příležitosti vědom: „KALF si uvědomil, že moderní člověk chce vědět, chce znát. Chce být „při tom“. Chce se zúčastnit. Literatura faktu mu tu možnost dává. A navíc: vědomě ho vytrhává z jeho případné lhostejnosti. Současná doba ještě tento rys LF zdůrazňuje: pravda o minulosti, pravda o přítomnosti, to budiž devizou autorů literatury faktu.“⁴⁸

⁴⁷ IVANOV, Miroslav. *On o nás aneb Jak vznikl Klub autorů literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/treti.doc>

⁴⁸ IVANOV, Miroslav. *On o nás aneb Jak vznikl Klub autorů literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/treti.doc>

Cílem Klubu „(...) je propagace literatury faktu jako svébytného žánru umělecké literatury na pomezí populárně vědné literatury a beletrie. Podněcování tvorby v tomto žánru a tříbení a sjednocování tvůrčích přístupů. Udržování spolupráce se slovenskými spisovateli téže žánrové orientace.“⁴⁹. V praxi to vypadá, že Klub pořádá besedy, sympózia a pravidelná setkání ve Slavkově (SALF). Nedílnou součástí jsou také dvě ceny, které jsou za literaturu faktu udělovány. Od roku 2001 uděluje vlastní Cenu Miroslava Ivanova za literaturu faktu (zemřel 23. prosince 1999) a od roku 1992 se spolupodílí na Ceně E. E. Kische za literaturu faktu (tu uděluje Obec spisovatelů).

Významnou činností KALFu, na které se velkou měrou podílí také Karel Richter, je vydávání revue „Přísně tajné“. Jedná se o dvouměsíčník, který „(...) vychází vstříc čtenářské poptávce po kvalitní literatuře faktu, která seriózním, nikoli bulvárním, způsobem usiluje o zmapování bílých míst nedávné historie“.⁵⁰ Tematicky se soustředí na oblasti, které obvykle nebývají středem zájmu. Jedná se o kratší texty v průměrném rozsahu stran. Do revue přispívají jak členové KALFu, tak i členové Obce spisovatelů. Vychází od roku 1997.

Cílem tohoto dvouměsíčníku je, jak se píše v informačním dokumentu přehledu publikací KALFu, aby „splňoval vysoké nároky po stránce výrazové a přispíval v tomto směru k vyhraňování hodnotné literatury faktu jako svébytného uměleckého literárního žánru. Je to literatura, která sice pracuje výhradně s fakty, nic si nevymýšlí, ale přitom aspiruje na osobité vidění a prožívání faktů, tvůrčí odhalování souvislostí mezi nimi a svérázné vidění významu jejich existence. Tím si otvírá prostor pro uměleckou tvorbu, již se od věcně sdělné literatury

⁴⁹ Informace z oficiálních stránek Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/?q=node/1>

⁵⁰ Informace z oficiálních stránek Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/?q=node/49>

odlišuje, obdobně jako se umělecká fotografie odlišuje od fotografie dokumentární.“⁵¹

Je tedy patrné, že se KALF snaží všemi prostředky uvést do odborného povědomí argument, že literatura faktu stojí na pomezí odborné a umělecké literatury. A jako taková by v tomto duchu měla být zařazována. Členové klubu se stále potýkají se základním problémem, že literatura faktu není mnohými literárními teoretiky uznávána jako samostatný literární žánr, není ale zároveň počítána ani jako odborná, ani jako umělecká. Stojí v jakémisi literárním vakuu.

Problém je, že ani sami autoři literatury faktu se sami neshodnou na definici tohoto žánru. Mezi českými autory literatury faktu sdruženými v KALFu existuje od jeho počátku (1991) polemika o podobě tohoto žánru. Jednoduše lze říci, že v současné době existují dva proudy. První zastává Karel Richter (předseda KALFu), protipólem mu je Jan Halada (místopředseda KALFu). První pojetí se snaží definovat tato práce, druhé lze označit za odbornější, resp. vědecktější. Principem druhého je popisovat události bez zapojování fantazie autora (ve smyslu dotváření si obrazů událostí, jak bude popsáno v následujících kapitolách). Ten čtenáři předkládá čistý obraz založený na pramenech a zdrojích, aniž by fungovala ona dohoda mezi čtenářem a autorem o vyfabulovaných dialozích a dokreslených obrazech scén. V podstatě by se toto pojetí dalo označit jako popularizace vědy, je tu však rozdíl – ten spočívá ve volbě slov. Autor formuluje text tak, aby byl čtivý a barvitý.

3.2 Umělecká literatura versus literatura faktu

Vztah umělecké literatury a literatury faktu není ukotven dodnes. Je to patrné i ze skutečnosti, že státní ceny za literaturu se udělují pouze za fiktivní literaturu. Non-fiktivní literatura, která staví jenom na

⁵¹ Informace z oficiálních stránek Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/?q=node/49>

faktech, soutěžit nemůže – i když pracuje s prostředky umělecké literatury, i když autor do díla vnáší svou představivost, vstupuje do něj jako osobnost s vlastním stylem.

Ministerstvo kultury pořádá akci na podporu knižní tvorby s názvem „Česká kniha“. Pravidla má ale taková, že podporu může získat pouze beletrie, poezie dramatická nebo čistě odborná tvorba. Soutěže se účastní knihy v šesti kategoriích: 1) vědecká a odborná literatura – včetně slovníků, encyklopedií, duchovní a populárně naučné literatury, 2) krásná literatura, 3) literatura pro děti a mládež, 4) učebnice pro školy všech stupňů a ostatní didaktické pomůcky v tištěné podobě, 5) knihy o výtvarném umění, obrazové a fotografické publikace, 6) katalogy výtvarné, firemní a další, neprodejné publikace⁵² Každá vítězná publikace dostává podporu od ministerstva, mimo jiné peněžní ocenění ve výši 50 tisíc korun a také diplom. Literatura faktu v soutěži nemá místo, ač by si jistě (vzhledem k svému rozšíření a prodejm) zasloužila svou vlastní kategorii.

⁵² Dokument Ministerstva kultury a Památníku národního písemnictví
<http://pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/nckr-dokumenty.php>

4. Literatura faktu s uměleckými ambicemi aneb „umělecko-dokumentární literatura“

Na pomezí beletrie a literatury odborně sdělné se vyhrazuje nový žánr – literatura faktu s uměleckými ambicemi. Jedním z cílů této práce proto bude postihnout rysy, kterými se literatura tohoto typu vyznačuje.

Literatuře faktu v tomto novém pojetí (jejími představiteli jsou kromě Karla Richtera také například jeden ze zakladatelů literatury faktu v Československu Miroslav Ivanov, dále pak Roman Cílek a podobně) nejde pouze o sdělení fakt čtenáři, v tomto případě by se autor nelišil od vědce - pojetí Karla Richtera je založeno na prožívání příběhu. Autor se při tvorbě knihy seznamuje s určitými fakty, které na něho nějak působí. Tvůrce literatury faktu tak vidí události více jako příběhy než jako holé skutečnosti. Přitom se ale od faktů neodkloní jako autor beletrie, na to nemá autor literatury faktu právo. Naopak je musí respektovat a sdělit – tento proces ale činí tak, aby v textu byly obsaženy ty prožitky, které on jako autor má. Tyto emoce prožívá bezpochyby i vědec, který píše například životopis dějinné postavy, na rozdíl od autora literatury faktu je ale do textu nevkládá. Čtenář pak v obou pojetích najde stejná fakta, v případě literatury faktu v zmíněném pojetí ale tento příběh prožije. Takový text má záměr v něm vyvolávat emoce (smutek, smích) a vytvářet si postoje (sympatie či antipatie k určitým postavám), což mu odborný text přinést nemůže.

Rozdílné jsou nejen formulace, práce se slovy, subjektivní zabarvenost, ironie a podobně, největším rozdílem jsou situace, kdy si je autor z daných faktů schopen seskládat scénu, kterou popisuje. Určitou část příběhu pak zpracovává jako román, ačkoli je založen striktně na faktech. Po takovéto scéně se pak autor může opět navrátit k odbornému výkladu. Proto se v jednom díle může objevit odborný styl, publicistický, reportážní nebo i beletristický – podle toho, jak fakta na autora působí. Čtenáři pak nabízí svůj prožitek událostí, svou představu, jak se fakta odehrála. Autor populárně-vědecké práce čtenáři sděluje pouze „co se stalo“. Není ale do příběhu ponořen do té

míry, aby vyložil „jak se to stalo“. Může totiž sdělit pouze strohé, prokazatelně doložitelné události – za tuto hranici jít ale nemůže. Autor literatury faktu s uměleckými ambicemi ji překročit může.

Příkladem takového postupu může být scéna z nové knihy Karla Richtera *Dobývateľ světa - Válečná anabáze Alexandra I. Makedonského*, v níž popisuje svatební noc Alexandra a princezny Roxany. Žádné prameny tuto scénu detailně nelíčí, autor zde pouze využil všechny poznatky, které o postavách i dobovém kontextu má, a fragmenty, které se v pramenech neobjevují, si domýšlí za pomoci fantazie. Kdyby autor čtenáři svoji představu nenabídl, vytvořil by si čtenář bezpochyby vlastní obraz události. Ale právě autorova fantazie je mnohem fundovanější, neboť přečetl maximální počet pramenů, jeho představa je tedy poučenější než potenciální čtenářova, která musí být chudší nebo utvářena podle jeho vlastních prožitků a zkušeností.

Podobným příkladem může být scéna z Richterovy knihy *...A v zádech měli smrt*, v níž líčí poradu exilového prezidenta Beneše s představiteli vlády v opatství Aston Abbots. Richter v tomto případě vychází ze záznamů depeší, vzpomínek jednotlivých účastníků a podobně. Díky všem těmto zdrojům si ve své mysli vytvořil plastický obraz této schůzky, který obsahoval i detaily, jež se v pramenech neuvádí. Autor ale vychází z předpokladů, že znal způsob, jak se jednotliví účastníci oblékali, vyjadřovali i jaká používali gesta a jaké měli zvyky. Proto může barvitě popisovat, jak si prezident Beneš dal nohu přes nohu, i když se o tom žádný z pramenů nezmiňuje.

„Prezident se předklonil v křesle. „Přišli s nějakými konkrétními návrhy?“ zeptal se s pohledem upřeným na generála Ingra.

Generál si odkašlal a poposedl. „Navrhují, aby se v Istanbulu nebo někde jinde v blízkosti Ruska utvořil štáb vyšších důstojníků, kteří by ve vhodné dobu odjeli do Ruska. Se sovětským štábem by vypracovali organizaci československé jednotky a plán spolupráce po osvobození Československé republiky. Pobyt štábu by samozřejmě musel být utajen. Přípravy by probíhaly jako naše vlastní iniciativa, bez vědomí Ruska.“

„Pozoruhodný návrh,“ mínil Beneš. „Jak reagovali naši?“

„Odvolali se na to, že rozhodnutí přísluší pouze vám jako prezidentovi.“

„Správně.“ Beneš se spokojeně zabořil do opěradla a změnil polohu nohou. Jeho černá polobotka zářila vysokým leskem. Potrpěl si vždy na dokonalé oblečení. Patří to k diplomatické profesi.⁵³

Právě tato živá představa, obsahující a sdělující veškeré poznatky, které autor o události má, je nejvýraznějším znakem literatury faktu s uměleckými ambicemi. Proto se toto pojetí řadí mezi žánry umělecké literatury – nikoli vědecké, protože vedle funkce sdělné má také funkci estetickou.

Zajímavým příkladem může být pasáž o setkání vojevůdce Evžena Savojského s filosofem Gottfriedem Wilhelmem Leibnizem z Richterovy knihy *Evžen Savojský – Pán bitevních polí*:

„Po schodech pokrytých měkkým kobercem vystoupali do prvního poschodí, prošli dvěma salony. Leibniz si letmo povšiml obrazů, většinou výjevů z bitev, gobelínů, velkého mramorového krbu... Vstoupili do knihovny. Leibniz v údivu hned u dveří vrostl do naleštěné parketové podlahy. Můj Bože, to je knih! Regály od země až ke stropu plné, plničké knih v kožených vazbách. Tisíce a tisíce knih. Žasl. Princ chce na návštěvníky zapůsobit. Ohromit je. Vystavuje knihy, aby vyvolal dojem, že je bůhvíjak vzdělaný.

„Monsieur de Leibniz?“ ozval se za ním strohý, ostrý hlas. Leibniz se rychle obrátil, sklonil hlavu k zdvořilému úklonu a pohlédl do žlutavě snědé, nehezké tváře s hezkýma, uhrančivýma černýma očima. Štíhlá ruka se vznesla a ukázala na křeslo. Oba se posadili. Princ Evžen se rozhovořil francouzsky. S úsměvem se za to omlouval. V němčině by asi nedokázal tak přesně vyjádřit, o čem by si rád s panem Leibnizem porozprávěl a o čem si zřejmě chce pan Leibniz porozprávět s ním.

„Četl jsem váš Essai de Theodicee, v němž se zabýváte otázkou dobroty Boží, svobody člověka a původu zla. Ale již dříve jsem dospěl k témuž názoru. Moc a působení dobra, jak jste to formuloval, spočívá v celkovém trumfu nad zlem. Zlo se dá přirovnat k stínům na obraze, k disonancím v hudbě, které dílo neurčují, ale podílejí se na něm v harmonii.“

(...)

Nuže, takto se mohla odvíjet debata prince Evžena Savojského s filosofem Leibnizem, neboť oba, jak známo, objevili soulad svého uvažování. Leibniz se stal po tomto setkání vždy vítaným Evženovým hostem a přítelem. Leibniz dokonce pořídil soupis princových filosofických úvah, jež se rodily v jejich rozhovorech, a jejich uspořádaný výbor mu věnoval.⁵⁴

⁵³ RICHTER, Karel. ...a v zádech měli smrt. Praha: Naše vojsko, 2008. s. 46

⁵⁴ RICHTER, Karel. *Princ Evžen Savojský – pán bitevních polí*. Třebíč: Akcent, 2000. s. 356

Žádné prameny přitom o průběhu tohoto setkání nehovoří. Richter pouze vycházel z poznatků o tom, jak Evžen Savojský jednal, jak smýšlel, což čerpal přímo z jeho poznámek o pohledu na svět, a také jaké názory měl Leibniz, v čem se s vojevůdcem shodovali atd. Z těchto předpokladů pak rekonstruoval pravděpodobnou verzi rozhovoru včetně vnitřních monologů účastníků. Čtenáři přitom svoji představu nevnucuje, naopak mu jasně dává najevo, že je to varianta, jak událost mohla probíhat. Tato autorova představa (která je do značné míry věrohodná) pak v důsledku může doplnit čtenářovu představu o Evženu Savojském.

Jedná se o dohodu mezi autorem a čtenářem, že text je pravděpodobnou realitou – tedy že se nestala, ale mohla se stát. Čtenář ví, že mu v tuto chvíli autor předkládá pouze svoji fantazii a v jistém smyslu se odklání od prokazatelných faktů.

Zajímavou pasáží v téže knize je rozhovor Evžena Savojského s hraběnkou Eleonorou Batthyánovou před vojevůdcovým odjezdem do války⁵⁵. Jedná se v podstatě o filosofický dialog o úloze a údělu žen, jimž muži odjíždí do bitvy a třeba se již nikdy nevrátí.

„Zčervenaly mu líce, byl viditelně vzrušen. Vyskočil z křesla, učinil dva tři kroky, vrátil se ke mně.

„Je mi líto, má drahá Lori,“ řekl. Nejde to, i když bych... Tou cestou pochodují vojáci, musím občas zastavit, promluvit s nimi... Nepůsobí dobře, když velitel má po boku dámu. Válka je věc mužů.“

„A ženám,“ vzkypěla jsem. „Co dovolíte ženám? Ronit slzy nad tím, co způsobí muži ve válce? A klást květiny na jejich hroby?“

Posadil se a znovu uchopil mou ruku a tiskl ji. Jeho dlaň i prsty byly horké.

„Pochopte, Lori... nemohu vás vzít s sebou! Nevím, co všechno mě čeká. Nedají mi žádné peníze, nebudu mít pro vojsko proviant, municie, nebude dost kanónů... Budu muset Vendomovi uhýbat, klíčkovat... Husarské kousky, to bude jediné, co mi zbude. A potom... kdyby se stalo, že by mě... kdo by se o vás postaral?“

„Dobrá,“ řekla jsem uraženě, „jedťe si do té své války! Vidím, že vám na ní záleží víc než na mě.“ Vstala jsem, rozhodnuta odejít, ale princ mě zadržel.“⁵⁶

⁵⁵ RICHTER, Karel. *Princ Evžen Savojský – pán bitevních polí*. Třebíč: Akcent, 2000. s. 214

⁵⁶ RICHTER, Karel. *Princ Evžen Savojský – pán bitevních polí*. Třebíč: Akcent, 2000. s. 215

Tento rozhovor (navíc psán v ichformě z pohledu hraběnky Batthyanyové) se pravděpodobně nikdy nestal, přinejmenším zcela určitě ne ve stejné podobě, jak ho Richter předkládá. Je to ovšem jedna z variant, co si mohli oba aktéři povídat. Autor do něj vkládá svůj prožitek své emoce, jak si celou scénu představuje. Navíc naznačuje jistý náznak milostného vztahu mezi Evženem Savojským a hraběnkou Batthyanyovou – z textu jasně vyplývá určité milostné napětí či alespoň platonická láska, kterou však žádné prameny s jistotou nepotvrzují (ač o něm spekulují).

Richter v knize potřeboval čtenáři říct, co znal jako fakta, ale nepřišlo mu vhodné složitě to sdělovat nudným popisem. Hledal formu, aby tato fakta vyjádřil neotřelým způsobem. Jedná se v podstatě o citově zabarvené intermezzo, které má zlidštit postavy příběhu. Těchto „monologů“ se v knize objevuje několik, každý má své specifikum. V jednom například autor vkládá postavě do úst výplňová slova, aby text působil jako záznam mluvené řeči.

Podstatné přitom ale je, že tato „hra na fantazii“ mezi autorem a čtenářem musí mít pravidla – čtenář musí být poučen, co mu je předkládáno jako fakt a co je již dedukcí vytvořenou autorem. Richter často čtenářovi předkládá více než jednu verzi události, která není doložitelná. Chybějící fragmenty faktů spojuje nejpravděpodobnějšími variantami – čtenářovi pak nabídne obě (nebo i víc) a nechá na něm, aby si vybral, která je pro něj logičtější a uvěřitelnější. Nebo mu sám předloží svůj názor, která z variant je podle něj logičtější či pravděpodobnější.

V prosazovaném termínu „literatura faktu s uměleckými ambicemi“ se uměleckými ambicemi rozumí představové dokreslování fakt, aniž se tato fakta nějak komolí nebo deformují. Jde o jistý čtenářský efekt, který dělá z této literatury svébytný žánr. Vytváří se tak nová sféra literatury, která se od beletrie odlišuje tím, že respektuje doložitelná a prokazatelná fakta, že nefabuluje, ale přesto si ponechává určitý prostor

pro osobitý výraz. A právě tato osobitost není příznačná pro vědeckou literaturu, jíž jde majoritně o objektivitu.

Čtenář se tedy během čtení nejenom dozvídá fakta jako u vědecké literatury, ale také tyto fakta prožívá, ztotožňuje se s jednáním postav, s jejich pocity a je schopen celý příběh vnímat více komplexně. Knihu literatury faktu tohoto pojetí je tedy schopno přečíst mnohem více čtenářů, protože - na rozdíl od vědecké literatury - nemusí být do tématu zasvěceni. Při četbě knihy literatury faktu s uměleckými ambicemi získává čtenář navíc prožitek, který mu přinese citové pohnutí – vše ale na základě faktů, což činí tuto literaturu velmi přitažlivou. Vynutil si to tržní mechanismus, nakladatelé mají zájem vydávat knihy s co největším počtem potenciálních čtenářů. Těch má literatura faktu v tomto pojetí dostatek, protože je mnohem přístupnější široké laické veřejnosti. Čtenář se při čtení takovéto knihy pobaví a zároveň i vzdělá.

Již v roce 1974 se v jednom z článků Jaroslava Beránka o literatuře faktu praví: „Předpovídala se jí velká budoucnost ještě dříve, než bylo jasné, co má vlastně představovat a co skutečně představuje. Na počátku její exploze byly úvahy spíše nakladatelské než literárně teoretické o tom, zda nenastává soumrak beletrie, soumrak fikce v literatuře. Čtenář prý začíná být střízlivější, věcnější, praktičtější, nemá už tolik času ani trpělivosti na hry fantazie, a proto dává přednost faktům, v nichž hledá dobrodružství poznání i informaci o tom, co se kolem něho děje, dělo a bude dít. (...) Vždyť literatura faktu tvoří již nadpoloviční většinu toho, co se u nás i ve světě vydává.“⁵⁷

Ze zkušenosti je patrné, že ani po třiceti šesti letech, které od vydání tohoto článku uplynuly, nedošlo k nějakému zániku beletrie, přesto tržní podíl literatury faktu stále pomalu stoupá.

Obecně lze říci, že autor literatury faktu s uměleckými ambicemi postupuje jako restaurátor, který obnovuje poničenou fresku. Na

⁵⁷ BERÁNEK Jaroslav. Začalo se jí říkat literatura faktu. *Rudé právo*, 1974, 16. listopadu. s. 5

místech, kde není malba, musí chybějící část doplnit. Dělá to se znalostí malířových postupů, struktury jeho práce i barev, které používal. Je to vědec, který užívá uměleckých prostředků, takže jeho literární dílo je na pomezí odborné literatury a beletrie jako literatury fiktivní.

Zatímco světová literatura s tímto fenoménem již umí pracovat, na české scéně nejsou literární vědci s to literaturu faktu tohoto typu správně zařadit. Jedním z důkazů může být dvoudílný Slovník českých spisovatelů, v jehož úvodu Pavel Janoušek definuje pojem spisovatel. Podle jeho definice tedy vědec není spisovatel, zatímco literární vědec jím je (důvodem může být fakt, že sám Janoušek je literárním vědcem). Za použití této metodiky by se za spisovatele museli nutně považovat i píšící vědci jako jsou historici, přírodovědci a podobně. „Výběr výrazně ovlivnila rovněž pracovní definice obsahu slova SPISOVATEL. Pracujeme s pojetím spisovatele jako autora česky psané krásné literatury, autory prací o české literatuře a ojediněle i jako jejího význačného editora. Proto do Slovníku nejsou zařazena například hesla čistých překladatelů, filozofů, historiků, teatrologů, ba ani literárních vědců zabývajících se výhradně zahraničními literaturami.“⁵⁸

Proto se ve slovníku objevuje například Vojtěch Zamarovský, Miroslav Ivanov. Další autoři literatury faktu tam ale nejsou, protože nejsou považováni za spisovatele ale za vědce nebo historiky. Jejich práce je přitom zcela odlišná a jejich zařazení do Slovníku by po teoretické stránce bylo mnohem snáze obhajitelné, než zařazení literárních vědců či editorů.

Autoři literatury faktu se tak dostávají do situace, kdy jsou odbornou veřejností zavržováni, protože nepíší dostatečně vědecky a místy dokonce dávají průchod své fantazii, na druhou stranu jsou odmítáni i beletristy, protože píší o historických událostech a jejich díla jsou založena striktně na faktech.

⁵⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945, díl I.* Praha: Nakladatelství Brána, 1995. 552 s. 6

4.1 Karel Richter a jeho výběr témat

Zcela rozhodně lze říci, že nejčastějším tématem, které Karel Richter ve svých knihách zpracovával, je druhá světová válka. V majoritní části pak tematika československého východního odboje, které se věnoval již jako vědecký pracovník ve Vojenském historickém ústavu. Této problematice se Richter věnoval převážně v době komunismu a několik let pro roce 1989 (*Válka začíná až zítra* – 1969, *Až na práh domova* – 1976, *Tanky míří k Ostravě* – 1979, *Cesta k Sokolovu* – 1981, *Dali mu jméno Otakar* – 1985, *Nepřítel na dosah* – 1985, *Výsadek S 1* – 1988, *Cesta domů vedla ohněm* – 1989, *Stalo se na předmostí* – 1990, *Případ generála Vlasova* – 1991, *Československý odboj na východě* – 1992, *Kdo byl generál Píka* – spolu s Antonínem Benčíkem – 1997, *...a v zádech měli smrt* – doplněné vydání knihy *Výsadek S 1* – 1998, *Přes krvavé řeky* – 2003, *Apokalypsa v Karpatech* – 2003, poslední dvě jmenované součástí trilogie *Československý odboj na východě – bez cenzury a legend, Dobývání domova* I. a II. díl - 2005).

Tyto knihy spojuje z větší části námět, mnohdy i postavy, protože pojednávají o stejných událostech druhé světové války – často ale z jiných pohledů (jednou například z pohledu řadového vojáka, jindy z pohledu důstojníka). Knihy pojednávají o různých osudech, které jsou ale v určitém momentu shodné.

Druhým výrazným tématem, které Richter zpracovává, jsou války, kterých se účastnilo Rakousko, resp. později Rakousko-Uhersko v 17. a 18. století, které se, byť jen mnohdy okrajově, dotýkaly i českých zemí. Této problematice se Richter začal věnovat až v devadesátých letech a svým rozsahem jsou to jeho nejzásadnější díla. Jsou to především tituly *Ďábel Trenk* – 1998 a *Pán bitevních polí – Evžen Savojský* – 2000. Obě tyto knihy na sebe časově v podstatě navazují, v úvodu *Ďábla Trenka* Richter popisuje setkání mladičkého Franze von Trenka se stárnoucím generálem Evženem Savojským.

Tyto knihy pak faktograficky doplňuje další Richterova kniha s touto tematikou *Třeba i železem a krví – prusko-rakouské války 1740 – 1866* - vydáno v rámci edice *Polozapomenuté války* v roce 2007 (v této edici Richter vydal ještě titul *Hranice placená krví*, která pojednává o sovětsko-finských válkách a také *Válka začala v Polsku* o okolnostech vypuknutí druhé světové války v Evropě).

Richter se ale nevyhýbá ani tématům, ke kterým má ryze osobní vztah. Důkazem může být kniha *Sudety* z roku 1992, která přináší ucelený a komplexní pohled na vývoj německé menšiny na českém území již od 13. století, kdy byli němečtí osadníci do Čech pozváni králem Přemyslem Otakarem druhým.

„K napsání knihy o Sudetech mám (Karel Richter) osobní důvod. Můj dědeček tam prožil celý život. Byl to Čech s německým jménem. Babička naopak byla původem Němka s ryze českým jménem Tvrzníková. Jejich prvorozený syn, můj otec, zdědil po svém otci – vzdor německé mateřštině – náchylnost stát se Čechem. Za protektorátu dostával kvůli tomu výhrušné dopisy od německého oberlandrátu. S puškou v ruce se zúčastnil českého povstání a dostal odbojářskou medaili. Jeho mladší bratr naproti tomu jako sudetský Němec povoláný do wehrmachtu zahynul na sklonku války v Berlíně. Sám jsem v roce 1938, za války a po ní nenáviděl všechny Němce (kromě nejbližších příbuzných) až za hrob. A tak nahlížím do historie a ptám se, kde se to nepřátelství v lidech vzalo a co s tím uděláme.“⁵⁹

Toto téma je tedy pro Richtera očividně velmi osobní. Styl této knihy je však odlišný od Richterova klasického pojetí literatury faktu. Neobjevují se v ní dialogy, je velmi faktografická a popisná, přesto na čtenáře působí velmi emotivně, místy až mrazivě. Richter v knize zcela objektivně a naturalisticky popisuje krutosti a bezpráví, které prováděli Němci na Češích, a i později Češi na Němcích, a analyzuje, jak a proč

⁵⁹ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994. Obálka knihy

ke všem těmto tragickým událostem došlo. Kniha *Sudety* je ojedinělá v tom, že autor v ní celý problém vidí do hloubky, detailně studuje příčiny neshod obou národů v podstatě již od vzniku německé národnostní menšiny na českém území. Navíc odhaluje surovost Čechů těsně po válce, vraždění nevinných obyvatel, často i německých antifašistů, což je téma, o kterém se dříve příliš nehovořilo. O ojedinělosti tohoto díla svědčí i jeho ocenění literární cenou E. E. Kische.

Tématu soužití Čechů a Němců se Richter věnoval i v knize *Češi a Němci v zrcadle dějin*. Kniha toto téma zpracovává obširněji, zabývá se vztahem obou národů v podstatě od stěhování národů, kdy se vedle sebe usídlili germánské a slovanské kmeny. Publikace tak zaznamenává vývoj vztahu dvou národů, resp. později států, na jednom kontinentu do dramatických událostí roku 1938.

Kniha je psána stejným stylem jako dílo *Sudety* a lze říci, že faktograficky podávají širší pohled na celou problematiku. Zatímco kniha *Sudety* se zajímá o vztahy Čechů s Němci uvnitř jednoho státu, publikace *Češi a Němci v zrcadle dějin* naopak zkoumá vztahy těchto národů v rámci vztahů dvou státních útvarů.

Dalším titulem, jehož námět si Richter vybral z osobních důvodů, byla bezesporu *Sága rodu Kinských*. Tato monografická kniha se zabývá dějinami starobylého českého šlechtického rodu Kinských (původně Vchynských). Richter se zaměřuje na příslušníky větve z Chlumce nad Cidlinou, což je autorovo rodné město. V publikaci přibližuje roli významných členů rodu v české historii.

Původně byl výběr témat Richterovou osobní věcí. Nejprve se věnoval tematice československého východního odboje během druhé světové války, což byla i jeho specializace ve Vojenském historickém ústavu. V posledních letech je ale spíše oslovován nakladateli, kteří mu nabízejí určitá témata. To se děje s ohledem na potřeby trhu, současného čtenáře dnes zajímají nejvíc monografie zajímavých

osobností historie. Je to patrné i v Richterově tvorbě, která se v poslední době na tuto oblast zaměřuje.

Je to případ například knihy *Dobyvatel světa - Válečná anabáze Alexandra I. Makedonského*, která byla psána v podstatě na objednávku. Dochází však i k tomu, že nakladatelství má zájem vydat v novém vydání starší knihu doplněnou o nové poznatky. Takto vyšel potřetí *Generál Vlasov* (v novém vydání pod názvem *Osudný omyl generála Vlasova*), jehož poslední vydání Richter doplnil o informace z odtajněných materiálů – celkem byla kniha rozšířena o celých sto stran. Lze říci, že v posledních několika letech píše Richter na objednávku nakladatelů, kteří mají přehled o tom, jaké téma si zrovna trh žádá. Autor se tak již nevěnuje jedné konkrétní historické době, ale posouvá se s každou knihou i o několik tisíc let v historii lidstva.

4.2 Cesta k literatuře faktu

Karel Richter měl pozitivní vztah k literatuře již v mládí, redigoval skautský časopis *Bum!* a hojně do něj přispíval. Převážně se ale věnoval beletristické tvorbě, napsal několik povídek do rozhlasu, které se ve vysílání četly na pokračování. Psal pro divadlo a rozhlas, v šestnácti letech vytvořil rozhlasovou hru pro Východočeský vysílač „Příběh z pavučin“, poté hru „Krásná Helena“. Během studií na vysoké škole (Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, obor český jazyk a ruština) spolupracoval v rozhlasu v literárním oddělení, kde pracoval jako autor i jako režisér. Zaučoval se u režiséra Přemysla Pražského. V té době uvažoval Richter o tom, že zanechá studií na Filosofické fakultě a začne pracovat na plný úvazek v Československém rozhlasu. Školu nakonec dokončil, tématem jeho dizertační práce bylo „Ozvlášťňování jako základní tvůrčí princip v životě Vladislava Vančury“.

Práce v rozhlase⁶⁰ byla pro Karla Richtera pro další vývoj velmi přínosná, protože toto médium nutí autora soustředit se na slova,

⁶⁰ Pásma Zborov, *Boj o magistralu, Zakázané paměti, Mír za zády spojenců*

zatímco práce v divadle má mnohem více výrazových prostředků. Všechno, co je lidské oko schopno zachytit, musí dát rozhlasový autor do slov, což mělo pro Richtera velký význam pro zvládnutí detailních popisů scén a podobně.

Ještě důležitější fáze pro jeho následný vývoj bylo období, kdy se zabýval překlady. Seznámil se s redaktorem nakladatelství Naše vojsko Milanem Morávkem. V této době přeložil patnáct knih, které se pro něj staly školou tvůrčích postupů významných autorů. Postupně zvládal Richter překlady z ruštiny, polštiny, bulharštiny a z němčiny.

S využitím těchto znalostí a zkušeností napsal román a novelu inspirované skutečnými událostmi s názvy *Voják se nevzdává* a *Chlapi do nečasu*. Druhé ze jmenovaných děl bylo později (1980) zfilmováno pod titulem *Kluci z bronzu*.

Další etapou Richterova vývoje byla tvorba tematických pásem pro Československou televizi (seriál *Cestou bojové slávy*, dramatické pásmo *Kam smrt nedosáhne*, která mapovala československý odboj Druhé světové války)⁶¹. Tato činnost Richtera již přiváděla k literatuře faktu v jeho pojetí. Musel totiž nejen říct, co se dělo, ale také přesně ukázat jak. Obrazové zpracování se skládá ze sebemenších detailů, které autor musí umět dokreslovat podle znalosti okolností – nelze je vyčíst z pramenů, protože o gestech, mimice a jiných drobnostech se nezmiňují.

Po této zkušenosti byl Richter osloven redaktorkou nakladatelství Naše vojsko doktorkou Jiránkovou. Té se líbila Richterova televizní tvorba, a tak navrhla, aby v tomto stylu napsal nějakou povídku. Tak vznikly knihy *Cesta domů vedla ohněm* a *Až na práh domova*. Tyto se staly pravým počátkem Richterova stylu psaní literatury faktu. Vypráví v nich historický příběh a při každé příležitosti rozehrával fakta do výjevů. Díky dílu *Až na práh domova* se seznámil s generálem Karlem

⁶¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník klubů českých a slovenských autorů literatury faktu*. Praha: Vydavatelství 999 Pelhřimov, 2003, s. 193

Klapálkem. Ten ho později naváděl na další témata, která by byla zajímavá ke zpracování v Richterově pojetí literatury faktu.

4.3 Ideology oblíbené téma

Tematika druhé světové války byla v literatuře faktu v době komunismu velmi oblíbená. Ideologové režimu si byli vědomi toho, že historie a tradice vůbec je silné téma, které je vhodné pro politické působení. A právě druhá světová válka a speciálně československý východní odboj se jevil jako ideální. Zde totiž mohlo být jasně vykreslováno přátelství mezi Československem a Sovětským svazem, které vedlo k porážce hitlerovského Německa a osvobození vlasti. Literatura faktu proto byla pro ideology nesmírně výhodná, neboť předkládala (nebo se alespoň tak tvářila) dobře čtivá, podložená fakta. Na rozdíl od románu si totiž čtenář řekl: Takhle to bylo.

Na druhou stranu režim podporoval literaturu faktu, jež se věnovala nezávadným tématům. Byly to různé záhady v historii, či příběhy slavných osobností, které nebyly v konfliktu s režimní ideologií.

Čistě prorežimní literatura, která byla bojovná a vychvalovala hrdinství sovětských vojsk a popularizovala ideje komunistického hnutí, byla sice státním aparátem hluboce podporovaná, mezi čtenáři však nevyvolávala ohlas ani zájem. Nakladatelství (například nakladatelství Svoboda) je ale vydávala ráda.

Autoři, kteří chtěli psát o tématech, která oscilovala na hraně závadnosti, i přes opatrné formulace, často naráželi. Když Richter společně s Vlastimilem Kožnarem napsal knihu *Stalo se na předmostí* o československém vojákovi z Podkarpatské Rusi Stěpanu Vajdovi narazili na několik problémů. Ideologům se nelíbilo, že autoři napsali, že byl Vajda v gulagu nebo že se podkarpatští Rusové nechtěli připojit k SSSR.

Cenzura v literární tvorbě pracovala velmi důsledně. Autor po dokončení svého rukopisu odevzdal tento do nakladatelství, kde ho převzal odpovědný redaktor. Ten odpovídal už od začátku za téma, které spisovatel zpracovával. Text redigoval a upravoval a obstaral lektory, kteří sepíší recenze. Lektory bývali minimálně dva, převážně však tři, ti dílo posoudili a buď doporučili, nebo nedoporučili k vydání.

Lektory ve svém posudku hodnotili všechny možné aspekty – od politické nezávadnosti, výchovnosti, jazykovou úroveň až po faktografickou správnost.

Například v lektorském posudku na Richterovu knihu *Chlapi do nečasu* (román z prostředí armády během příprav na spartakiádu, vydáno 1981) chválí jeho autor Richtera, že se „(...) snaží ukázat pravou tvář naší lidové armády. Nadto ji ukazuje sympaticky, bez zbytečného patósu, dává zaznít i negativním tendencím, které jsou bohužel zatím přetrvávající. (...) Většina postav má sympatické rysy, přitažlivé zvláště pro mladého člověka. Mohu říci, že celé dílo je postaveno pozitivně se značnou dávkou výchovné působnosti.“ Autor posudku dále kladně hodnotí, jak jsou románové postavy schopny řešit své problémy pozitivně a nesobecky s optimistickým vztahem ke skutečnosti. Dále se pochvalně staví k vyznění politických pracovníků jednotky v knize. „Poprvé se v naší literatuře s tematikou mírového života armády podařilo zobrazit postavu politického pracovníka tak, že je životná, lidsky sympatická, aktivní s vyhraněně pozitivním vztahem k lidem.“⁶²

I když posudek hodnotí kladně politickou hodnotu knihy a její výchovný efekt, pozastavuje se nad několika pochybeními: „Jazyk je, ve snaze po bližší charakteristice postav, namnoze neadekvátně vulgární (str. 19). Jsou místa, kde by možná nebylo nutné zacházet až do naturalistického líčení situací (str. 10). Chci také upozornit na některé terminologické nedostatky (str. 45 – polokošile,... na str. 17 autor změnil typ tanku z T-72 na T-55, ale ponechal charakteristické znaky

⁶² Lektorský posudek – viz příloha č. 41

původního typu. (...) Zastávám názor, že kniha právem patří do edičního plánu Našeho vojska a doporučuji ji vydat.“⁶³

V případě, že dílo bylo doporučeno, vrátilo se k redaktorovi, který ve shodě (nebo i v rozporu) s autorem knihu dál zpracovával. Teprve pak bylo dílo předloženo vydavatelské radě nebo šéfredaktorovi a vedení nakladatelství. Ti museli text opět schválit. Pokud k tomu došlo, byla kniha vydána.

Po vydání obvykle vycházely recenze, některá nakladatelství (například Naše vojsko) si je přímo zajišťovalo. Knihy vycházely vždy v jeden den, titulů navíc nebylo tolik, takže se stávalo, že na některé se stávaly již předem fronty.

4.4 Pražské jaro, normalizace a cenzura

Literatura faktu byla žánr, který byl cenzurou značně poškozován a omezován, protože musela překrucovat nebo zamlčovat fakta, na kterých je založena. Tím pak celkově ztrácela svůj smysl, protože se tak posunovala spíše k fiktivní literatuře.

Omezení pro literaturu faktu však bylo i z hlediska výběru témat, která musel schvalovat nakladatel. O některých kapitolách historie, které nebyly příjemné pro komunistický režim nebo které se nehodily do koncepce výkladu dějin, se prostě psát nemohlo.

Autor literatury faktu jako byl Karel Richter, jenž se věnoval tematice východního odboje, se s cenzurou a omezeními setkával takřka denně. Rukopisy se musely předkládat ke kontrole, aby se na veřejnost nedostalo něco „závadného“.

Když Richter psal knihu *Až na práh domova* (vydána 1976), byl předvolán na Hlavní politickou správu Československé lidové armády (HPS, dříve Hlavní správa výchovy a osvěty – orgán, který zajišťoval

⁶³ Lektorský posudek – viz příloha č. 43

dominantní vliv KSČ v ČSLA), která spadala přímo pod Ministerstvo národní obrany. Náčelník HPS generál Vrabec si Richtera povolal, protože se mu v knize nelíbila formulace, že prezident Beneš byl realista. Podle Vrabce se jednalo o nepřipustné pozitivum, které demokratického politika vychvalovalo.

„Sovětská vláda již 18. července 1941 podpisem československo-sovětské úmluvy vyjádřila svůj pozitivní vztah k československému národně osvobozenkému hnutí.

Politika československé emigrační vlády však byla tak těsně napojena na západní velmoci, že do vyjasnění jejich cílů bylo stěží možné uvažovat o pevnější smluvní formulaci vzájemných vztahů na bázi přátelství a poválečné spolupráci. Zvláště podivně se vyjímal Benešova jednání s reakční Mikolajczykovou vládou o vytvoření poválečné československo-polské federace či konfederace. Tyto plány horlivě podporovala Anglie, která v proponovaném státním celku viděla příležitost pro obnovu svého vlivu ve střední Evropě. A byla to Anglie, kdo hodnotil myšlenku československo-sovětské smlouvy jako „přílišné přiklánění se k Východu a hlavně nevýhodu pro Poláky, kteří by tím byli izolováni ve svém postupu proti Sovětskému svazu...“ Londýnští Poláci viděli v ní právem konec plánů na vybudování střeoevropské konfederace, která podle Benešových slov měla být „bariérou jak proti Německu, tak proti Sovětskému svazu.“ Jediný Roosevelt měl v této věci pro Beneše pochopení. Není však podivné, proč Benešovi, tomuto vyloženě prozápadnímu diplomatu a politikovi, o jehož odmítavém postoji ke komunismu není pochyb, proč právě jemu pojednou tak velice záleží na smlouvě s SSSR? Dokonce neváhá zpřetrhat vztahy k polské vládě v Londýně, jakmile její nevraživost vůči Moskvě vyústila v otevřené nepřátelství vedoucí k polsko-sovětským diplomatickým stykům. Nedbá jejího rozhořčení, a i když se v rozhovorech se Stalinem zastává Mikolajczyka, hledí vzbudit dojem, že s většinou londýnských Poláků si nechce špinit ruce. Přestával snad Beneš být tím, čím doposud byl? Prožíval názorový přerod a účtoval se svou západní politikou? Nikoli. Byl jen natolik bystrý a prozíravý, aby viděl, že bez vítězství Sovětského svazu nebude poraženo hitlerovské Německo, a tím ani osvobozen československý stát. Po vítězných úderech Sovětské armády u Stalingradu a Kurska nebylo ostatně pro realisticky myslícího státníka nijak těžké pochopit, že Československo bude osvobozeno Rudou armádou a že Sovětský svaz bude přímým sousedem Československa.⁶⁴

Z ukázky je patrné, že prezident Beneš nebyl vykreslen nikterak pozitivně, autor vysvětluje jeho jednání spíše jako vychytralost a že

⁶⁴ RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. s. 236

prostě neměl jinou možnost. I tak se ideologům nelíbilo označovat Beneše jako „realisticky myslícího státníka“.

Oficiálně se o takovýchto prohřešcích mluvilo jako o „Richterových chybách“ – tedy že se nejednalo o fakta, ale naopak o pokroucení fakt, které autor špatně interpretoval.

Zajímavé je porovnání knihy *Až na práh domova* s Richterovou první knihou žánru literatury faktu *Válka začíná až zítra*, která byla vydána v roce 1969. Obě tyto knihy zpracovávají v podstatě stejné téma, fakticky a ideologicky se diametrálně odlišují.

Na sklonku šedesátých let, kdy ještě ve společnosti doznívala atmosféra roku 1968, vydaná *Válka začíná až zítra* popisuje situaci československých vojsk v SSSR v celé nahotě, kdy byli vojáci drženi v podstatě jako zajatci ve špinavých táborech, popisuje neutěšenou situaci sovětského venkova po násilné kolektivizaci, zatýkání nevinných lidí NKVD či pakt Molotov-Ribbentrop a sovětský zábor Polska, Litvy, anexi Pobaltí a Besarábie.

„Široce rozkročen rozháním se svištíci kosou. S tetkami, co odebírají za mnou do snopů, jestli jsem za tu hodinu promluvil tři věty, to je všechno. Není s nimi žádná řeč. Tváří se, jako kdyby přišli na pole rovnou z funusu. To mě jen tak napadlo, ale možná, že jim opravdu někdo umřel. Ta v červeném šátku je celá ubřečená. Druhé dvě se u ní každou chvíli shluknou a s hlavami u sebe poplašeně rokují.

Obrátím kosu blýskavým ocelovým zobanem nahoru a zakmitám brouskem po ostří, až to zazvoní. Pak si předloktím otru s čela pot.

„Žarko,“ zašklebím se.

„Da, žarko,“ přisvědčí ta, co je nejbliž. Rozváže si bělavý šátek, přihladí zpocené rovné vlasy a znovu pečlivě utahuje uzel vzadu na krku.

„Copak se vám stalo?“ vyzvídám.

Mávla rukou a s unaveným povzdechem hodila hlavou za sebe. Čtyřicátnice v červeném šátku s utrápenou tváří s měkkými, povislými nadry v ušpiněné plátěné haleně bez rukávů stojí celá shrbená. Tělem jí lomcuje potlačovaný vzlykot.

„Co je jí, že pláče?“

„V noci jí odvezli bratra.“

„Kdo?“

„Kdo by? Nechápeš? Enkávédé.“

„Co udělal?“

„Co by udělal, bože můj?“ zaběduje utrápená tvář pod rudým šátkem. „Nic neudělal.“

Odhodil jsem kosu a jdu k ní.

„Tak co brečíte, ježíšmarjá? Když nic neudělal, všechno se vysvětlí a zas ho pustí.“

„Kdeže by ho pustili,“ kvílí žena. Pro koho si přijedou, toho nepustí. Kolik už takových bylo! Nic neudělali... a nikdo o nich neví!“

Mladice s kulatou ruměnou tváří mrštila zlostně nesvázaným snopem.

„Co ty můžeš říkat,“ vyjela zostrá. „Ty jsi cizinec, ty víš čerta, jak to u nás chodí!“

Zasmušile se shýbnu pro kosu a vší silou jí švihnu do houštiny žitných stébel. Ne, tomuhle nerozumím. O tomhle jsem v dějinách VKS(b) nečetl nic, že by bylo správné zavírat lidi, když nic neudělali.⁶⁵

Celou knihou prostupuje odpor k stalinistickému režimu i proti bolševismu. Na mnoha místech je popisováno utrpení obyčejných lidí pod bolševickým útlakem i příklon některých na stranu nacistů, tedy nepřátel. V publikaci se mnohdy vyskytuje myšlenka, že nacisté nemohou být horší než bolševici, kteří celou zemi rozvrátili.

„Opřel jsem ruce dlaněmi o stůl a naklonil se kupředu, přichystán vstát.“

„To by vám byli Němci milejší než...“

Starci se zkřivila tvář.

„...než bolševici?“ skočil mi do řeči. S pružností, které bych se u něho nenadál, přiskočil k malému oknu ve sroubené stěně a ukázal zprudka někam ven. „Tamhle jsem měl pole. A tamhle! To byly moje pole!“ chraptí rozčilením a třese rukou s napřímeným ukazovákem. „Tři krávy! Koně! To všechno mi vzali! Syn jim to na selsovětu pověděl – a vodvzegli ho na Sibiř. Žena se mi z toho utrápila a ze mě je hotově žebrák! Žebrák!“ Opsal rukou vodorovný půlkruh. „Jen ať přijdou Němci, huň už nebude!“ (...)

Ale kulak napadlo mi cestou, kulak jestli tomu dobře rozumím, to by měl bejt zazobanec. Vydřiduch. Sakra – tři krávy a šimla, takových sedláků je u nás půl vesnice. Zle jim není, to ne, ale taky se od božího rána až do noci mají co otáčet. Proč by se jim mělo něco brát, když se živějí sami ze svejch mozolů a nikomu nic neukradli?⁶⁶

Je zde popisována násilná kolektivizace, zavírání jejích odpůrců a znárodňování majetku – tedy podobné zločiny, kterých se komunisté dopouštěli i v Československu. V knize je vykreslen reálný obraz Ruska, bez ideologického zbarvení, či zásahů cenzury. Ostatně tento

⁶⁵ RICHTER, Karel – VĚTVIČKA Jiří. *Válka začíná až zítra*. Praha: Naše vojsko, 1969. s. 203

⁶⁶ RICHTER, Karel – VĚTVIČKA Jiří. *Válka začíná až zítra*. Praha: Naše vojsko, 1969. s. 204

fakt je zdůrazněn i Jiřím Větvičkou (z jehož vzpomínek byla kniha sestavena) v prologu knihy: „Snažím se vidět všechno, co jsem prožil, svými tehdejšíma očima, i když poučen časem, který zatím uplynul. Tisíce nás prošly frontou a každý o tom může povědět svůj příběh, který se bude lišit od mého. Ten můj je tedy jedním z tisíce možných. Zato chci povědět všechno. Všechno, co jsem viděl a taky slyšel, co mě těšilo a trápilo, na co jsem myslel. Chci vylíčit svá dobrodružství i dobrodružství jiných, chvílky odvahy i strachu, odhodlání i zoufalé bezradnosti, chci se přiznat k zklamaným iluzím i k nadějím, které se splnily.“⁶⁷

Na závěr se kniha přece jen přiklání k SSSR - po projevu Klementa Gottwalda k vojákům, ve kterém kritizoval Francii a ostatní západní spojence, kteří nechali Mnichovskou dohodou Československo na pospas nacistickému Německu. Jiří Větvička (jehož vzpomínky Richter v knize zpracovával) se v knize nejprve k socialismu staví spíše podezíravě, až odmítavě (po již zmiňovaných zážitcích), nakonec však dospívá k názoru, že k určitým změnám v poválečné republice bude muset dojít. Například když nemohl být povýšen na hodnost podporučíka, protože z nařízení londýnské exilové vlády nemohli takovou šarži dostat vojáci bez maturity. „Ta zpropadená maturita mu přece jenom trochu pokazila radost. Běďa má pravdu, to u sovětů není. Nosejí holínky a košile přes kalhoty a mají mizerný cesty, ale ty lidi, co pracujou, si nikdo nedovolí odstrkovat. Určitě po nich chtějí taky nějaký školy, ale hned jim taky dají tu možnost, aby je měli. To je ono. To by mělo v té naší nové republice bejt.“⁶⁸ Přesto vyznívá kniha rozhodně protibolševicky, což nemohlo ujít později pozornosti státním orgánům.

Po nějaké době byla tato kniha vyřazená ze všech knihoven a v Richterově oficiální biografii, která se objevovala na přebalech knih, taktéž nefigurovala.

⁶⁷ RICHTER, Karel – VĚTVIČKA Jiří. *Válka začíná až zítra*. Praha: Naše vojsko, 1969. s. 1

⁶⁸ RICHTER, Karel – VĚTVIČKA Jiří. *Válka začíná až zítra*. Praha: Naše vojsko, 1969. s. 273

Oproti tomu v době normalizace vydaná *Až na práh domova* vidí všechny zmiňované události a skutečnosti ve zcela opačném světle. Objevuje se zde ostrá kritika prvorepublikové vlády v čele s prezidentem Benešem, že se podřídili Mnichovskému diktátu a nebojovali po boku Sovětského svazu. Ten je v knize vykreslen jako země zaslíbená, která drží ochrannou ruku nad malými národy.

„V exilu se scházejí bývalí ministři, diplomaté, poslanci a senátoři. Chtějí nazpět svá křesla a nezajímá je, co si o tom všem myslí lidé doma, v potupeném, rozbitém a porobeném Československu, kteří právě prošli hořkou zkušeností Mnichova. Panstvo z vládního tábora v kritických dnech republiky hýřilo vlasteneckými hesly, jako jimi nešetřilo nikdy od samého zrodu Československa. Nebylo však schopno učinit to jediné, co mohlo zachránit stát před zmrzačením a zakrátko poté i před úplným zničením. Neposlechli vůle lidu, který byl odhodlán bránit republiku. Nevyužili všech možností, k záchraně celistvosti státního území. Nepřimkli se těsněji k Sovětskému svazu, k jedinému ze spojenců, který nezdal své závazky, odmítal Mnichov jako ničemnou zpronevěru a zločin a byl připraven v duchu idejí internacionalismu podpořit ohroženou Československou republiku politicky a v případě nutnosti i rozhodným vojenským zásahem. V září roku 1938 se v pohraničních oblastech Sovětského svazu soustřeďovalo na pomoc Československu 40 divizí Rudé armády s množstvím tanků a silné letecké svazy udržované v nepřetržité pohotovosti. Československá buržoazní vláda, ačkoli byla o těchto skutečnostech dobře informována, nepřijala nabízenou sovětskou pomoc z obavy, že by společná akce se Sověty zrevolucionizovala lidové masy a odhalila přežilost její nacionalistické ideologie, zšeřelost jejích antisovětských strašáků.“⁶⁹

„(...) Ani český, ani slovenský lid nezapomněl, čí vinou ztroskotala republika na úskalí Mnichova. Vinu nesla buržoazní vláda upínající se výlučně na své západní spojence, kteří ji pro své třídní zájmy zradili stejně snadno, jako ona zradila svůj vlastní lid. Komunisté naproti tomu odhodlaně nastupovali do první linie obránců republiky a získali si v očích lidu právě tak velkou vážnost a důvěru jako Sovětský svaz.“⁷⁰

Tato kritika předválečné vlády a její upínání se na Západ se v knize objevuje několikrát. Neustále je zdůrazňováno, že Sovětský svaz a komunistická strana stála v době největšího ohrožení českého

⁶⁹ RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. s. 8

⁷⁰ RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. s. 45

národa na straně lidu, zatímco buržoazní vláda a kapitalistický svět československý stát zradily.

O zmiňovaném Paktu Molotov – Ribbentrop v knize nepadne ani zmínka. Naopak sovětská agrese je zde popisována spíše jako bratrská pomoc před nacistickou expanzí: „Někteří z letců se zúčastní bojů o Brest. 17. září se vydají pěšky vstříc jednotkám Rudé armády, které zachraňují před hitlerovskou okupací západní Ukrajinu a Bělorusko.“⁷¹

Knihy popisuje, jak kapitalistický svět považoval za nepřítel spíše Sovětský svaz než nacistické Německo. Sovětsko-finská válka, která vypukla 30. listopadu 1939, je označena za „důsledek provokačního postoje Finů k řešení pohraničního problému v prostoru Leningradu“⁷². Skutečnost však byla taková, že Sovětský svaz napadl Finsko bez vyhlášení války, za což byl vyloučen ze Společnosti národů a na svém sousedu vybojoval rozsáhlá území (Rybářský poloostrov, Karelskou šíjí a Ladožskou Karélii). Stalin přitom počítal s anexí celého finského území – o tom není v knize ani zmínka.

I terminologie, která se v textu objevuje, připomíná spíše normalizační propagandu – Němci jsou zde označováni převážně jako „hitlerovští uchvatitelé“, československý zahraniční odboj na Západě byl podle knihy veden „cholerickou politikou, odpůrci komunistů označováni jako „reakční horlivci“ a podobně. Zatímco v knize *Válka začíná až zítra* je popisována krutá realita sovětské armády, kdy politrucci stříleli vlastní spolubojovníky za zbabělost, když se při útoku zastavili nebo se kryli, v knize *Až na práh domova* je Rudá armáda vykreslena jako spolek přátel, kteří nadšeně bojují za vlast. Důstojníci se chovají mile na své podřízené a podobně. Zajímavé je i ospravedlňování určité zaostalosti sovětského venkova tím, že za carského Ruska byl venkov několik set let za západní Evropou a že je neuvěřitelné, jakého pokroku komunisti za posledních dvacet let dosáhli.

⁷¹ RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. s. 11.

⁷² RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. s. 16.

Jednou z dalších Richterových ideologických „chyb“ bylo například líčení jednání generála Heliodora Píky s Ludvíkem Svobodou v Istanbulu na konci roku 1940. Richter zde Píku vylíčil pozitivně, což bylo v ostrém rozporu s faktem, že pro režim byl Píka zrádce odsouzený za zločin vojenské zrady a zločin zneužití služební moci k trestu smrti provazem.

4.5 Zakázané vzpomínky

Nejvíce problémová kniha, která posléze málem znamenala konec Richterovy publikační činnosti, byla kniha vzpomínek prezidenta generála Ludvíka Svobody.

Vše se odvíjelo od knihy *Válka začíná až zítra*, kterou si Ludvík Svoboda, jakož přímý účastník jejího příběhu, přečetl. Svoboda v té době měl v úmyslu sepsat svoje paměti, a tak chtěl vytvořit skupinu, která by jeho vzpomínky vypracovala knižně. Do té doby byla jím sepsána jediná memoárová kniha *Z Buzuluku do Prahy*, která mapovala pouze období druhé světové války.

V květnu roku 1970 Svoboda spolu se svým tajemníkem Miloslavem Moulisem, který se ujal funkce získávání materiálů z tisku, vybral historika Oldřicha Janečka, který obstarával historické informace. Poslední člen skupiny měl celé dílo sepisovat a dát mu jednotný styl. A tím se stal právě Richter. Všichni byli pozváni na Pražský hrad k informativní schůzce, kde jim prezident oznámil svůj záměr sepsat paměti. Úkolem skupiny nebylo pouhé sepisování pamětí, jak je prezident popisoval, ale také orientace v odborné historické literatuře a v archivních pramenech, shromažďování a třídění fakt.

Všichni tři souhlasili a prezidenta přesvědčili, aby paměti nebyly zatíženy komunistickou ideologií (což byl případ zmiňovaných pamětí *Z Buzuluku do Prahy*), aby byly pravdivé. Mělo zde být přesně vylíčen názorový posun člověka, který se účastnil bojů v československých legiích proti ruským bolševikům a později se stal prezidentem

socialistické republiky. Skupina prezidenta přesvědčila, aby své postoje řekl přesně tak, jak je cítí – proč byl zastáncem Masaryka a jak se tento vztah k němu vyvíjel - tyto názory pak obhájit. Skupina se spolu s prezidentem Svobodou dohodla, že kniha pamětí bude důkazem, že vedení státu zůstává u tzv. polednové politiky⁷³.

Všichni se proto dohodli, že rukopis nesmí nikdo před vydáním vidět, nikdo ho nesmí korigovat ani cenzurovat, aby měl prezident možnost říct pravdu tak, jak ji říct chce. To mělo dát později signál nakladatelstvím, aby stejné podmínky vytvořily i pro ostatní autory. Prezidentovy paměti se tak měly stát vzorem, jak omezit cenzuru a zastavit počínající normalizaci.

Redaktorka Alena Kašparová, která měla tuto knihu na starosti, proto dostala příkaz pracovat na ni pouze doma, vůbec ji nenosit do práce. Tak bylo zamezeno, aby se k rukopisu nemohl dostat někdo nepovolaný. Tímto způsobem se pracovalo na celé knize.

Během práce na pamětech se mezi prezidentem Svobodou a jeho třemi spolupracovníky vytvořil vřelý vztah, kdy mezi sebou bez skrupulí řešili politická témata, za která se v té době přinejlepším vyhazovalo z práce. V nově vznikající knize pamětí se objevovaly informace do té doby nepřijatelné. Například platila teze, že bez Velké říjnové socialistické revoluce by nedošlo ke vzniku Československa. Ovšem v pamětech Ludvíka Svobody *Cestami života* se v kapitole „Vzpomínka na Zborov“ píše, že Československé republiky by nebylo, kdyby se sami legionáři nepokusili bojem na frontě obhájit ideu samostatnosti. To bylo v té době naprosto neslýchané.

„Kromě nás, kteří jsme se na borovských pláních vrhali do útoků proti rakouským zákopům s vidinou samostatného československého státu, a kromě těch, kteří v čele s Masarykem vedli tehdy náš zahraniční odboj, nevěřil ve vznik našeho státu jiný evropský národ ani stát... Z hlediska československých dějin byl Zborov výrazem vůle národa, který se se zbraní v ruce hlásil o právo stanout jako svobodný a

⁷³ Politika demokratizace a prohloubení svobod v rámci socialismu, tzv. socialismus s lidskou tváří, později se stala synonymem pro kontrarevoluci

rovnoprávný člen mezi evropskými národy. Bez této jeho vlastní iniciativy by byla československá republika nikdy nevznikla, byť by se během války a vlivem Velké říjnové socialistické revoluce vytvořily sebestříznivější objektivní podmínky pro rozpad Rakouska. Bez subjektivního činitele, bez odboje, jehož podstatnou složkou byl i odboj zahraniční a v něm československé legie, byl by za Čechoslováky nikdo jejich samostatný stát nevyhlásil. Toho jsme se museli chopit sami, k tomu nás vedli tehdejší naši političtí vůdci.“⁷⁴

Takto popsané události byly v ostrém protikladu s tehdy takřka dogmatickým výkladem dějin, podle kterého by Československa nebylo bez Velké říjnové socialistické revoluce. Takovýchto ožehavých témat však bylo v knize mnohem víc. Svoboda například komentoval i sovětsko-německý pakt z 23. 8. 1939 (známý jako pak Molotov-Ribbentrop). Ten byl do té doby v komunistické historiografii naprosté tabu.

Prezident pro pracovní skupinu vytvořil ideální podmínky, trojice dokonce dostala souhlas k cestě do Sovětského svazu, kde projížděla přesně tu trasu, po které se pohybovalo československé vojsko během druhé světové války. Díky této cestě z Buzuluku do Prahy si měli autoři přesně udělat plastický obraz o místech, kde se Svoboda, tenkrát plukovník, pohyboval.

Vzhledem k tomu, že skupina přijela do Sovětského svazu jako delegace prezidenta socialistické republiky, dostalo se jim všude nesmírného pohoštění, jaké bylo pro pohlaváry Sovětského svazu typické. Ovšem nekonečné hostiny nebyly pouze projevem vřelého přátelství, ale také snahou politických pracovníků odvést Richterovu skupinu od neutěšené reality. Například v Novochojorsku, kde se budovala brigáda, nechtěli sověšští představitelé vůbec ukázat kasárna, kde českoslovenští vojáci pobývali, protože byla v hrozném stavu (jak v té době, tak v době, kdy tam českoslovenští vojáci byli). Toalety nebyly, okna nalakovaná, aby vypadala udržovaně, ale kvůli laku se nedala otevírat a podobně. Na každém kroku je přítom hlídal plukovník z NKVD, jenž oficiálně hlídal jejich bezpečnost. Přesto je v knize

⁷⁴ Ludvík Svoboda, *Cestami života I.*, Praha: Naše vojsko, 1971, s. 405

vyličena krutá pravda internace československých vojáků sovětskou armádou. Svoboda dokonce v pamětech kritizoval sovětské vedení a také členy komunistické strany mezi československými vojáky, kteří chtěli rozpustit jednotku a zůstat v SSSR (tehdy ještě neutrálním) na práci. Tehdejší propaganda přitom celé období internace zamlčovala, takže Svobodův výklad byl pro komunisty velmi problematický.

Ušetřena nebyla ani politika Sovětského svazu, která byla ve Svobodových memoárech označena za odtrženou od reality. „Profesor mluvil o tom, že dřívější rozlišování mezi buržoazní demokracií a fašismem ztratilo smysl, neboť válka je imperialistická. Hitler prý nabídl Anglii a Francii mír, avšak tyto země nabídku odmítly. Staly se tím prý hlavními viníky a prodlužovateli války. Tyto země a nikoli fašistické Německo jsou proto dnes hlavními agresory. Proti nim a nikoli proti Německu je nyní nutno soustředit palbu. Z toho pak mělo vyplývat, že i my máme bojovat nikoli proti našim okupantům, nýbrž proti Benešovi, který je spojencem agresorů... Nevydržel jsem tyto názory poslouchat. Vstal jsem uprostřed přednášky a následován důstojníky svého štábu jsem opustil místnost. Když to viděli ostatní, zvedali se a jeden po druhém odcházeli také. Zůstali jen stoupenci opozice, hvězdáři,“ píše se ve Svobodových pamětech.⁷⁵

Po návratu skupiny byl dokončen první díl pamětí prezidenta Ludvíka Svobody (vydáno 1971), který byl napsán podle skutečných událostí, bez ideologického balastu nebo pokroucené pravdy. Veřejnost knihu přijala s ohromným nadšením. Paměti se na pokračování četly v rozhlase, všude se četly ukázky. Netrvalo dlouho a kniha se začala překládat do dalších jazyků – nejdříve rumunštiny, pak polštiny a nakonec i do ruštiny.

Nedlouho potom si všechny tři spolupracovníky zavolal na Hrad osobní tajemník prezidenta Svobody Vladimír Vašků. Ten jim vyložil, že kolem pamětí je něco v nepořádku, protože Sověti po chvíli od překladu upustili, neboť uvedené názory nekorespondují s myšlenkami strany. To

⁷⁵ Ludvík Svoboda, Cestami života II., Praha: Prospektum, 1992. s. 9.

znamenal velké problémy. Ve čtrnáctistránkové zprávě marxistických vědeckých pracovníků, kteří na příkaz ÚV KSČ (bez vědomí prezidenta) podrobovali knihu rozboru, stálo: „Hodnocení událostí našich a světových dějin není vždy v souladu s významnými stranickými dokumenty poslední doby, zejména Poučení a Teze k 50. výročí KSČ, a opírá se spíše o myšlenky a koncepce v podstatě nežádoucích autorů.

Otvírají se ideově a politicky problémové teze, aniž se marxisticky zodpovídají, a nabízejí se tak přímo k interpretaci z nemarxistických pozic. Autor se téměř nedotýká činnosti KSČ... zejména vedoucí role KSČ, která je zatlačována do pozadí.

Není vždy zdůrazněn třídní aspekt jako základní a určující faktor. Důsledkem tohoto posuzování událostí je i idealizace předmnichovské republiky a některých jejích politických představitelů.⁷⁶

V té době (1972) byl ale již připravený druhý díl pamětí a redaktorka již prováděla korektury. Jednoho večera k ní ale přišel zástupce šéfredaktora Vladislav Michna a dožadoval se, aby mu vydala rukopis druhého dílu. Podle něj se totiž prezident Svoboda domluvil s Gustávem Husákem (tehdy již generální tajemník Ústředního výboru komunistické strany Československa), že si text Husák přečte a ráno ho s připomínkami zase vrátí. Redaktorka Kašparová raději zavolala Richterovi, aby se poradila, zda má rukopis vydat. Richterovi se to zdálo podezřelé, a tak na místo ihned vyrazil. Michna ho přesvědčil, že prezident o celé záležitosti ví, Richter nemohl Svobodovi zavolat, protože již bylo před půlnocí, a tak rukopis nakonec vydal.

Druhý den ráno se Richter ihned vydal na Hrad, aby celou záležitost probral s prezidentem. Zrovna probíhalo zasedání ÚV KSČ. Richter poslal pobočníka, aby prezidentovi vyřídil, že s ním nutně potřebuje mluvit. Svoboda po chvíli vyšel ze zasedací místnosti a vyslechl si, jak Richter vydal rukopis. Ukázalo se, že prezident o údajné domluvě s Husákem vůbec nevěděl a že to byla jen lest generálního

⁷⁶ Ludvík Svoboda, Cestami života II., Praha: Prospektum, 1992. s. 14, 15.

tajemníka, aby se k rukopisu dostal. Prezident byl velmi rozhněván a nechal si okamžitě zavolat Gustáva Husáka.

Richter se tak stal svědkem ostré hádky mezi prezidentem Svobodou a generálním tajemníkem KSČ Gustávem Husákem. Ten se vymlouval, že to nebyla jeho akce ale politbyra.

Po těchto událostech byla skupina autorů prezidentových pamětí zrušena (od té chvíle byl Richter sledován Státní bezpečností) a Richter byl pozván na Hrad, kde si s ním chtěl Ludvík Svoboda promluvit. Zde mu prezident řekl, že si ho před politbyrem uhájil a vybral si ho k dokončení druhého dílu, aby mělo pokračování stejný styl jako díl první. Richter ale nabídku odmítl, protože Miloslav Moulis a Oldřich Janeček byli oba kvůli pamětem vyhozeni z práce.⁷⁷ Tím, že by Richter pokračoval v práci, by přenesl celou „vinu“ na ně. Prezident tento argument uznal a pochopil. To bylo předposlední setkání Karla Richtera s prezidentem Ludvíkem Svobodou (poslední jejich vzájemné setkání bylo na oslavě Svobodových osmdesátin). Janeček nakonec skončil jako čerpač vody v lese. Miloslav Moulis, ke kterému byly úřady milostivější, neboť za druhé světové války strávil několik let v koncentračním táboře, dostal místo v redakci Svazu osvobozených bojovníků.

První díl pamětí byl sice vydán, ale posléze stažen a šel do sejfu (první vydání bylo do posledního výtisku rozebráno, bylo připravené již druhé vydání). Do sejfu putoval i druhý - dosud nevydaný - díl. Rukopis ale Karel Richter uchoval a psaním nové verze druhého dílu byl pověřen plukovník Nesvatba z Vojenského historického ústavu, ovšem jeho verze se prezidentovi Svobodovi nelíbila, takže druhý díl byl definitivně odsouzen k nevydání.

⁷⁷ Janečkovi zcela jistě uškodilo i to, že byl již dříve čelným představitelem skupiny historiků, kteří prosazovali ideje roku 1968 ve vztahu k české historii. Tato skupina odhalovala „deformace“ 50. let a vytvářela jakousi vlnu požadavků na potrestání jejích viníků. Byli to také oni, kteří podněcovali revize na některé kapitoly československé historie – například proces s generálem Heliodorem Píkou a podobně. Právě pro účast v této skupině historiků byl Oldřich Janeček jeden z prvních, kdo neprošel stranickými prověrkami po příchodu vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968.

4.5.1 Ohlasy Západu

Komunistické vedení ale stálo v nepříjemné situaci, protože muselo vysvětlit, jak je možné, že se vydaly paměti prezidenta, ve kterých jsou takto „závadné“ myšlenky a informace, kde se velebí první republika, Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš nebo československé legie. Knihy si všimnula i západní média (například časopis Die Zeit napsal, že paměti „Cestami života“ jsou nejpozoruhodnější knihou, která za posledních deset let vyšla za Železnou oponou).

Dne 30. března vysílala Svobodná Evropa zprávu o zahraničních reakcích na Svobodovu knihu. Přepis zprávy pak pro interní orgány KSČ poskytla ČTK. V reportáži Svobodné Evropy se mluví převážně o recenzi v časopisu Die Zeit od Adolfa Müllera. Píše se v ní:

„V západoněmeckém týdeníku DIE ZEIT vyšla recenze Adolfa Müllera, která začíná konstatováním, že Praha nepatří k městům, ve kterých by mohla kvést pozoruhodná politická literatura. Z tohoto hlediska jsou, podle autora článku, paměti Ludvíka Svobody velice pozoruhodné.

První díl memoárů, nazvaný Cestami života, napsal nyníjší československý prezident, jak se říká v posudku časopisu DIE ZEIT, s pomocí tří historiků, z nichž dva s námahou prošli politickou čístkou.

Z knihy nemluví, podle Adolfa Müllera, komunistický politik, nýbrž poněkud naivní a staromódní vlastenec a voják, kterého vynesl nevypočítatelný osud až do nejvyššího grémia jedné z evropských komunistických stran, ačkoli mu, jak se zdá, komunistická terminologie dodneška dělá potíže a hledisko marxistické historiografie mu zůstalo cizí.

Na rozdíl od pamfletů proti předválečné republice, které se dnes v Praze vydávají, neskrývá Svoboda svůj obdiv ke státnickému dílu Tomáše Masaryka ani své uznání prezidentu Benešovi.

(...) Upozorňuje také (Adolf Müller – pozn. autora), že se Svoboda v některých bodech odchyluje od oficiální komunistické historiografie, ale v takových případech nepolemizuje, nýbrž staví skutečnost vedle skutečnosti.

V knize jsou však, jak uvádí Adolf Müller, i některé téměř provokativní otázky a poznámky pod čarou, často provázené dovětkem, že odpověď se přenechává budoucím historikům.

(...) Ludvík Svoboda líčí své dřívější rozhovory s mnoha politiky a místo, aby je kritizoval, snaží se je pochopit. Nepopírá například, že Benešovu rozhodnutí nepožádat Moskvu o pomoc nechyběla jistá logika. Beneš volil mezi dvěma zly a rozhodl se pro menší.

Podle mínění recenzenta nemá v dnešní východoevropské literatuře paralelu Svobodův komentář k historickému vývoji Evropy v první polovině tohoto století. Skutečnost, že totalitní režimy měly dočasnou podporu mas, Svoboda vysvětluje bídou. Bída, podle jeho názoru, demoralizuje, stírá individuální sebevědomí a budí touhu po vykupiteli a po vůdci.⁷⁸

Je jasné, že takovéto názory byly pro východní blok skandální. Knihou se proto začali zabývat i politici socialistických zemí. První, kdo se proti ní ostře ohradil, byl Walter Ulbricht (v té době ještě předseda státní rady NDR), jenž si předvolal 6. března 1972 českého velvyslance Richarda Dvořáka a s hněvem mu vyčínil, protože je nepřípustné, aby prezident socialistické republiky vydal takovouto knihu (z dnešního pohledu by se jednalo o nepřípustné vměšování do záležitostí jiného státu).

Gustáv Husák napsal 5. dubna prezidentovi Svobodovi dopis⁷⁹, ve kterém mu s politováním oznamuje, že paměti vyvolaly rozpaky mezi členy československé komunistické strany a také mezi členy bratrských

⁷⁸ Interní zpráva ČTK ze dne 30. března 1972 – viz příloha č. 1

⁷⁹ Dopis G. Husáka L. Svobodovi z 5. dubna 1972 – viz příloha č. 4, 5 a 6

komunistických stran, protože se v nich odchyluje od schválených tezí komunistické strany. V dopise se píše:

„Mezi členy naší strany rostou okolo tvé knihy rozpaky, nejasnosti i kritika. Jak je Ti jistě známo, západní kritika soustavně zneužívá těchto rozdílných názorů z Tvé knihy proti stanoviskům KSČ v propagandě proti našemu státu.

Podle názoru sekretariátu ÚV KSČ vzhledem k Tvým zásluhám a k Tvému postavení ve straně a státě je nadále třeba postupovat velmi opatrně a delikátně, aby nevznikl zmatek ve vysvětlování naší minulosti mezi členy strany a naším obyvatelstvem doma a nedávala se možnost zneužívání Tvé osoby zahraniční propagandou.“⁸⁰

Oficiální verze ale zněla, že skupina tří historiků, kteří byli poplatní idejím „Dubčekova pravičáckého konzervatismu“, se vloudila do přízně prezidenta Svobody a bez jeho vědomí vpašovala na stránky jeho paměti závadné pasáže. „...Tvůj vzpomínkový materiál byl spolupracovníky, kteří ti při sestavování knihy pomáhali /O. Janeček, M. Moulis, K. Richter/, v řadě pro dějiny naší strany a našeho státu závažných otázek interpretován v rozporu s marxistickou historiografií i významnými stranickými dokumenty posledního období.

(...) Sekretariát ÚV KSČ došel k názoru, že Janeček, Moulis a Richter zneužili Tvého vzpomínkového materiálu, Tvé osoby i Tvé autority k propagování historických koncepcí a názorů, které narůstaly mezi našimi historiky v letech 1965 – 1969 a byly v rozporu s marxistickou historiografií jak u nás, tak i v socialistickém táboře, v rozporu s dokumenty KSČ, KSSS i druhých bratrských stran. Většina těchto historiků se také v letech 1968-69 politicky zdiskreditovala a byla ze strany vyloučena, což skupině Janeček a spol. bylo dobře známo. Proto také Janeček, Moulis a Richter nesou plnou zodpovědnost za tyto nesprávné názory, tendence a stanoviska v Tvé knize, i za zneužití Tvé

⁸⁰ Dopis G. Husáka L. Svobodovi z 5. Dubna 1972 – viz příloha č. 4

osoby. Proto podle sekretariátu ÚV KSČ neměli již být tito lidé při pracích podobného druhu používáni.⁸¹

Potrestání tedy měli být Karel Richter, Miloslav Moulis a Oldřich Janeček – původně měli být všichni tři na nějakou dobu uvězněni. Ludvík Svoboda proti tomuto stanovisku politbyra ale vystoupil a řekl, že každou kapitolu mu Richter četl ke schválení.

Trojice nakonec tedy vězení unikla, ale perzekucím nikoli. Moulis s Janečkem byli vyhozeni z práce a Richter, kterého Husák označil jako hlavního viníka, neměl již nikdy mít možnost publikovat. Z doživotního zákazu se nakonec stal zákaz dočasný. Původně měl být i degradován, ale Svoboda, jak již bylo řečeno výše, se za něj jako vrchní velitel vojsk postavil.

Husák nicméně Svobodovi jasně naznačil, že podobné excesy nebudou stranou tolerovány, v dopise mu de facto dal návod, jak má své paměti přepracovat a jak by měl vypadat druhý díl. „Sekretariát ÚV KSČ je toho názoru, aby další vydání prvního dílu Tvé knihy v nynějším znění nebylo vydáváno ani doma ani v zahraničí. Pokud budeš na přepracování prvního dílu a přípravě dalšího dílu svých vzpomínek pracovat, je Tvou osobní věcí, které z marxistických historiků, prověřených členů strany a dobře ovládajících problematiku si přibereš jako osobní spolupracovníky.⁸²

Husák neponechal nic náhodě a v závěru dopisu ještě prezidentovi důrazně připomněl usnesení z 11. 2. 1972, které říká, že Ústav marxismu-leninismu má projednat „(...) memoárovou literaturu významných politických, státních, kulturních a vojenských osobností naší země před jejím vydáním a předložit sekretariátu ÚV KSČ stanovisko posuzované práce. Pokud jde o publikace memoárů členů

⁸¹ Dopis G. Husáka L. Svobodovi z 5. Dubna 1972 – viz příloha č. 4

⁸² Dopis G. Husáka L. Svobodovi z 5. Dubna 1972 – viz příloha č. 5

ÚV KSČ, vlády ČSR a SSR, o otázkách jejího vydání rozhoduje sekretariát ÚV KSČ.⁸³

Pro prezidenta to byla tvrdá rána. Zásah proti Svobodovým pamětem, psaným v duchu polednové reformní politiky, znamenal konec nadějí, že se, byť jen v omezené míře, podaří udržet demokratické principy „pražského jara“.

Husák se nicméně v závěru dopisu loučí přátelským tónem (přes obecně známé vzájemné antipatie): „Prosím, abys tak pochopil i tento můj dopis s tím, že na mé úctě k Tvé osobě i na našich starých přátelských vztazích tato epizoda nic nemůže změnit. Se soudružským pozdravem Gustáv Husák.“⁸⁴

Richter nemohl publikovat dohromady pět let, změna nastala v letech 1976 – 1977, kdy začalo mírné „oteplování“. Tento proces byl postupný, až nenápadný. Schvalující orgány mírně zmírnily kritéria, takže se na veřejnost začaly dostávat dříve nevydatelné publikace. Richterovi navíc pomohlo, že si ho jako hlavního odborného poradce prosadil režisér Otakar Vávra při natáčení filmu Sokolovo v roce 1974. To Richterovi zlepšilo kádrový profil. I když v těchto letech tedy nemohl publikovat, objevoval se jako odborník na československý východní odboj – ve filmu, ale i v publikacích a novinových článcích. Definitivním potvrzením Richterova „návratu“ bylo jeho jmenování do role spolupracovníka kosmonauta Vladimíra Remka v roce 1978, kterému pomáhal při psaní projevů a také knihy „Pod námi planeta Země“. Tím se ovšem Richter dostal mezi vysoké politiky včetně Gustáva Husáka, který několikrát naznačil, jaký vztah k Richterovi chová.

⁸³ usnesení ÚV KSČ z 11. 2. 1972 o vydávání politické a společensko-vědní literatury /bod 10/)

⁸⁴ Dopis G. Husáka L. Svobodovi z 5. Dubna 1972 – viz příloha č. 6

4.6 Richter a StB

Jak jsem již uvedl v předcházejících kapitolách, o Karla Richtera se zajímala StB, respektive vojenská kontrarozvědka. Ta podle rozkazu ministra vnitra ČSSR „(...) je součástí Sboru národní bezpečnosti – složky Státní bezpečnosti. Útvary vojenské kontrarozvědky organizují a provádějí státobezpečnostní ochranu ozbrojených sil Československé socialistické republiky před činností zahraničních a vnitřních nepřátel.“⁸⁵

V oblasti vnitrostátní činnosti plnila vojenská kontrarozvědka tyto úkoly: „(...) vyhledává, odhaluje, dokumentuje a předchází protistátní činnosti vnitřního nepřítele v ozbrojených silách Československé socialistické republiky a v civilním přilehlém prostředí vojenských objektů a zařízení.“⁸⁶

Richter byl jako důstojník armády s kádrem politicky nespolehlivého pro kontrarozvědku neopomenutelným cílem. Zvláště když se později začal stýkat s bývalými vysokými armádními představiteli a zároveň signatáře Charty 77.

Pozornost Státní bezpečnosti si vysloužil již účastí na psaní „závadných“ pamětech Ludvíka Svobody. StB tuto činnost bedlivě dokumentovala a samotného Richtera nechala sledovat. V jeho spise, který mám k dispozici, se píše: „Jmenovaný (Richter – pozn. autora) do r. 1971 pracoval ve Vojenském historickém ústavu ve skupině pamětí presidenta republiky. Vzhledem k tomu, že na II. díle pamětí byly zjištěny vážné politické ideologické nedostatky, byla celá skupina pracujících na pamětech rozpuštěna. Obč. pracovník Oldřich JANEČKA a MOULIS byli ze zaměstnání propuštěni – rozvázáním pracovního poměru. Po důsledném prošetření všech nedostatků na uvedeném díle bylo zjištěno, že pplk. Karel RYCHTER (napsáno s chybou ve jménu –

⁸⁵ Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 5 „Postavení, působnost, hlavní úkoly a organizace vojenské kontrarozvědky v mírových podmínkách a organizační řád hlavní správy vojenské kontrarozvědky“ z 15.1.1975, článek 1, bod 1)

⁸⁶ Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 5 „Postavení, působnost, hlavní úkoly a organizace vojenské kontrarozvědky v mírových podmínkách a organizační řád hlavní správy vojenské kontrarozvědky“ z 15.1.1975, článek 2, bod 1 b)

pozn. autora) nepodílel se na chybách, ale naopak dožadoval se oponentury příslušně odpovědného stranického orgánu.“

V poslední pasáži je patrná intervence ze strany prezidenta, který tak Richtera zachránil před perzekucemi.

Státní bezpečnost Richtera sledovala, v blízkosti jeho bydliště byl přímo nasazen agent, který o něm podával zprávy. Ve zprávě o zájmové osobě StB (tzv. ustanovka), kterou pořizoval speciální útvar, je největší zájem kladen na tyto informace o Richterovi „(...) politický profil, chování v bydlišti, vztah k rodině, manželce, charakterové vlastnosti, poměr ke ženám, majetkové poměry, styky v bydlišti, zda chodí do společnosti, návštěvy v bytě, charakteristika manželky.“⁸⁷ Je tedy patrné, že Státní bezpečnost zajímaly komplexní informace o soukromém i veřejném životě sledované osoby.

Ve spise se uvádí postřehy Richterových sousedů, klepy z jeho okolí, zda byl někdy viděn opilý a podobně. Dokonce je zde rozvedeno, že Richter pomáhá manželce s domácími pracemi a že byli „(...) již několikrát viděni, jak perou prádlo nebo spolu uklízí byt“.⁸⁸

Richter byl sledován od roku 1972 po dvanáct let – tedy do roku 1984. V té době totiž skončila pravidelná setkání u generála Viléma Sachera, signatář Charty 77, který okolo sebe sdružoval lidi stejného názorového proudu. Richter byl jedním z nich. Po ukončení dýchánek, které byly inspirovány Masarykovými „pátečníky“ se Richter s ostatními již nestýkal a pro StB se stal nezajímavým.

4.7 Konec komunismu a LF

V polovině osmdesátých let již bylo ve společnosti cítit značné oteplení, cenzura nepracovala tak důsledně jako dříve. Projevilo se to i v literatuře faktu, kdy se postupně mohla zpracovávat témata dříve

⁸⁷ materiály z III. Správy SNB (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), archivní číslo 35504

⁸⁸ materiály z III. Správy SNB (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), archivní číslo 35504

nepřijatelná. Karel Richter dostal nabídku od nakladatelství Mladá Fronta, zda by se nechtěl věnovat osobě generála Andreje Andrejeviče Vlasova a jeho Republikánské osvobozené armádě. Nakladatelství tehdy ale chtělo, aby Richter o tomto generálovi nepsal černobíle, jak bylo doposud zvykem. Vlasov byl z pohledu komunistických ideologů člověk nejodpornějšího charakteru, zrádce národa a podobně.

Richter nabídku přijal a téma zpracoval podle všech dostupných materiálů, v roce 1987 byla kniha připravena. Vlasov byl zde vykreslen zcela v ostrém rozporu s dosavadní ideologií jako muž, který se snaží osvobodit zemi od Stalina a jeho teroru. Richter zde popisoval, jak sovětští vojáci dezertovali na německou stranu, aby mohli bojovat proti bolševismu, krvavé praktiky NKVD nebo monstrprocesy proti politickým odpůrcům.

„11. června 1937 stanul Michail Nikolajevič (Tuchačevskij – poznámka autora) před soudním tribunálem, obviněn z členství v trockistické vojenské organizaci, ze zrady vlasti a špionáže pro německý generální štáb. Spolu s ním byli pro těžké zločiny souzeni bývalý náčelník hlavní politické správy B. M. Feldman, velitel Běloruského vojenského okruhu I. P. Uborevič, velitel Kyjevského okruhu I. J. Jakir, zástupce velitele Leningradského vojenského okruhu V. M. Primakov, náčelník Frunzeho vojenské akademie A. I. Kork, předseda ústředního výboru Osoviachimu SSSR R. P. Ejděman a bývalý vojenský atašé ve Velké Británii V. K. Putna.

Vyšetřovatelé v čele s Ušakovem splnili úkol: všichni obvinění se přiznali. Na některých protokolech z výslechnů se dodnes zachovaly stopy krve. Ve svém posledním slově všichni vyjádřili svou oddanost revoluci, Rudé armádě a osobně soudruhu Stalinovi. Ještě během výslechu mu napsali dopisy, v nichž se dožadovali spravedlnosti. Stalin, Molotov, Vorošilov, Kaganovič a Malenkov na ně psali: Zastřelit!

Všichni byli odsouzeni k trestu smrti. Na Stalinův rozkaz byla později popravena i Tuchačevského manželka Nina Jevgeněvna a oba jeho bratři Alexandr a Nikolaj. Matka a jedna ze sester zahynuly ve vyhnanství. Dvě další zmizely na dlouhá léta v sibiřských táborech. Nezletilá dcera byla po dosažení plnoletosti rovněž zatčena a uvězněna.

Poprava M. N. Tuchačevského a celé skupiny vysokých představitelů Rudé armády byla jen úvodem k vlně dalších represí, jimž padli za oběť tři z pěti maršálů Sovětského svazu, všichni velitelé vojsk a členové vojenských rad okruhů, všichni velitelé sborů, téměř všichni velitelé divizí a brigád, zhruba polovina velitelů pluků, většina politických

*pracovníků týchž kategorií, mnozí učitelé středních a vysokých vojenských škol.*⁸⁹

Přestože se Richter snažil ukazovat ve špatném světle v podstatě pouze Stalina a jeho nejbližší spolupracovníky a nikoli Sovětský svaz jako celek, což pro komunistický režim bylo po XX. Sjezdu KSSS v roce 1956 přijatelné, a o Vlasovovi v podstatě říkat, že byl vinen, ale nemyslel to tak špatně, kniha nebyla povolena k vydání. V Mladé frontě Richterovi doporučili, aby formulace poupravoval, což autor nechtěl, protože by pak kniha ztratila smysl, kterým byla její objektivita.

Během dohadů o osudu knihy ale došlo k událostem listopadu 1989 a komunistický režim se zhroutil. Tím padly zábrany cenzury a různá nakladatelství se začala přetahovat, kdo *Případ generála Vlasova* vydá. Nakonec si rukopis převzalo nakladatelství Orbis, který jej během čtrnácti dnů uvedl na trh.

Z hlediska vývoje je bezesporu zajímavá také série knih *Československý odboj na Východě – bez cenzury a legend*. Její první část sepsal Richter těsně po sametové revoluci, protože cítil naléhavost konečně sdělit pravdu, kterou do svých knih v době komunistické vlády jednoduše uvést nemohl. Po dvaceti letech vědecké práce ve Vojenském historickém ústavu, kde se tomuto tématu věnoval jak literárně, tak i badatelsky, potřeboval Richter vyjádřit osudy československých vojáků v zahraničním odboji takové, jaké skutečně byly – bez cenzury. Byla to v podstatě revize výkladu historie odboje, protože do té doby se o tomto tématu psát svobodně nemohlo. Historici se navíc ani nemohli v komunistické éře dostat ke všem pramenům nebo jim byly podsouvány prameny nepravdivé tak, aby korespondovaly s komunistickým výkladem moderních dějin. „Díky názorové svobodě, zpřístupnění nejutajovanějších archivních dokumentů a možnosti většího časového nadhledu se autorovi podařilo vrátit této významné kapitole dějin Čechů a Slováků historickou pravdivost,“ píše se na obálce knihy „Dobývání domova“.

⁸⁹ RICHTER, Karel. *Případ generála Vlasova*, Praha: Panorama, 1991. s. 94

Adlt na konci devadesátých let o rozvoji literatury faktu v „posametové“ době napsal: „Literatura faktu prožívá nyní, tedy koncem 20. století, úspěšnou etapu. V zemi, kde vládne demokracie, se může svobodně rozvíjet; neexistují tabu témata, archivy jsou otevřeny i stoupá zájem čtenářů. Vzrůstá také počet autorů, kteří se věnují tomuto žánru. Zatímco v šedesátých a sedmdesátých letech to bylo snad pět, deset spisovatelů, přibývali postupně další, takže dnes už můžeme hovořit o silné, dobré skupině tvůrců, kteří vytvářejí základnu Klubu autorů literatury faktu.“⁹⁰

4.8 Ekonomické vlivy po roce 1989

Tržní hospodářství, které s sebou sametová revoluce přinesla, poznamenalo v podstatě všechny dimenze obchodu a knižní trh nebyl výjimkou. Po ukojení hladu čtenářů po tématech, která byla komunistickým režimem zakázána, začaly potřeby trhu ovlivňovat komplexně literární tvorbu. Vzhledem k počtu vydávaných knih na malém českém trhu se stalo důležité, aby autor s daným tématem přišel první. Více než kdy dříve se knihy musí zabývat aktuálními tématy a zpracovávat události, kolem kterých se vytvořila vlna zájmu. Důkazem jsou například knihy o olympiádách bezprostředně po jejich skončení či biografie osobností, které zemřely (například po smrti Michaela Jacksona vyšlo takřka přes noc o tomto popovém zpěvákovi několik knih).

Tyto trendy lze sledovat i v literatuře faktu, kde můžeme hovořit o jistém infotainmentu⁹¹ (termín užívaný ve zpravodajství). Autoři totiž často zpracovávají „bulvární dějiny“ – tedy historická témata, ovšem taková, o kterých by psaly bulvární deníky – například milenky

⁹⁰ ADLT, Jaromír. *Literatura faktu - samostatný žánr*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Dostupné z <http://kalf.cz/files/prvni.doc>

⁹¹ Výraz, který vznikl spojením anglických slov informatik (informace) a entertainment (zábava) – označení textu, který akcentuje zajímavost nad užitečnost informací. Přednost dostávají senzace, katastrofy, zločiny, to vše je spojováno odlehčeným komentováním moderátora – zdroj: Encyklopedie praktické žurnalistiky, s. 80

panovníků, vraždy a podobně. Autor, aby se zavděčil masovému publiku, musí přinést něco šokujícího, nečekaného, senzačního.

Tento trend je ještě umocněn v současné době, kdy se zvyšuje napětí mezi nenáročnými požadavky trhu a kvalitou knih. V důsledku ekonomického tlaku na autory se snižuje literární úroveň nově vznikajících titulů. Literárně hodnotná kniha, která dává přednost hloubce pohledů, má potíže na trhu. Náročná kniha, kterou čtenář nemůže přečíst na jeden ráz, která ho nutí, aby nad obsahem uvažoval, aby vstřebával určité hodnoty, je pro nakladatele méně zajímavá než ta, která přináší určitou senzaci.

4.9 Cesta k literatuře faktu s uměleckými ambicemi

Počátky literatury faktu v Československu byly zajímavé v tom, že nikdo přesně nevěděl, co to vlastně je. Literární věda nebyla schopna tento žánr někam zařadit. Takže zde vycházely knihy jako *Nepřítel na dosah* (autor Karel Richter, spoluautor Vlastimil Kožnar), *Stalo se na předmostí* (autor Karel Richter, spoluautor Vlastimil Kožnar), *Dali mu jméno Otakar* (autor Karel Richter, spoluautor Vlastimil Kožnar) – v těchto knihách, které se věnují historii československého odboje, Richter již razí svoje postupy „umělecko-dokumentární literatury“. V té době tento přístup vůbec nebyl obvyklý, autoři buď psali román, nebo spíše historické studie, tedy pro běžného čtenáře texty těžké. Literatura faktu tohoto druhu byla v českém prostředí teprve objevována.

Postupy, které jsou v Richterově pozdější tvorbě typické, získal tento autor díky svým překladatelským zkušenostem – převážně románů. Díky nim se naučil vidět fakta jako příběhy. Naučil se strohé informace prožívat a vidět je jako celky s emocemi a určitým vzrušením. První projekt opravdu velkého rozměru, který tímto postupem Richter stvořil, byla kniha *Ďábel Trenk* (vydáno 1996), která zachycovala život rakouského velitele jednotky Pandurů za doby císařovny Marie Terezie.

Richter si nejdříve shromáždil veškerá dostupná fakta, která se plukovníka Trenka týkala. Díky nim si ujasnil celý děj a poznal charaktery lidí, které do příběhu zasahují. S tímto poučením si pak byl schopen veškeré scény přehrát jako film – včetně dialogů a detailů, které nikde popsány nejsou. Každý fakt, který by šel v knize zpracovat jednou jedinou větou, rozehrává Richter románovými postupy i na několik stran textu.

Příkladem může být scéna právě z knihy *Ďábel Trenk*, kde prameny uvádí, že se na cestě zastavil mladý František von Trenk na noc v krčmě. Richter tuto scénu s hrdinou prožije na několika stránkách – díky všem poznatkům, které o něm, dobových zvyklostech či ročním období a podobně získal.

„Zájezdni hostinec v městečku Diakovar vře jako prádelní hrnec. Lokál je plný vojáků i civilistů. Mlhou kouře z dýmek a čadivých svící prosvítají kabáty mužů i živůtky a široké sukně žen. Pestrá společnost lidí na cestách. Kupci, formani, kočí, lokajové, ale i vojáci, většinou důstojníci, dámy pod ochranou šlechtických kavalírů. Hlučí, smějí se. Obličejové zarudlé vínem. Nasytí útroby, pookřejí a nasednou opět do kočáru anebo na koňské sedlo. Mnozí přenocují a pojedou až ráno.

Mladý Trenk hřmotně vstoupil a sebevědomě se rozkročil u dveří. Očima hledá volnou židli. Tady dnes zůstane. Chce se mu ochutnat té slasti, že od dnešního dne je výhradním pánem svého já a záleží jen na něm, k čemu se rozhodne a co udělá. Pokud se někomu podvolí, pak jedině dobrovolně, ze své vlastní vůle. A ta mu dnes velí: Povinnost počká do zítřka. Ještě jí užiješ dosyta. Dnešek je tvůj. Sluší se, abys dal vale své nezralosti jako muž a carský důstojník. (...)

Hospodský v zástěře se lámanou němčinou s úklonou dotazuje, co si pán ráčí poručit.

„Vino! Všem! A něco k jídlu!“

„Uzené maso, sýr?“

„Sem s tím!“

Ještě nějaké přání, pane důstojníku?“

„Chtěl bych tu přespat.“

Všechno zařídím, pane, spolehněte se. K vašim službám.“
Hostinský se uctivě vzdálil (...).⁹²

Z ukázky je patrná románová dynamika textu, příběh je vyprávěn v přítomném času s četnými dialogy, které jsou z větší části fantazií autora. Richter se zde vcítí do hrdiny, odhaduje, jaké má ctižádostivý

⁹² RICHTER, Karel. *Ďábel Trenk*, Ostrava: Středoevropské nakladatelství, 1996. s. 50, 51

mladý člověk pocity, když poprvé stojí na vlastních nohou, na co myslí a jak se asi chová. Přestože tyto detaily nikde popsány nebyly, autor rozehraje se čtenářem hru, jak tato scéna asi probíhala. Z hlediska příběhu není tato pasáž důležitá, v podstatě by tam být ani nemusela. Richter ale zde ukazuje, jak si představuje Trenkovu povahu, jeho sklon k záletnictví, bujaré chování mezi ostatními vojáky, zálibu v pití alkoholu.

K vytvoření takového pojetí je však třeba důkladné a časově náročné seznámení se se všemi dostupnými prameny. Přípravy na takovouto knihu trvají autorovi i několik let. Richter před samotným psaním přečetl o daném tématu přes šedesát knih, přičemž v češtině jich byl jen zlomek. Většinou se jednalo o jednostranné pohledy, které hlavní postavu opěvovaly jako hrdinu nebo zatracovaly jako zločince. Richter chtěl téma zpracovat střízlivě, ale přesto se vší dramatičností, kterou životní příběh Trenka nabízí. Základní hypotézou musí být objektivita a držení se faktů – jako ve vědecké literatuře. Zároveň však příběh nabízí románovou tragédii člověka, který se velkou měrou zasloužil o trůn Marie Terezie, aby nakonec sklidil nevděk.

Po prozkoumání všech detailů a vytvoření poznámek si autor musí položit otázku, jak s tématem naloží, kterou část příběhu chce zpracovávat – aby přinesl nový pohled, který zatím jinde není k dispozici. Kniha musí objevit, co dosud není dostatečně zvládnuté a na nové otázky odpovědět (nemusí však jít o hlavní dějovou linii, autor může objevovat nové skutečnosti na pozadí a v kontextu hlavního příběhu – jako například Richter v případě knihy „Pán bitevních polí – Evžen Savojský“, ve které se zabývá otázkou soukromého života geniálního vojevůdce – protože to je téma, které se v knihách neobjevuje). Richter ve svých biografických nepopisuje osobnosti jako jakýsi pomník či kult – naopak se je snaží představit jako normální osobnosti z masa a kostí (v knize *Dobyvatel světa - Válečná anabáze Alexandra I. Makedonského* navíc Richter poodhaluje, jak na člověka působí moc, co děje s jeho psychikou a z pramenů vyčte nápadnou shodu mezi Alexandrem Makedonským a dalšími diktátory a vládci

v průběhu historie – tento fakt pak zobecňuje na příběh člověka, který získal neomezenou moc).

V průběhu vlastního psaní pak autor narazí na mnoho otázek, které si musí zodpovědět. Jedná se o detaily, které na celkový děj nemají vliv, ale pro vykreslení určitých scén jsou nutné, aby bylo dílo věrohodné. V tvůrčím procesu autor musí neustále pracovat s prameny a dohledávat určité střípky, kterým předtím nevěnoval pozornost. Při popisu je nutné předložit plastický obraz události, aby byl každý detail (například oblečení postav) založen na faktech.

4.9.1 Získávání materiálů

Způsob, jakým autor literatury faktu (a každý novinář) získává informace a dobré zdroje, se v průběhu let radikálně změnil. V dnešní době všechno usnadňuje a urychluje internet a digitální technologie, největším bodem zlomu však byl rok 1989. K některým pramenům se před listopadem autor vůbec nedostal, na některé musel mít speciální povolení. Když Richter psal knihu *...A v zádech měli smrt* (původně pod názvem *Výsadek S1*), musel si opatřit speciální povolení ke vstupu do archivu ministerstva vnitra od prezidentské kanceláře. V některých archivech nebylo možné materiály kopírovat (například archiv Ústavu marxismu-leninismu) a autor si vše musel pracně opisovat. Navíc se často stávalo, že pracovníci archivů zkoumali každý požadavek, zda nemá autor v úmyslu něco nekalého. Neustále se ptali, k čemu materiály potřebuje, a obávali se, aby je někdo nezneužil.

Richter se během svého působení dostal i do mnoha zahraničních archivů. Například získat nějaké informace z moskevského archivu bylo podle Richtera velmi složité. Kdo se tam ale dostal, mohl získat materiály, o kterých neměl ani tušení. Nacházely se zde například dokumenty, které komunistický režim jednoznačně diskreditovaly – jako například dokumenty o masakru v Katyni.

Čtenář musí být schopen z textu vyčíst tolik informací, aby ve své mysli mohl vytvořit přesný obraz, jak ho autor zamýšlel. Autor literatury

faktu tak řeší stejné problémy jako tvůrce filmu, který musí scénu vytvořit do posledního detailu. Richter se podle svých slov snaží do svého způsobu literárního vidění vnášet filmařské hledisko, tzn. ukázat všechno. Dát scénám barvy, rozměry a tvar. Tímto se Richterovo pojetí liší – nesdělují fakta, ale prožívá je. To je nejdůležitější prvek při jeho tvorbě, protože sběr, třídění fakt a jejich vyhodnocení je zhruba stejný pro všechny autory literatury faktu. Způsob jejich zakomponování do díla prožíváním je však typický pouze pro autory literatury faktu s uměleckými ambicemi, kterých je Karel Richter v Čechách představitelem.

4.9.2 Umělecké prostředky

Kniha *Ďábel Trenk* byla v Richterově biografii přelomovou, protože naplno rozvinula koncept umělecko-dokumentární literatury nebo, jak označují jiní, literatury faktu s uměleckými ambicemi. V porovnání například s knihou *Až na práh domova* (1976) je *Ďábel Trenk* románovým vyprávěním historických faktů, zatímco v první ze jmenovaných je užit převážně vyprávěcí postup, pouze některé pasáže byly literárně vyhlazeny.

Kritika mnohdy zařadila knihu *Ďábel Trenk* do žánru historický román, přestože se jedná stále o literaturu faktu. Sám autor se nebrání definici „beletrie faktu“. Tento přístup Richtera nadchnul a začal jej dál rozvíjet. Kniha, která svým žánrovým konceptem navázala na Trenka, nese název *Pán bitevních polí – Evžen Savojský* (vydáno 2000). Jedná se o biografii vojevůdce Evžena Savojského, ve které Richter opět píše beletristickou formou svůj prožitek celého příběhu.

Tyto metody a postupy využíval Richter i u svých předchozích knih, ovšem ne v takové míře. Z mých poznatků vyplývá, že Richter se ubírá směrem stále větší beletrizace literatury faktu, tedy většího podílu jeho osobního prožitku. Zatímco jeho první knihy byly více popisné (například knihy *Válka začíná až zítra* (1969), *Až na Práh domova* (1976), *Cesta k Sokolovu* (1981), *Výsadek S1* (1988), obsahují minimum dialogů, text je mnohem méně členěn a není zdaleka tak

dynamický), pozdější tituly jako *Případ generála Vlasova* (1991), *Ďábel Trenk* (1996), *Evžen Savojský – Pán bitevních polí* (2000) nebo *...a v zádech měli smrt* (1998) jsou vystaveny na dialozích, vyskytují se v nich beletristické postupy nebo i básnické ozdoby. Nejvýraznější je to u knihy *Ďábel Trenk*, která je vyprávěna hlavním hrdinou ze smrtelné postele jako poslední zpověď knězi, který sedí vedle lůžka.

„Vzpomínám, zajali jsme hlouček Prusů. Někde na jihu Čech. Moji panduři je obrali o všecko, co měli u sebe, vysvlékli je do košil, stáhli jim boty. Bylo to v listopadu, zajatci se třásli zimou. Chlapi je zavřeli do prázdné kůlny, nazítří jsem je chtěl odeslat eskortou do hlavního stanu. Večer jdu kontrolovat stráž. Jeden z těch Prušáků v kůlně volal, ať jim vrátíme aspoň kabáty. Okřikl jsem ho, aby byl zticha. Mohl být rád, že zůstal naživu. Hulákal, že je šlechtic a důstojník a žádá slušné zacházení. Nařídil jsem strážnému, ať otevře kůlnu a posvítí mi na toho křiklouna. Vyvlekl jsem ho ven a smýkl jím do bláta. Vyskočil na nohy a vykřikoval, že je poručík a že si bude stěžovat. To můžeš, zařval jsem vzteky bez sebe. Ale v nebi! Vytrhl jsem šavli a usekl mu hlavu. Odkutálela se stranou. Ale mě to nedojalo. Otřel jsem si čepel o košili toho mrtvého a na pandury jsem houkl: Zahrabejte někam tu mršinu!

*Vůbec mi nepřišlo líto, že jsem zbůhdarma zabil člověka. (...)
Nemám co bych řekl na svoji obhajobu, velebný otče.“⁹³*

Celá kniha *Ďábel Trenk* je napsána románovou formou, autor v ní narušuje časovou posloupnost, která je typická pro vědeckou práci. Kapitoly v Richterových knihách na sebe nemusejí navazovat, jeho oblíbeným postupem je otevřít knihu nějakou zajímavou scénou, která do časové posloupnosti ne úplně zapadá. Tato forma navodí čtenáře, aby četl dál, může být označena za umělecký románový postup „in medias res“. Richter také s oblibou protkává knihy určitými ozvlášťujícími motivy, které mají za cíl buď posílit autentický prožitek čtenáře, nebo jej poučit. Například *Ďábel Trenk* je rozčleněn již zmiňovanou poslední zpovědí (podobné umělecké prvky se objevují již v Richterově rané tvorbě, například každá kapitola v knize *Až na práh domova* začíná určitým veršem – pasáž, kde se zdůrazňuje spolupráce československé a sovětské armády je uvedena veršem Otokara Březiny z básně *ruce*: „A ruce naše zapjaté v magický / řetěz rukou

⁹³ RICHTER, Karel. *Ďábel Trenk*, Ostrava: Středoevropské nakladatelství, 1996. s. 6

nsčíslných / chvějí se proudem bratrské síly...“)⁹⁴ nebo také kapitolami s faktografickými údaji o rakouské armádě – její struktuře, složení, počtu vojáků, ale i hodnocení jejího stavu a srovnání s ostatními armádami Evropy. Tyto pasáže pro čtenáře nejsou příliš čtivé, nutno podotknout, že z některých pozdějších vydání byly nakonec vyčleněny.

Prolínání příběhu se strohými fakty se objevuje také v závěru knihy *Případ generála Vlasova*, kde Richter uvádí zkratkovitě časové údaje o postupu Vlasovců Prahou.

„8.00. Vlasovci odzbrojili v Berouně posádku, avšak potom ji propustili.

13.20. Vlasovci vnikají s tanky a s dělostřelectvem do Zbraslavi a ostřelují zámek obsazený esesmany.

13.20. Vlasovci vnikli do Lahovic

13.45. Vlasovci v Dušnicích zajali 40 německých aut.

14.08. Dvacet Vlasovových tanků vniklo do Řeporyjí.

14:15. Hlásí Alex: Ve 13.55 šestnáct Vlasovových tanků s několika obrněnými vozy jede přes Libeň do Prahy. Další jednotky Vlasovových vojsk jedou z Nučic do Prahy.“⁹⁵

Tento úsečný popis se v Richterově tvorbě vyskytuje častěji. Poprvé jsem se s ním setkal ale v knize *Zkáza šesté armády* od Alexandera Klugeho, kterou Richter přeložil do češtiny (v originále *Schlachbeschreibung*, vydáno 1968 ve Frankfurtu nad Mohanem). Tato kniha je takřka celá sepsána takto zkratkovitě. Jedná se v podstatě o popis bitvy u Stalingradu, jak šly události den po dni. Nejdříve jsou uvedeny zprávy německého hlavního stanu o dění na frontě. Následují direktivy pro tisk, kde se v plném znění popisují metody pro žurnalisty, jak správně popisovat průběh bitvy o Stalingrad.

„Sobota, 6. Února 1943:

V.I. – Č. 34/43

I. Denní direktiva říšského tiskového šéfa:

1. Německý tisk nyní zakončí mimořádné zdůrazňování hrdinského boje u Stalingradu plamennou manifestací vítězného odhodlání německého lidu.

⁹⁴ RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. s. 252

⁹⁵ RICHTER, Karel. *Případ generála Vlasova*, Praha: Panorama, 1991. s. 334

Středa, 10. Února 1943:

V.I. – Č. 37/43

II. Informační sdělení:

- a) *Německá tisková kancelář vydala zprávu týkající se místa pobytu vojáků, jejichž svazky byly ve Stalingradu obklíčeny. Noviny se žádají, aby tuto noticky uveřejnily pouze v lokální rubrice.*⁹⁶

Celá kniha je v podstatě sestavena z oficiálních stanov, směrnic, zpráv, vojenských telegramů (včetně počtu zásob, divizí a jiných detailních údajů), není napsána souvisle.

Naproti tomu kniha *Evžen Savojský – pán bitevních polí* je členěna výpověďmi jednotlivých postav, které jsou psané ichformou (Monolog Alžběty Falcké, Monolog Ludvíka Viléma markraběte Bádenského, Monolog Markýzy Francois de Maintenon, Monolog Gottfrieda Kocha, Monolog hraběte Jánoše Pálfyho, Monolog hraběte Wratislava, Monolog hraběnky Eleonory Batthyanové, Monolog prince Evžena, Monolog knížete Leopolda Trautsona, Monolog Achmeda paši Bonnenala, Monolog Jeana Baptista Rousseaua).

Podobné výpovědi lze najít také v knize *...a v zádech měli smrt* (jedná se o rozšířené a aktualizované vydání knihy *Výsadek S-1*). Zde to jsou však autentické svědecké výpovědi přímých účastníků. Celá kniha tak často přebírá reportážní styl. Výpovědi jsou sestaveny z rukopisů vzpomínek a písemných svědectví, ze záznamů výslechů či ze záznamů pamětnických svědectví. Tyto pasáže jsou umě včleněny do textu, který tak skutečně místy více připomíná reportáž. Celá kniha je navíc citově velmi zabarvená, o příslušnících odboje se zde mluví jako o hrdinech, kolaboranti jsou označováni jako Jidášové.

„Konfident Rudolf Mišutka, jak vidět, si hleděl zasloužit své jidášské groše.

Dne 12. Května 1942 došlo v Brně na Kolišti k osudnému setkání parašutisty Františka Ryše s Mišutkou. Mišutka by Ryše, maskovaného jako obvykle vousem a brýlemi, nepoznal, ale Ryš ho sám zastavil.

⁹⁶ KLUGE, Alexander. *Zkáza šesté armády*, Praha: Naše vojsko, 1970. s. 45.

„My se přece známe.“

Mišutka na něj udiveně zíral.

„Ty jsi přece Ruda Mišutka. Byli jsme spolu v Polsku a pak v Rusku, vzpomeň si, Kamenec Podolský, Jarmolince, Oranky, Suzdal... Já jsem Franta Ryš.“ Sundal si tmavé brýle. „Už mě poznáváš?“ Mišutkovi se rozšířily zorničky.

„No jasně... Ryš.“ Přidusil opatrně hlas: „Co tady děláš? Jak ses sem dostal?“

„A ty?“

„Já?“ Mišutka se tajemně rozhlédl, pak se naklonil k Ryšovi. „Já jsem seskočil padákem.“ V hlavě už měl jasno, co udělá. Spěchal zrovna na nádraží na schůzku s gestapákem Hintzem. Přitáhne tam jednoduše Ryše s sebou. Franta je tady určitě jako parašutista. Jak jinak by se sem dostal?

Mišutka uchopí Ryše za paži.

„To jsem rád, že Tě vidím, Franto, člověče! Mohli bychom spolupracovat. Pojď se mnou.“

„Kam? Počkej!“ zdráhal se Ryš.

„Zrovna mám před nádražím schůzku s jedním člověkem z odboje. Já tě s ním seznámím. Je to fajn chlap, uvidíš. Možná, že ti pomůže.“

Ryš zapomněl na všecku opatrnost. (...)

„Tohle je František Ryš, parašutista z Ruska.“ Klasická formule jidášské zrady.⁹⁷

V závěru knihy Richter hodnotí český odboj, komentuje složitost boje na tzv. „domácí frontě“ a emotivním způsobem deklaruje, že český národ může být hrdý na své vlastence, kteří „necouvli a nezhroutili se tváří v tvář smrti.“⁹⁸

Pro Richterovu tvorbu se začaly stávat typické vnitřní monology postav. Ty se logicky (pokud se nejedná o citace pamětí) nezakládají na pramenech, jsou spíše Richterovou domněnkou, jaké vnitřní pocity postavy prožívaly. Nikdo neví, zda Trenk měl pocit viny, nemůže být ani jasné, zda ho měl na smrtelné posteli.

V knihách, které Richter psal během komunismu, se vnitřní monology v takové míře neobjevují, autor zde spíše vkládá své vlastní domněnky sám za sebe. Často vstupuje do děje a interpretuje, o čem píše. Hodnotí tak, kdo se choval správně a kdo ne.

⁹⁷ RICHTER, Karel. ...a v zádech měli smrt. Třebíč: Tempo, 1997. s. 276, 277.

⁹⁸ RICHTER, Karel. ...a v zádech měli smrt. Třebíč: Tempo, 1997. s. 298

Vnitřní monology se možná nejvíce objevují v knize *Případ generála Vlasova*, kde je vykreslena osobnost generála, jeho myšlenky a obavy, když se rozhoduje bojovat proti své bývalé armádě po boku nacistů. Richter se snaží zaznamenat vnitřní pohnutky, které ho k tomuto kroku vedly, o čem při rozhodování přemítal a co ho motivovalo jednat tak, jak jednal. Z pramenů věděl, že to byl bystrý, vzdělaný muž a že jeho rozhodnutí nebylo zradou, jak to definovali komunističtí ideologové, ale že sám Vlasov měl dobrý záměr. Okolnosti záměr ale nedovolily realizovat tak, jak chtěl. To všechno se Richter snažil zachytit, aby kniha vysvětlila jeho počínání, aby byla uvěřitelná.

„Dwinger má asi pravdu. Čím hůř se Němci chovají v Rusku, tím nesnadnější bude Rusy přesvědčit, že to jsou jejich přátelé. Tím víc bude on, Vlasov, zkompromitován spoluprací s Němci. A co, je-li pravda, že boj proti Němcům je v této chvíli nejvlastnějším zájmem sovětských lidí? Zájmem, který v očích miliónových mas v tomto okamžiku zastíňuje všechny předchozí přehmaty a křivdy, které obyčejní lidé možná ani nespojují se Stalinem. Co jestli se mu nepodaří získat masy rudoarmejců pro cíle svého hnutí dříve, než Němci prohrají válku? Kdo z nás smyje potupné znamení zrady?

Tyto myšlenky Vlasova sužovaly. Odháněl je, ale ony se vracely. Utěšoval se, že snad přece jen není všechno ztraceno, když má na své straně tak významné lidi, jako je Schirach a Dwinger, velitele přinejmenším dvou skupin armád s řadou generálů a důstojníků všech hodností... Jenom ten Schirach, o němž slyšel, že je korunním princem Hitlerova režimu, jaké mu prokázal pocty a kolik mu věnoval času! To všechno ho posílilo v odhodlání vytrvat. A navíc ještě setkání se sovětskými válečnými zajatci přidělenými na práci na Dwingerův statek. Seběhli se kolem něho, hned ho poznali.

„To je generál Vlasov!“

Nestěžovali si. U Dwingera se mají dobře, pán na to dbá. Však vědí, komu za to mohou poděkovat. Generálu Vlasovovi přec. Vy jste náš zastánce! Vy jste naše naděje! A jak tam stál mezi nimi, zaplaven přívalem jejich vděčnosti a obdivu, utvrdil se znovu v povznášející víře, že teď nejde opravdu jen o jeho vlastní osud, ale o osudy tisíců a možná miliónů, kteří se k němu utíkají jako k ochránci. Nesmí je zklamat.“⁹⁹

Je pravděpodobné, možná skoro jisté, že tyto úvahy Vlasova skutečně sužovaly. Jeho myšlenky třeba nebyly přesně takové, jako je Richter předkládá ve své knize, ovšem v podobném duchu se asi nesly.

⁹⁹ RICHTER, Karel. *Případ generála Vlasova*, Praha: Panorama, 1991. s. 168-169

Autor pouze podává svoji verzi, co se ve Vlasovově hlavě asi odehrávalo, jak probíhal jeho vnitřní boj s vlastním svědomím.

Richter se ale pouští i do vlastního hodnocení Vlasovova jednání. Předkládá čtenáři svoje vlastní názory a úsudky, proč se události vyvinuly tak, jak popisuje a domýšlí určitá prázdná místa které prameny ani nenaznačují.

„Lidé dost často zakrývají své egoistické zájmy vznešeným pláštěm nezištné služby veřejně prospěšným cílům. Ani ti, kdo se dopouštějí vyložených špatností, nemají chuť se k tomu přiznat. Obvykle hledí své nízké činy posvětit nějakým ušlechtilým účelem. Lžou i sobě, až svým lžím nakonec sami uvěří. Něco takového se stalo asi i generálu Vlasovovi. Nejdříve ho ovládl strach, pak ctižádost. Oblékl ji do idejí boje za lepší budoucnost národů Ruska. Přitom se spojil s jejich úhlavním nepřítelem. Nevěděl snad, jakých zločinů se dopouštějí nacisté na sovětském území? Nedávali mu snad vládcí velkoněmecké říše dost jasně najevo, že národy Východu pokládají za podlídi použitelné jen pro otrockou práci? Neviděl, že proti Hitlerovu Německu, pod jehož křídly tak trpělivě a pokorně hledal útulek, se pozvedl celý demokratický svět v nelítostné válce? Je možné, že by ho nehryzalo svědomí, když záštitu nad jeho ruským nacionalistickým hnutím najednou převzali lidé s krvavými rukama, jako Himmler, jeho zástupce v reichssicherheitshauptamtu Obergruppenführer SS Ernst Kaltenbrunner nebo gruppenführer SS Otto Ohlendorf, který jako velitel einsatzgruppe Süd dal v prvním roce války na Východě povraždit na osmdesát tisíc lidí? Možná si namlouval, že účel světí prostředky. Pak to ovšem byl tragický omyl. Nikdy nelze dosáhnout pravého cíle nepravými prostředky. Čistý ideál nesnáší špinavé ruce.¹⁰⁰

Tento postup je typický spíše pro RichtEROVY knihy psané v době komunismu (kterou ostatně *Případ generála Vlasova* také je) – autor zde konání ústřední postavy hodnotí, interpretuje jeho činy a v podstatě mu jeho chování vytýká a klade mu otázky. Čtenáři tak předkládá svůj názor a nepřímo mu ho vnucuje, protože se od faktů odklání směrem k vlastním úvahám a citově zabarveným analýzám.

¹⁰⁰ RICHTER, Karel. *Případ generála Vlasova*, Praha: Panorama, 1991. s. 227

Závěr

Karel Richter je jedním z nejvýznamnějších a nejvýraznějších autorů literatury faktu v českém prostředí.

V této diplomové práci jsem popsal a analyzoval tvůrčí proces, který Richter využívá při psaní svých knih. Definoval jsem směr, jenž v žánru literatury faktu prosazuje. Je to směr, který je založen na práci fantazie autora k doplnění pramenů v místech, o kterých se nezmiňují.

Autor tohoto směru, který jsem v práci označil jako „literatura faktu s uměleckými ambicemi“ nebo „beletrie faktu“ pracuje jako restaurátor dějinných událostí. Pracuje jako při opravě obrazu nebo fresky. Na místech, kde není malba, musí chybějící části doplnit. Dělá to se znalostí malířových postupů, struktury jeho práce i barev, které používal. Je to vědec, který užívá uměleckých prostředků, takže jeho literární dílo je na pomezí odborné literatury a beletrie jako literatury fiktivní.

Právě schopnost imaginace je pro tento postup důležitá. Autor musí být schopen empatie a vcítit se do role historických postav, prožívat s nimi události a na základě znalostí o nich si domýšlet, co se dělo v jejich hlavách, o čem uvažovali a proč jednali, jak jednali. Takovouto představu autor předkládá čtenáři, musí však být jasné, co je doložitelné prameny a kde již autor zapojil vlastní fantazii.

Takto pracuje spisovatel i s událostmi. Z pramenů dokáže sestavit přibližný obraz události. Kdyby ho podal jen v takovéto podobě, kdy zdroje mohou popisovat jen detaily nebo naopak celek bez detailů, čtenář by si je při čtení sám ve své hlavě dotvářel tak, aby viděl kompletní obraz, aby se mu před očima odehrával příběh. Richter s takovýmto chováním čtenáře počítá, a proto se mu snaží nabídnout onen barvitý příběh v co nejpřesnější podobě, i když to může být už za hranicí doložitelných pramenů. Domýšlí si na základě všech získaných informací například počasí, které v daném ročním období na daném místě pravděpodobně bylo.

S veškerou znalostí o daném tématu je pak schopen rozehrát si ve své hlavě scénu, kterou pak předkládá čtenáři. Je schopen z informací o jednotlivých charakterech rekonstruovat pravděpodobné dialogy. Je patrné, že ve znění, ve kterém je uvádí, se zřejmě nestaly, je však téměř jisté, že se postavy o daném tématu bavily.

Richter o tomto postupu hovoří jako o dohodě na fantazii mezi autorem a čtenářem. Nabídne určité varianty událostí, o kterých prameny mlčí a čtenářovi dá najevo, že je to jeho „poučená fantazie“.

Z mé analýzy vyplývá, že Richter k tomuto stylu tíhne čím dál víc. Zatímco jeho první knihy byly více popisné, s minimem dialogů, vývoj jeho psaní směřuje jednoznačně stále intenzivněji k „literatuře faktu s uměleckými ambicemi“ tak, jak jsem ji popsal.

Vzhledem k délce RichtEROVY publikační činnosti (působí již od 60. let 20. století) bylo zajímavé sledovat politické a ekonomické vlivy, které na autora tohoto žánru působí a jaké tlaky jsou na něj vyvíjeny.

Literatura faktu byla žánrem, který byl v době komunismu velmi poznamenán cenzurou. Vzhledem k tomu, že jeho smyslem je sdělovat čtenáři fakta o událostech, je jasné, že s tím mohl být v mnohých oblastech problém. Richter, jako specialista na československý východní odboj za druhé světové války, se s cenzory střetával takřka nepřetržitě.

Patřil k autorům, kteří se snažili vydávat „co šlo“. Neustále se pohyboval na hranici, kterou cenzori byli ochotni ještě uznat, často se dostal i za ni. Je však pravdou, že byl schopen psát díla, která byla ryze prokomunistická v duchu normalizační rétoriky. Během normalizace vytvořil řadu knih, které se obsahově týkaly stejných událostí jako jeho předešlé publikace, fakta byla ale radikálně pokroucená.

Důvodem může být i to, že byl vedený jako problémový kádr, a to převážně díky pamětem Ludvíka Svobody, které tehdejšímu prezidentovi sepišoval. Tato problémová kniha, která vyvolala velké otřesy i v nejvyšších politických kruzích Československa, málem

znamenal konec jeho spisovatelské kariéry. Několik let nemohl publikovat, takže poté, co měl opět povolení, byl pak zjevně mnohem ochotnější a snažil se nepoutat na sebe tolik pozornosti.

Richter je autor, který se dokázal přizpůsobit dobovým podmínkám. Psal to, co bylo možné vydávat a psal to tak, aby to vydáno bylo. Zatímco vydával knihy, ve kterých osciloval na hranici, co byli cenzori schopni unést, vyšla pod jeho jménem například brožura *Pokrokové bojové tradice československé armády*, kde je kladen důraz na Sovětský svaz. Jako zaměstnanec Vojenského historického ústavu dostával podobné úkoly rozkazem. Tímto jednáním se dostal do situace, kdy byl podezřelý jak pro kontrarozvědku, tak pro disent. Richter v této době podle slov jednal tak, aby mohl co nejlépe dělat práci, kterou byl užitečný. To znamená naoko spolupracovat s komunistickými orgány a zároveň se snažit získávat a šířit informace, které by za normálních okolností byly pro cenzory kontroverzní.

Richter se dokázal umě přizpůsobit jak politickým vlivům během komunismu, tak i ekonomickým po sametové revoluci. Využil hladu čtenářů po dosud utajovaných událostech a okolnostech a vydal několik knih, které v podstatě přinášely revizi moderní československé historie. Takto vznikla série *Československý východní odboj bez cenzury a legend* a řada dalších knih s touto tematikou. Zároveň doplnil a upravil několik svých knih, aby byly v souladu s „pravdivou skutečností“ a nikoli se skutečností, která byla přijatelná pro ideology režimu.

Věnoval se i osobnostem, které byly komunistickým režimem tabuizovány – jako například generál Vlasov nebo Heliodor Píka.

Důvodem těchto doplněných vydání a nových knih, které přinášely nové informace, nebyl však jen pád cenzury, ale i zpřístupnění dříve uzavřených (nebo do značné míry omezených) archivů.

Richter později se navíc dokázal adaptovat na nové tržní prostředí a vydal řadu knih, které byly komerčně velmi úspěšné. Richter pochopil, že čtenáře láká číst si o zajímavých osobnostech a pochopil, že je to

právě silný příběh, který čtenáře pohltí. Proto v knihách *Ďábel Trenk*, *Pán bitevních polí – Evžen Savojský* nebo *Dobyvatel světa – válečná anabáze Alexandra Velikého* naplno rozvíjí princip literatury faktu s uměleckými ambicemi, která je pro čtenáře ještě přitažlivější než klasický styl literatury faktu, protože jej naprosto pohltí.

Na příkladu Karla Richtera je patrné, že literatura faktu (i její autoři) je dalekosáhle ovlivňována dobou, ve které vzniká. Jedná se však o žánr, který je velmi flexibilní, dokáže se přizpůsobit aktuálním podmínkám (politickým, společenským i ekonomickým), a tak si svoji cestu ke čtenáři vždycky najde.

Summary

Karel Richter is one of the most important and most distinguished authors of the Czech non fiction literature.

In this Thesis I described and analysed the creative method, which Richter uses in writing his books. I defined the line which he pursues in the non fiction literature genre. It is a line drawing on the author's fantasy, which complements events where the sources are missing.

The author of this style, which in my Thesis is called "non fiction literature with artistic ambitions", or "imaginative non fiction literature", works as a restorer of historical events. He works as an artist would work on the restoration of a painting or a fresco. In places where paint is missing the gap must be filled. Richter is doing this in a way a restorer would proceed, relying on his good knowledge of the painter's style, composition and the colours he used. Richter is a scientist, who uses artistic means, so that his literary work vacillates on the dividing line between scientific literature and fiction.

Very important for this method is imagination. The author must be capable of empathy and be able to place himself in the role of the historical figures he is writing about, live with them and, never forgetting historical facts, imagine what was going on in their minds, what they thought and why they acted the way they did. This is what the author presents to the reader, but it must always be clear what can be supported by historical sources and where the author used his own fantasy.

This is how the writer also handles historical events. Using historical documents he puts together a mosaic of events. The idea is that if the author presents historical events without going into detail, or on the contrary outlines a complete picture, the reader will use his fantasy to complete the story. Richter reckons with such an attitude of the reader and offers him a colourful story even if it may go beyond the limits of strictly historical sources. On the basis of all the available information, for example about the weather, which was likely to have prevailed at the place he describes, he depicts the probable background.

With a profound knowledge of the subject, he imagines the scene in his mind, which he then presents to the reader. Using information about the characters he conjectures their probable dialogues, which obviously did not take place, but the subjects they raised were certainly topics occupying his characters' minds..

Richter calls this a fantasy agreement between the author and the reader. He offers possible alternatives not mentioned in the sources and the reader accepts them as "knowledgeable fantasy".

From my analysis it can be seen that Richter is tending increasingly towards this method. While his first books were more descriptive, with minimal dialogue, his current writing tends unequivocally to "the non fiction literature with artistic ambitions", as described above.

Considering the length of Richter's publication activities (since the 1960s) it was interesting to follow the political and economic influences, which affected the author of this genre, and the pressures brought to bear on him.

The non fiction literature was a genre, which at the time of the communist regime was strongly in the focus of censors. As the purpose of Richter's writing is to convey facts, it goes without saying that there necessarily had to be all sorts of problems. As a specialist concerned with the Czechoslovak eastern resistance movement during World War II he had all the time to do with censors.

He was one of the authors who wrote what they felt they would "get away with". He was all the time moving on the brink of what the censors would still be prepared to accept and often managed to get beyond the line. It is also true, however, that some of his works were strongly in the spirit of "normalisation" rhetoric. During the period of "normalisation" he wrote a number of books, whose contents covered the same events as his previous publications, but the facts were grossly distorted.

One of the reasons probably was that his name was high on the list of problem writers, mainly because of his memoirs of Ludvík Svoboda, which

Richter wrote for the then president. This problematic book, which provoked a great commotion even in Czechoslovakia's highest political circles, nearly put an end to his career as a writer. He was not allowed to publish for several years, and when finally the permission came, his writing was much more cautious so as to escape the censor's eye.

Richter is an author who managed to adjust to the conditions of the time. He wrote what he felt would pass censorship and would be published. While oscillating on the verge of what the censors were still willing to accept, he could not prevent the publication under his name of a brochure entitled "*Progressive combat traditions of the Czechoslovak army*", in which special emphasis was placed on the Soviet Union. As an employee of the Military Historical Institute he was getting such tasks by order. As a result he found himself in a situation, where he became suspicious for both the counterintelligence and the dissent movement. As he says himself, his aim was to work as best he could and be useful. This means that while pretending to cooperate with the communist authorities he was searching for and spreading information that under normal circumstances would be controversial for the censors.

Richter managed to adapt himself to both the political situation under communism and the new economic conditions after the Velvet Revolution. To satisfy the readers' avidity for the disclosure of events, which until then were kept secret, he published several books, which basically meant the revision of modern Czechoslovak history. This is how a series, *Czechoslovak eastern resistance without censorship and legend*, and a number of other books on this topic, appeared. At the same time he revised several of his books to make them comply with "real reality", contrasting the reality of the ideologists of the former regime.

He also wrote about personalities tabooed by the communist regime, such as general Vlasov and Heliodor Píka.

The reason for these revised publications and new books, which brought new information to the readers, was not only the abolition of censorship, but also the opening up of the previously closed archives.

Later, Richter adapted himself to the new market environment and published a number of books which were very successful commercially. Richter saw that readers wanted to learn about interesting people, especially if the story is gripping. That is why in his books *Devil Trenk*, *Master of the battlefield – Eugene of Savoy* or *Conqueror of the World – war anabasis of Alexander the Great* he fully unfolded the principle of the non fiction literature with artistic ambitions, which is more appealing to readers than the conventional style of the non fiction literature.

The example of Karel Richter shows that the non fiction literature (and its authors) comes strongly under the influence of the time, when it is written. Nevertheless, it is a genre, which is very flexible and adaptable to the conditions of the time (political, social and economic), and will therefore always find its way to the reader.

Seznam zkratk

ČSLA	Československá lidová armáda
ČSR	Československá republika (označení používané v letech 1945 – 1960)
ČSSR	Československá socialistická republika
ČTK	Československá tisková kancelář
DOSLIF	Dokumentační středisko literatury faktu
HPS	Hlavní politická správa
HS VKR	Hlavní správa vojenské kontrarozvědky
KALF	Klub autorů literatury faktu
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
LF	Literatura faktu
NDR	Německá demokratická republika
NKVD	Narodnyj kommissariat vnutrennych děl – Lidový komisariát pro vnitřní záležitosti
plk.	plukovník
pplk.	podplukovník
SALF	Setkání autorů literatury faktu
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SS	Schutz Staffel (česky osobní stráž – původně osobní ochrana Adolfa Hitlera a vrcholných členů NSDAP, později bojové jednotky)

SSR Slovenská socialistická republika (označení Slovenska používané v letech 1969 – 1990)

SSSR Svaz sovětských socialistických republik

StB Státní bezpečnost

ÚV KSČ Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VHÚ Vojenský historický ústav

VKS(b) Všesvazová komunistická strana (bolševiků) – označení komunistické strany v Rusku užívané v letech 1925 - 1952

Použitá literatura a prameny

Literatura

ADLT, Jaromír. *Literatura faktu - samostatný žánr*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Citováno dne 1. 12. 2010. Dostupné z <http://kalf.cz/files/prvni.doc>

HALADA, Jan. *Z historie literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Citováno dne 1. 12. 2010. Dostupné z <http://kalf.cz/files/druha.doc>

IVANOV, Miroslav. *On o nás aneb Jak vznikl Klub autorů literatury faktu*, oficiální stránky Klubu autorů literatury faktu. Citováno dne 1. 12. 2010. Dostupné z <http://kalf.cz/files/treti.doc>

JURČO, Milan. *Hľadanie podstaty literatúry faktu*, Tvar, 1997, 8. ročník, číslo 11/97, s. 1 a 4

JURČO, Milan. *Hľadanie podstaty literatúry faktu*, Tvar, 1997, 8. ročník, číslo 12/97, s. 6

JURČO, Milan. *Hľadanie podstaty literatúry faktu*, Tvar, 1997, 8. ročník, číslo 13/97, s. 6

JURČO, Milan. *Paradoxný svet literatury faktu*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2000. 340 s. ISBN 80-8055-372-6

KLUGE, Alexander. *Zkáza šesté armády*, Praha: Naše vojsko, 1970. 289 s. ISBN 28-086-70

KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999. 256 s. ISBN 80-85983-76-1.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945, díl I.* Praha: Nakladatelství Brána, 1995. 552 s. ISBN 80-85946-16-5

KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník klubů českých a slovenských autorů literatury faktu*. Praha: Vydavatelství 999 Pelhřimov, 2003, 351 s. ISBN 80-86391-10-8

KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. 472 s. ISBN 22-062-77.

KUDĚLKA, Viktor. *Malý labyrint literatury*. Praha: Albatros, 1983. 600 s. ISBN 13-250-KMČ-83.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Slovník literárních pojmů aneb Co se skrývá za slovy*. Plzeň: FRAUS, 2006. 159 s. ISBN 80-7238-620-4.

Ludvík Svoboda, *Cestami života I.*, Praha: Orego, 1996. 414 s. ISBN: 80-902107-5-9

Ludvík Svoboda, *Cestami života II.*, Praha: Prospektum, 1992, 379 s. ISBN 80-854-3157-2

PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc: Olomouc, 2002. 422 s.

PYTLÍK, Radko. *O literatuře faktu*. Praha: Československý spisovatel, 1987. 96. s. ISBN 22-091-87

SVOZIL, Bohumil. *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém*, Tvar, 1993, 4. ročník, číslo 17/93, s. 1

SVOZIL, Bohumil. *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém*, Tvar, 1993, 4. ročník, číslo 18/93, s. 1

SVOZIL, Bohumil. *Tzv. literatura faktu jako trvalý problém*, Tvar, 1993, 4. ročník, číslo 19/93, s. 1

ŠTĚPÁNEK, Vladimír – REJMÁNKOVÁ, Miloslava – ČECHOVÁ, Eva – HRABÁKOVÁ, Jaroslava. *Teorie literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. 196 s. ISBN 16-904-66.

WELLEK, René – WARREN, Austin. *Teorie literatury*. Olomouc: Votobia, 1996. 555 s.

Citované knihy Karla Richtera:

RICHTER, Karel – VĚTVIČKA Jiří. *Válka začíná až zítra*. Praha: Naše vojsko, 1969. 292 s.

RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. 268 s.

RICHTER, Karel. *Případ generála Vlasova*. Praha: Panorama, 1991. 386 s. ISBN 11-066-91.

RICHTER, Karel. *Ďábel Trenk*. Ostrava: Středoevropské nakladatelství, 1996. 502 s. ISBN 80-86004-17-1.

RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994. 199 s. ISBN 80-85374-22-6.

RICHTER, Karel. *...a v zádech měli smrt*. Třebíč: Tempo, 1997. 325 s. ISBN 80-238-2386-8.

RICHTER, Karel. *Princ Evžen Savojský – pán bitevních polí*. Třebíč: Akcent, 2000. 397 s. ISBN 80-7268-120-6.

RICHTER, Karel. *...a v zádech měli smrt*. Praha: Naše vojsko, 2008. 311 s. ISBN 978-80-206-0986

Bibliografie Karla Richtera

Vlastní díla literatury faktu

Před rokem 1989

RICHTER, Karel – VĚTVIČKA Jiří. *Válka začíná až zítra*. Praha: Naše vojsko, 1969. 292 s.

RICHTER, Karel. *Až na práh domova*. Praha: Naše vojsko, 1976. 268 s.

RICHTER, Karel – PETRAS Sergej. *Tanky míří k Ostravě*. Praha: Naše vojsko, 1979. 271 s.

RICHTER, Karel - REMEK Vladimír. *Pod námi planeta Země*. Praha: Naše vojsko, 1979. 281 s.

RICHTER, Karel. *Cesta k Sokolovu*, Praha: Naše vojsko, 1981. 301 s.

RICHTER, Karel - KOŽNAR, Vlastimil. *Dali mu jméno Otakar*. Praha, Naše vojsko, 1983. 303 s.

RICHTER, Karel - KOŽNAR, Vlastimil. *Nepřítel na dosah*. Praha, Naše vojsko, 1985. 365 s.

RICHTER, Karel - KOŽNAR, Vlastimil. *Výsadek S 1*. Praha, Naše vojsko, 1988. 330 s.

RICHTER, Karel. *Cesta domů vedla ohněm*, Praha, Naše vojsko, 1989. 299 s.

Po roce 1989

RICHTER, Karel - KOŽNAR, Vlastimil. *Stalo se na předmostí*. Praha, Naše vojsko, 1990. 299 s. ISBN 80-206-0100-7

RICHTER, Karel. *Případ generála Vlasova*, Praha: Panorama, 1991. 386 s. ISBN 11-066-91.

RICHTER, Karel. *Československý odboj na Východě*, Praha: FMNO, 1992. 152 s. ISBN 80-85469-26-X

RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: Fajma, 1994. 199 s. ISBN 80-85374-22-6.

RICHTER, Karel. *Sága roku Kinských*. Chlumeck nad Cidlinou, 1995. 144 s. ISBN 978-80-254-3592-2

RICHTER, Karel. *Ďábel Trenk*, Ostrava: Středoevropské nakladatelství, 1996. 502 s. ISBN 80-86004-17-1.

RICHTER, Karel. *Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu*. Praha: Česká expedice, 1997. 273 s. ISBN 80-85381-44-9

- RICHTER, Karel – BENČÍK Antonín. *Kdo byl generál Píka*. Brno: Doplněk, 1997. 307. S. ISBN 80-85765-81-0.
- RICHTER, Karel. *...a v zádech měli smrt*. Třebíč: Tempo, 1997. 325 s. ISBN 80-238-2386-8.
- RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin, sv. 1*. Třebíč: Akcent, 1999. 274 s. ISBN 80-7268-054-4
- RICHTER, Karel. *Princ Evžen Savojský – pán bitevních polí*. Třebíč: Akcent, 2000. 397 s. ISBN 80-7268-120-6.
- RICHTER, Karel. *Úhlavní přátelé (1. část Stalin-Trockij)*, Praha: Themis, 2002. 349 s. ISBN 80-7312-005-4
- RICHTER, Karel – CÍLEK, Roman. *Pamětihodné bitvy českých dějin*. Český Těšín: Agave, 2002. 440 s. ISBN: 80-86160-60-2
- RICHTER, Karel. *Přes krvavé řeky*. Praha: Ostrov, 2003. 323 s. ISBN 80-86289-25-7
- RICHTER, Karel. *Apokalypsa v Karpatech*. Praha: Ostrov, 2003. 375 s. ISBN 80-86289-33-8.
- RICHTER, Karel. *Válka začala v Polsku – utajovaná fakta o německo-sovětské agresi*. Praha: Epoque, 2004. 410 s. ISBN 80-86328-43-0
- RICHTER, Karel. *Dobývání domova I. část – Osvobození Československa*. Praha: Ostrov, 2005. 267 s. ISBN 80-86-289-37-0
- RICHTER, Karel – Benčík Antonín. *Vražda jménem republiky. Tragický osud generála Heliodora Píky*, Praha: Ostrov 2006. 383 s. ISBN 80-86289-47-8
- RICHTER, Karel. *Hranice placená krví – sovětsko-finské války*, Praha: Epoque, 2006. 428 s. ISBN 80-86328-97-X
- RICHTER, Karel. *Dobývání domova II. část – Osvobození Československa*. Praha: Ostrov, 2006. 303 s. ISBN 80-86289-39-7
- RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví. Prusko-rakouské války 1740-1866*. Praha: Epoque, 2007. 495 s. ISBN 978-80-87027-29-5
- RICHTER, Karel. *Dobývatel světa. Válečná anabáze Alexandra Velikého*. Praha: Epoque, 2010. 432 s. ISBN 978-80-87027-81-3
- RICHTER, Karel. *Osudový omyl generála Vlasova*. Praha: Epoque, 2010. 472 s. ISBN 978-80-7425-051-4

Seznam příloh

Příloha č. 1: Interní zpráva ČTK o ohlasech západního tisku na knihu Ludvíka Svobody „Cestami života“ I. díl, strana 1. (kopie)

Příloha č. 2: Interní zpráva ČTK o ohlasech západního tisku na knihu Ludvíka Svobody „Cestami života“ I. díl, strana 2. (kopie)

Příloha č. 3: Interní zpráva ČTK o ohlasech západního tisku na knihu Ludvíka Svobody „Cestami života“ I. díl, strana 3. (kopie)

Příloha č. 4: Soukromý dopis generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka prezidentovi ČSSR Ludvíkovi Svobodovi ze dne 5. Dubna 1972, 1. strana (kopie)

Příloha č. 5: Soukromý dopis generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka prezidentovi ČSSR Ludvíkovi Svobodovi ze dne 5. Dubna 1972, 2. strana (kopie)

Příloha č. 6: Soukromý dopis generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka prezidentovi ČSSR Ludvíkovi Svobodovi ze dne 5. Dubna 1972, 3. strana (kopie)

Příloha č. 7: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prezidentem ČSSR Ludvíkem Svobodou (vpravo) v roce 1971. (fotografie)

Příloha č. 8: Pplk. Karel Richter (druhý zleva) s prezidentem ČSSR Ludvíkem Svobodou (vpravo) v roce 1972. Svoboda píše věnování do své memoárové knihy „Cestami Života“. (fotografie)

Příloha č. 9: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prezidentem ČSSR Ludvíkem Svobodou (vpravo) v roce 1971. (fotografie)

Příloha č. 10: Pplk. Karel Richter (uprostřed) na oslavě 80. narozenin bývalého prezidenta Ludvíka Svobody roku 1975. (fotografie)

Příloha č. 11: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vpravo). (fotografie)

Příloha č. 12: Pplk. Karel Richter (vpravo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vlevo). (fotografie)

Příloha č. 13: První československý kosmonaut Vladimír Remek (uprostřed), Karel Richter (úplně vpravo). (fotografie)

Příloha č. 14: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vpravo). (fotografie)

Příloha č. 15: Karel Richter (vpravo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (uprostřed). (fotografie)

Příloha č. 16: Pplk. Karel Richter (uprostřed) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vlevo). (fotografie)

Příloha č. 17: Setkání Karla Richtera (vpravo) s prvním náměstkem kultury (uprostřed) ohledně činnosti KALFu. (fotografie)

Příloha č. 18: Svět knihy 2009 – u stolu zleva Václav Moravec, Jan Halada, Karel Richter. (fotografie)

Příloha č. 19: Karel Richter na Jaroměři Miroslava Ivanova roku 2009. (fotografie)

Příloha č. 20: Předseda KALFu Karel Richter (uprostřed) při předávání ceny za nejlepší knihu literatury faktu roku 2010 prezidentu Václavu Klausovi (vpravo) na Pražském hradě. (fotografie)

Příloha č. 21: Předseda KALFu Karel Richter (vlevo) při předávání ceny za nejlepší knihu literatury faktu roku 2010 prezidentu Václavu Klausovi (vpravo) na Pražském hradě. (fotografie)

Příloha č. 22: Kniha Válka začíná až zítra, autor Karel Richter, spoluautor Jiří Větvička, vydáno 1969. (fotografie)

Příloha č. 23: Kniha Až na práh domova, autor Karel Richter, vydáno 1976. (fotografie)

Příloha č. 24: Kniha Případ generála Vlasova, autor Karel Richter, vydáno 1991. (fotografie)

- Příloha č. 25: Kniha Sudety, autor Karel Richter, vydáno 1994.
(fotografie)
- Příloha č. 26: Kniha Ďábel Trenk, autor Karel Richter, vydáno 1996.
(fotografie)
- Příloha č. 27: Kniha ...a v zádech měli smrt, autor Karel Richter, vydáno 1998. (fotografie)
- Příloha č. 28: Kniha Češi a Němci v zrcadlech dějin. Od nejstarších časů – květen 1938, autor Karel Richter, vydáno 1999. (fotografie)
- Příloha č. 29: Kniha Češi a Němci v zrcadlech dějin. Květen 1938 – do dnešní doby, autor Karel Richter, vydáno 1999. (fotografie)
- Příloha č. 30: Kniha Princ Evžen Savojský – pán bitevních polí, autor Karel Richter, vydáno 2000. (fotografie)
- Příloha č. 31: Kniha Úhlavní nepřítelé, autoři Karel Richter, Roman Cílek a Jiří Bílek, vydáno 2002. (fotografie)
- Příloha č. 32: Kniha Apokalypsa v Karpatech – boje na Dukle, autor Karel Richter, vydáno 2003. (fotografie)
- Příloha č. 33: Kniha Válka začala v Polsku – utajovaná fakta o německo- sovětské agresi, autor Karel Richter, vydáno 2004.
(fotografie)
- Příloha č. 34: Kniha Dobývání domova II. část – Osvobození Československa, autor Karel Richter, vydáno 2006. (fotografie)
- Příloha č. 35: Kniha *Dobývání domova I. část – Osvobození Československa*, autor Karel Richter, vydáno 2005. (fotografie)
- Příloha č. 36: Kniha Vražda jménem republiky – tragický osud generála Heliodora Píky, autor Karel Richter, vydáno 2006. (fotografie)
- Příloha č. 37: Kniha Hranice placená krví – sovětsko-finské války, autor Karel Richter, vydáno 2006. (fotografie)

Příloha č. 38: Kniha *Dobyvatel světa. Válečná anabáze Alexandra Velikého*, autor Karel Richter, vydáno 2010. (fotografie)

Příloha č. 39: Část materiálu z III. Správy SNB (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), archivní číslo 35504 týkající se skupiny paměti prezidenta Ludvíka Svobody ze dne 28. 2. 1973. (kopie)

Příloha č. 40: Žádost o tzv. „ustanovku“ na Karla Richtera z roku 1957 - z materiálu z III. Správy SNB (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), archivní číslo 35504. (kopie)

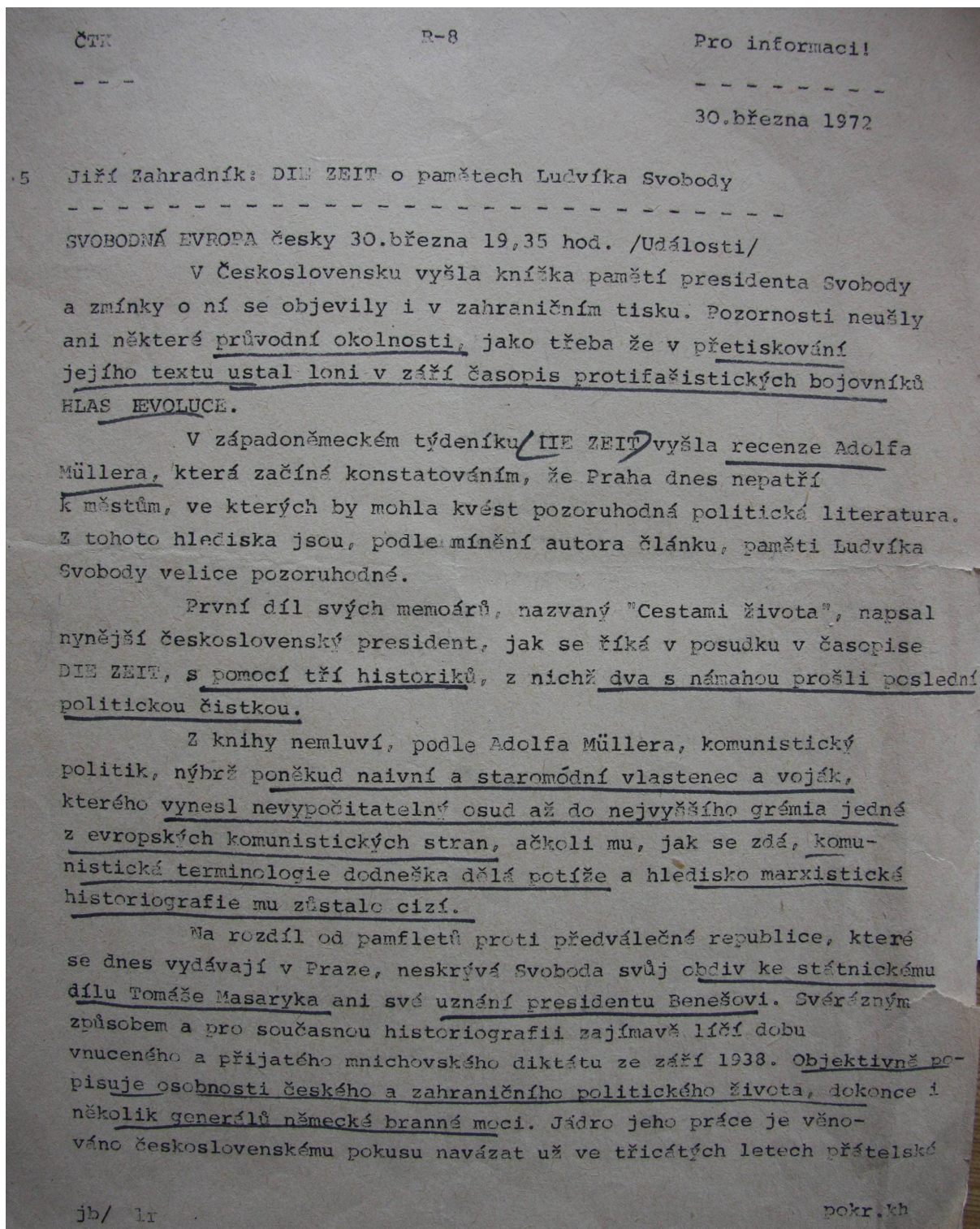
Příloha č. 41: Lektorský posudek na knihu Karla Richtera *Chlapi do nečasu*, strana 1. (kopie)

Příloha č. 42: Lektorský posudek na knihu Karla Richtera *Chlapi do nečasu*, strana 2. (kopie)

Příloha č. 43: Lektorský posudek na knihu Karla Richtera *Chlapi do nečasu*, strana 3. (kopie)

Přílohy

Příloha č. 1: Interní zpráva ČTK o ohlasech západního tisku na knihu Ludvíka Svobody „Cestami života“ I. díl, strana 1. (kopie)

Příloha č. 2: Interní zpráva ČTK o ohlasech západního tisku na knihu
Ludvíka Svobody „Cestami života“ I. díl, strana 2. (kopie)

ČTK

R-9

Pro informaci

30. března 1972

kontakty se Sovětským svazem, pokusu, který dodnes někteří militantní antikomunisté považují za počátek pozdější bolševizace Československa a mnozí stalinisté za sabotáž vztahů mezi sovětským Ruskem a západními mocnostmi.

Autor recenze shledává, že fakta, která Ludvík Svoboda ve své knize předkládá, jsou těžkou obžalobou politiky a peasementu, kterou tehdy Anglie a Francie prováděly ve vztahu k Hitlerovi. Upozorňuje také, že ^{se} Svoboda v některých bodech odchyluje od oficiální komunistické historiografie, ale v takových případech nepolemizuje, nýbrž staví skutečnost vedle skutečnosti.

V knize jsou však, jak uvádí Adolf Müller, i některé téměř provokativní otázky a poznámky pod čarou, často provázené dovětkem, že odpověď se přenechává budoucím historikům. Jde třeba o tyto otázky: Proč se v Evropě v třicátých letech, kdy byl kapitalistický systém v tak hluboké krizi, neprosadily komunistické a socialistické myšlenky? Proč předseda komunistické strany Klement Gottwald 30. září 1938 v protikladu k rozšířenému názoru nevyzval presidenta Beneše, aby požádal o sovětskou vojenskou pomoc?

Recenzent se domnívá, že knih je psána bez vnitřní cenzury. Ludvík Svoboda líčí své dřívější rozhovory s mnoha politiky a místo aby je kritizoval, snaží se je pochopit. Nepopírá například, že Benešovu rozhodnutí nepožádat Moskvu o pomoc nechyběla jistá logika. Beneš volil mezi dvěma zly a rozhodl se pro menší.

Podle mínění recenzenta nená v dnešní východoevropské literatuře paralelu Svobodův komentář k historickému vývoji Evropy v první polovině tohoto století. Skutečnost, že totalitní režimy měly dočasnou podporu mas, Svoboda vysvětluje bídou. Bída, podle jeho názoru, demoralizuje, stírá individuální sebevědomí a budí touhu po vykupiteli a vůdci.

jb/ lr

pokr.kh

Příloha č. 3: Interní zpráva ČTK o ohlasech západního tisku na knihu
Ludvíka Svobody „Cestami života“ I. díl, strana 3. (kopie)

ČTK
- - -

R-10

Pro informaci!
- - - - -
30. března 1972

Jak mohla taková kniha projít cenzurou, ptá se v závěru autor článku v DIE ZEIT? Jaká je vůbec její úloha? Jedna z možných odpovědí je, domnívá se recenzent, že by starý generál, považovaný za pochybného politika, chtěl u svých čtenářů na konci života najít pochopení aspoň jako upřímný vlastenec.

jb/17

kč/kh

Příloha č. 4: Soukromý dopis generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka prezidentovi ČSSR Ludvíkovi Svobodovi ze dne 5. Dubna 1972, 1. strana (kopie)

Dr. GUSTÁV HUSÁK
GENERÁLNÍ TAJEMNÍK ÚV KSČ

V Praze dne 5. dubna 1972

Vážený soudruhu Svobodo,

podle našeho rozhovoru posílám Ti v příloze recenzi Tvé knihy "Cestami života", jak byla předložena sekretariátu ÚV KSČ skupinou čtyř vědeckých pracovníků, schválených sekretariátem /s. Faltyš, Snítel, Šmoldas, Nejedlý/.

Sekretariát ÚV KSČ se včera zabýval prvním dílem Tvých paměť a to jak na základě vzpomenuté recenze vědeckých pracovníků, tak i na základě vlastních poznatků členů sekretariátu po prostudování knihy. Sekretariát ÚV KSČ považuje recenzi za objektivní. Souhlasí s názorem vědeckých pracovníků, že Tvůj vzpomínkový materiál byl spolupracovníky, kteří Ti při sestavování knihy pomáhali /O. Janeček, M. Moulis, K. Richter/ v řadě pro dějiny naší strany a našeho státu závažných otázek interpretován v rozporu s marxistickou historiografií i významnými stranickými dokumenty posledního období.

V recenzi je naznačena řada otázek, kde k takovému nemarxistickému hodnocení historie došlo, i když jejich výčet není úplný. Sekretariát ÚV KSČ došel k názoru, že Janeček, Moulis a Richter zneužili Tvého vzpomínkového materiálu, Tvé osoby i Tvé autority k propagování historických koncepcí a názorů, které narůstaly mezi našimi historiky v letech 1965-1969 a byly v rozporu s marxistickou historiografií jak u nás, tak i v socialistickém táboře, v rozporu s dokumenty KSČ, KSSS i druhých bratrských stran. Většina těchto historiků se také v letech 1968-69 politicky zdiskreditovala a byla z strany vyloučena, což skupině Janeček a spol. bylo dobře známo. Proto také Janeček, Moulis a Richter nesou plnou zodpovědnost za tyto nesprávné názory, tendence a stanoviska v Tvé knize, i za

Příloha č. 5: Soukromý dopis generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka prezidentovi ČSSR Ludvíkovi Svobodovi ze dne 5. Dubna 1972, 2. strana (kopie)

2

zneužití Tvé osoby. Proto podle názoru sekretariátu ÚV KSČ neměli by již být tito lidé při pracích podobného druhu používáni.

Mezi členy naší strany rostou okolo Tvé knihy rozpaky, nejasnosti a kritika. Jak je Ti jistě známo, západní propaganda soustavně zneužívá právě těchto rozdílných názorů z Tvé knihy proti stanoviskům KSČ v propagandě proti našemu státu.

Podle názoru sekretariátu ÚV KSČ vzhledem k Tvým zásluhám a k Tvému postavení ve straně a státě je nadále třeba postupovat velmi opatrně a delikátně, aby nevznikl zmatek ve vysvětlování naší minulosti mezi členy strany a naším obyvatelstvem doma a nedávala se možnost zneužívání Tvé osoby zahraniční propagandou.

Proto doporučuji, aby se nespíchalo s přepracováním prvního dílu Tvých vzpomínek a zejména publikací opraveného vydání a aby se nespíchalo příliš také s vydáváním dalšího dílu.

Sekretariát ÚV KSČ je toho názoru, aby další vydání prvního dílu Tvé knihy v nynějším znění nebylo vydáváno ani doma, ani v zahraničí.

Pokud budeš na přepracování prvního dílu a přípravě dalšího dílu svých vzpomínek pracovat, je Tvou osobní věcí, které z marxistických historiků, prověřených členů strany a dobře ovládajících problematiku si přibereš jako osobní spolupracovníky.

Podle usnesení předsednictva ÚV KSČ z 11.2. t.r. o vydávání politické a společensko-vědní literatury /bod 10/ má Ústav marxismu-leninismu projednat "memoárovou literaturu významných politických, státních, kulturních a vojenských osobností naší země před jejím vydáním a předložit sekretariátu ÚV KSČ stanovisko posuzované práce. Pokud jde o publikace memoárů členů ÚV KSČ a vlády ČSSR, ČSR a SSR o otázkách jejího vydání rozhoduje sekretariát ÚV KSČ".

Toto usnesení je závazné pro nás všechny a podle něho je třeba postupovat i v případě přepracování prvního dílu Tvých vzpomínek a eventuálně i dalších dílů.

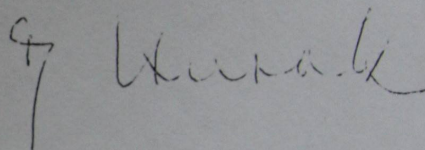
Příloha č. 6: Soukromý dopis generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka prezidentovi ČSSR Ludvíkovi Svobodovi ze dne 5. Dubna 1972, 3. strana (kopie)

3.

Pro nás všechny je situace kolem prvního dílu Tvých vzpomínek nepříjemná. Podle mého pevného názoru zavinili ji vzpomnutí tři spolupracovníci. Musíme nyní hledat východisko s nevyhnutelnou zásadovostí z hlediska linie strany a s velkým taktem k Tvé osobě a k Tvým stranickým a státním funkcím. Názory členů sekretariátu ÚV KSČ jsou jednotné a pokud vím, odpovídají i názorům členů předsednictva ÚV KSČ.

Prosím, abys tak pochopil i tento můj dopis s tím, že na mé účtě k Tvé osobě i na našich starých přátelských vztazích tato epizoda nemůže nic změnit.

Se soudružským pozdravem

Vážený soudruh
Ludvík S v o b o d a
president Československé
socialistické republiky
Praha - Hrad

Příloha č. 7: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prezidentem ČSSR Ludvíkem Svobodou (vpravo) v roce 1971. (fotografie)

Příloha č. 8: Pplk. Karel Richter (druhý zleva) s prezidentem ČSSR Ludvíkem Svobodou (vpravo) v roce 1972. Svoboda píše věnování do své memoárové knihy „Cestami Života“. (fotografie)

Příloha č. 9: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prezidentem ČSSR Ludvíkem Svobodou (vpravo) v roce 1971. (fotografie)

Příloha č. 10: Pplk. Karel Richter (uprostřed) na oslavě 80. narozenin bývalého prezidenta Ludvíka Svobody roku 1975. (fotografie)

Příloha č. 11: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vpravo). (fotografie)

Příloha č. 12: Pplk. Karel Richter (vpravo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vlevo). (fotografie)

Příloha č. 13: První československý kosmonaut Vladimír Remek (uprostřed), Karel Richter (úplně vpravo). (fotografie)

Příloha č. 14: Pplk. Karel Richter (vlevo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vpravo). (fotografie)

Příloha č. 15: Karel Richter (vpravo) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (uprostřed). (fotografie)

Příloha č. 16: Pplk. Karel Richter (uprostřed) s prvním československým kosmonautem Vladimírem Remkem (vlevo). (fotografie)

Příloha č. 17: Setkání Karla Richtera (vpravo) s prvním náměstkem kultury (uprostřed) ohledně činnosti KALFu. (fotografie)

Příloha č. 18: Svět knihy 2009 – u stolu zleva Václav Moravec, Jan Halada, Karel Richter. (fotografie)

Příloha č. 19: Karel Richter na Jaroměři Miroslava Ivanova roku 2009.
(fotografie)

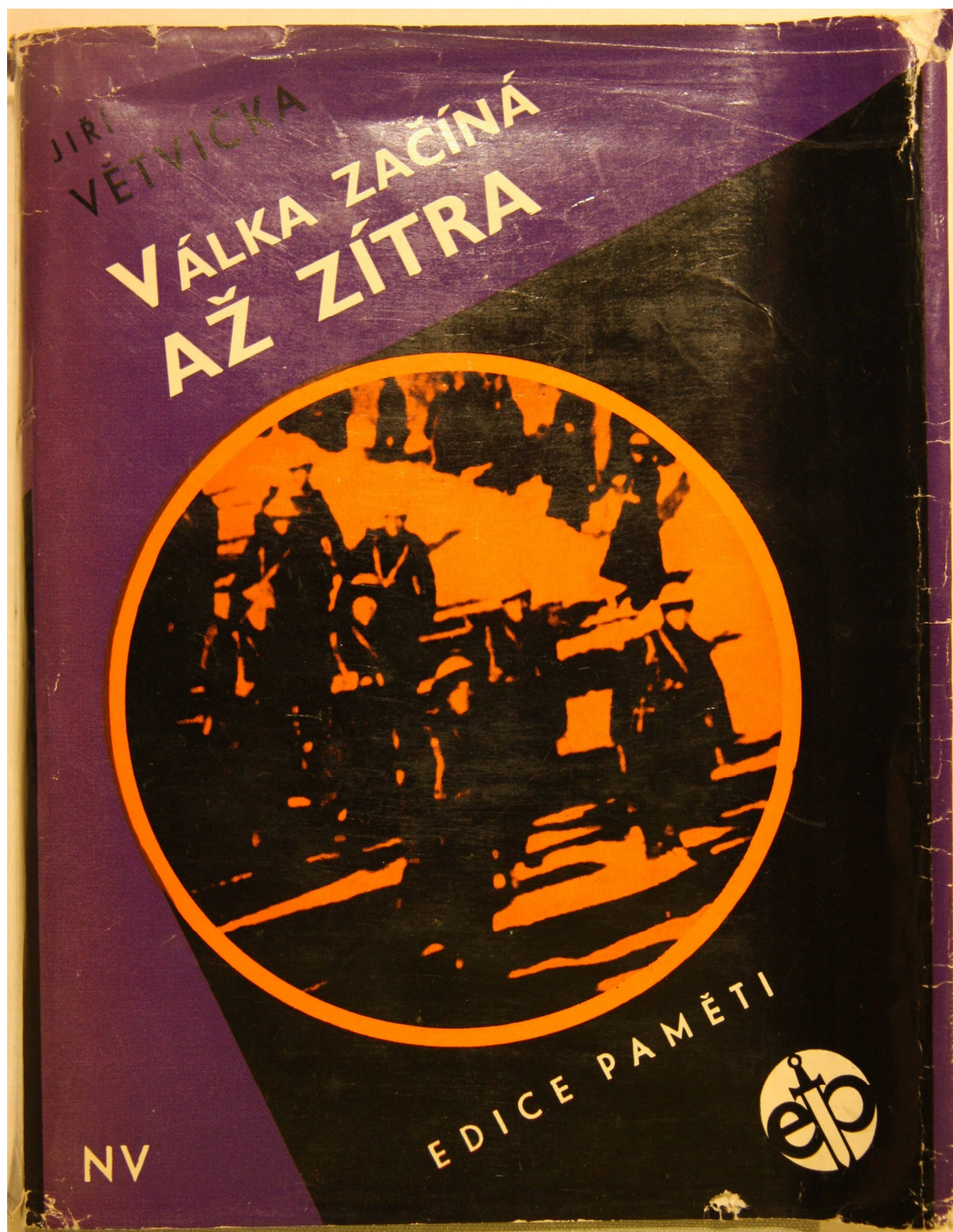
Příloha č. 20: Předseda KALFu Karel Richter (uprostřed) při předávání ceny za nejlepší knihu literatury faktu roku 2010 prezidentu Václavu Klausovi (vpravo) na Pražském hradě. (fotografie)

Příloha č. 21: Předseda KALFu Karel Richter (vlevo) při předávání ceny za nejlepší knihu literatury faktu roku 2010 prezidentu Václavu Klausovi (vpravo) na Pražském hradě. (fotografie)

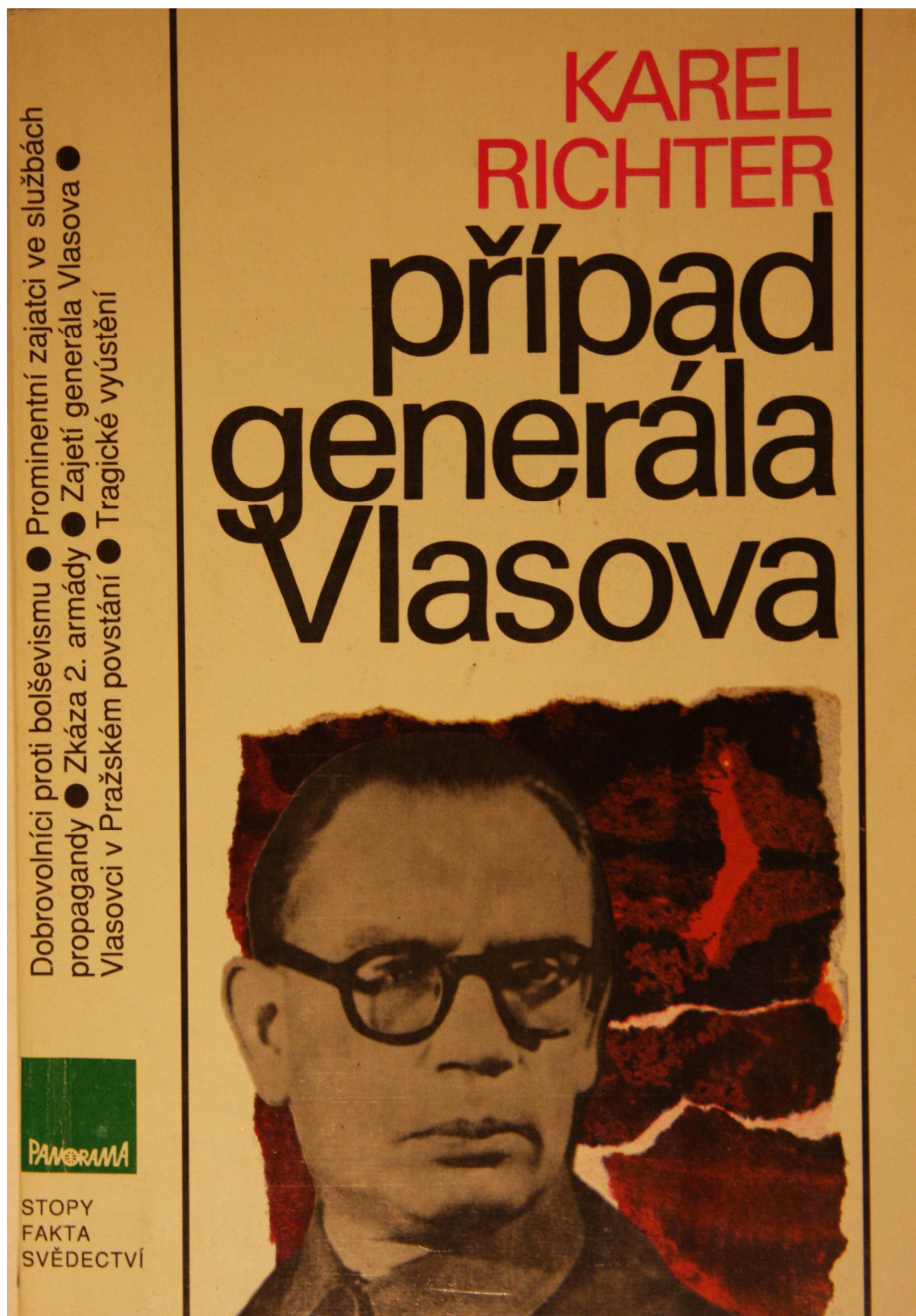
Příloha č. 22: Kniha *Válka začíná až zítra*, autor Karel Richter, spoluautor Jiří Větvicka, vydáno 1969. (fotografie)

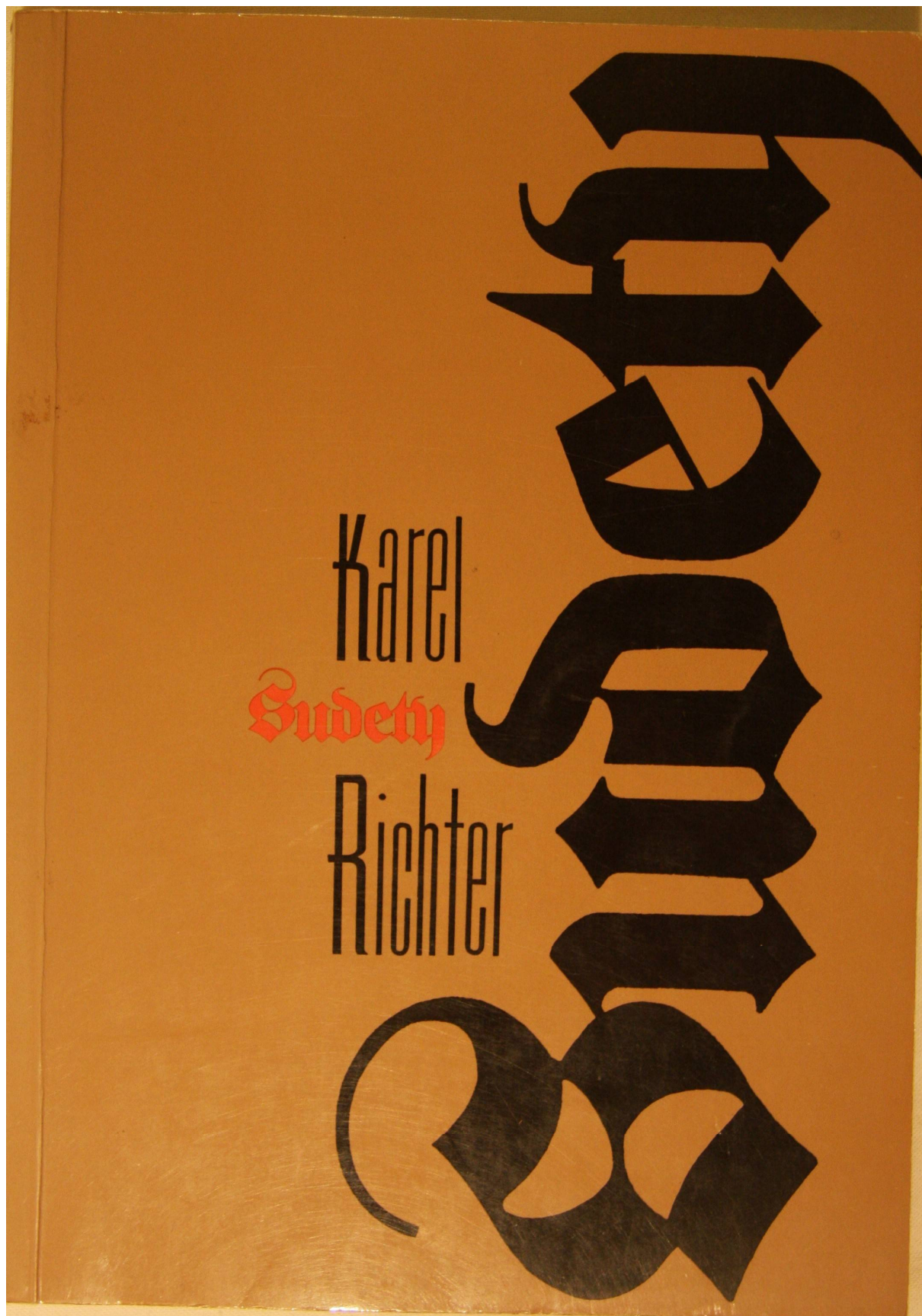
Příloha č. 23: Kniha *Až na práh domova*, autor Karel Richter, vydáno 1976. (fotografie)

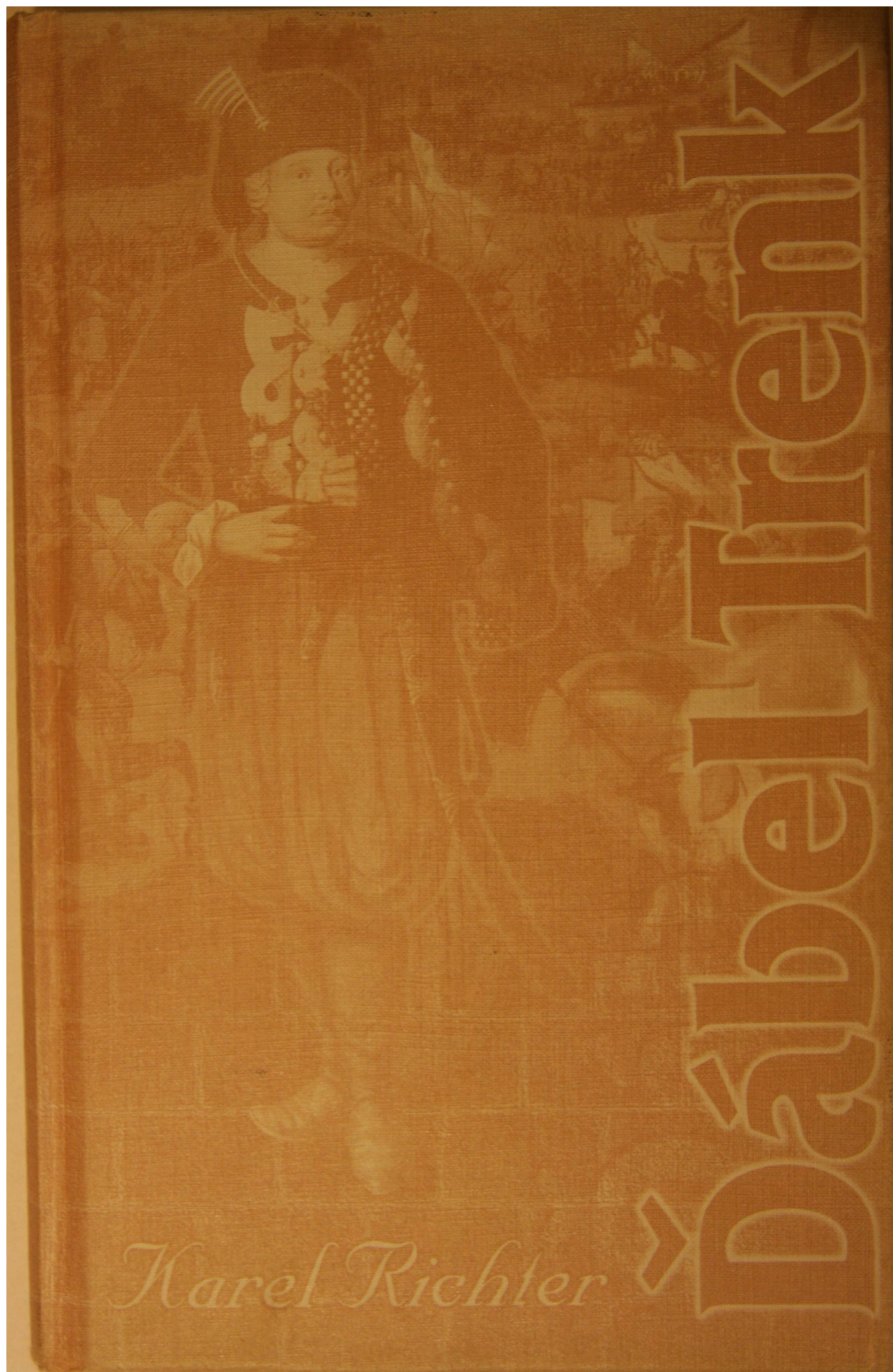
Příloha č. 24: Kniha *Případ generála Vlasova*, autor Karel Richter, vydáno 1991.
(fotografie)

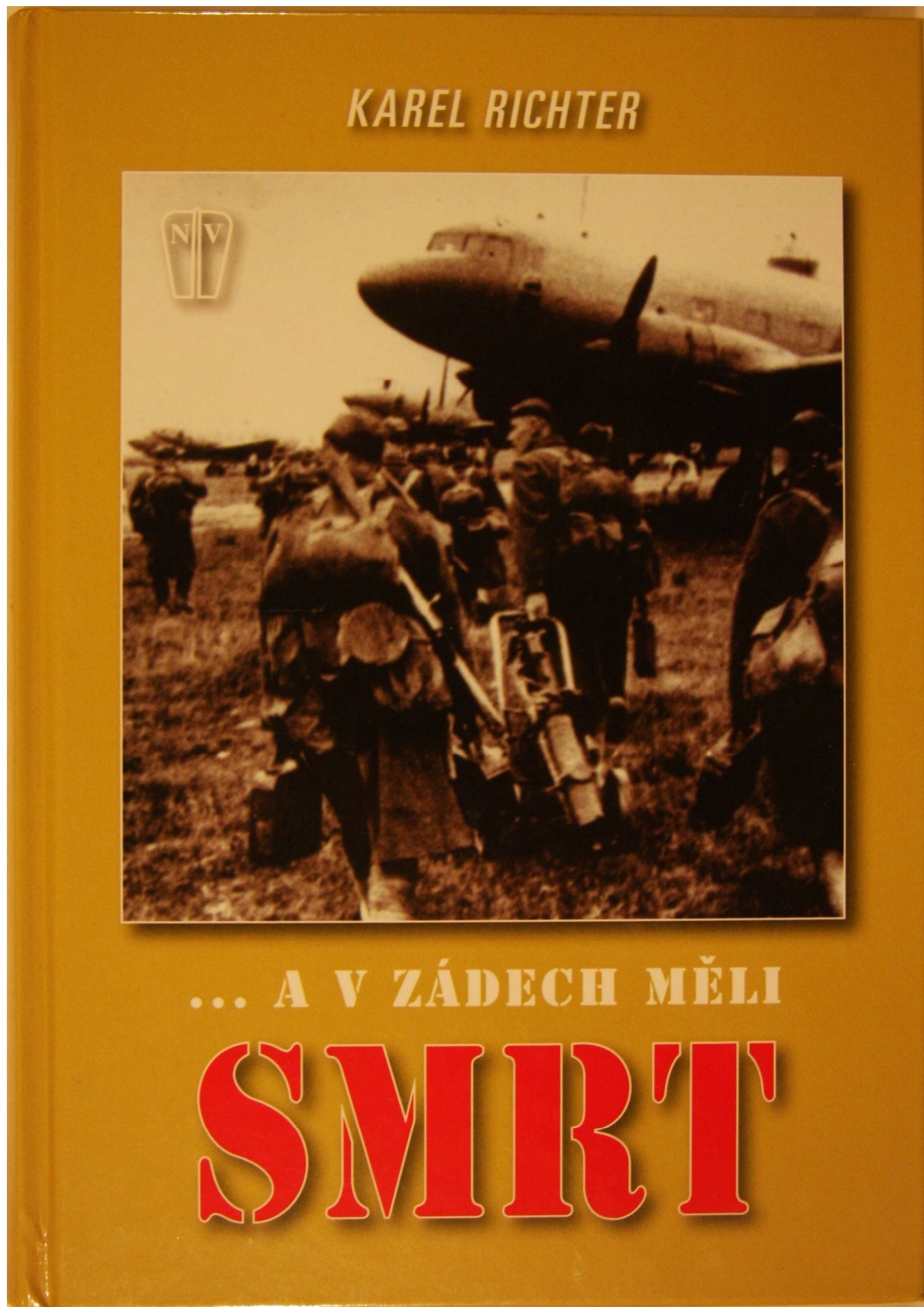
Příloha č. 25: Kniha *Sudety*, autor Karel Richter, vydáno 1994.
(fotografie)

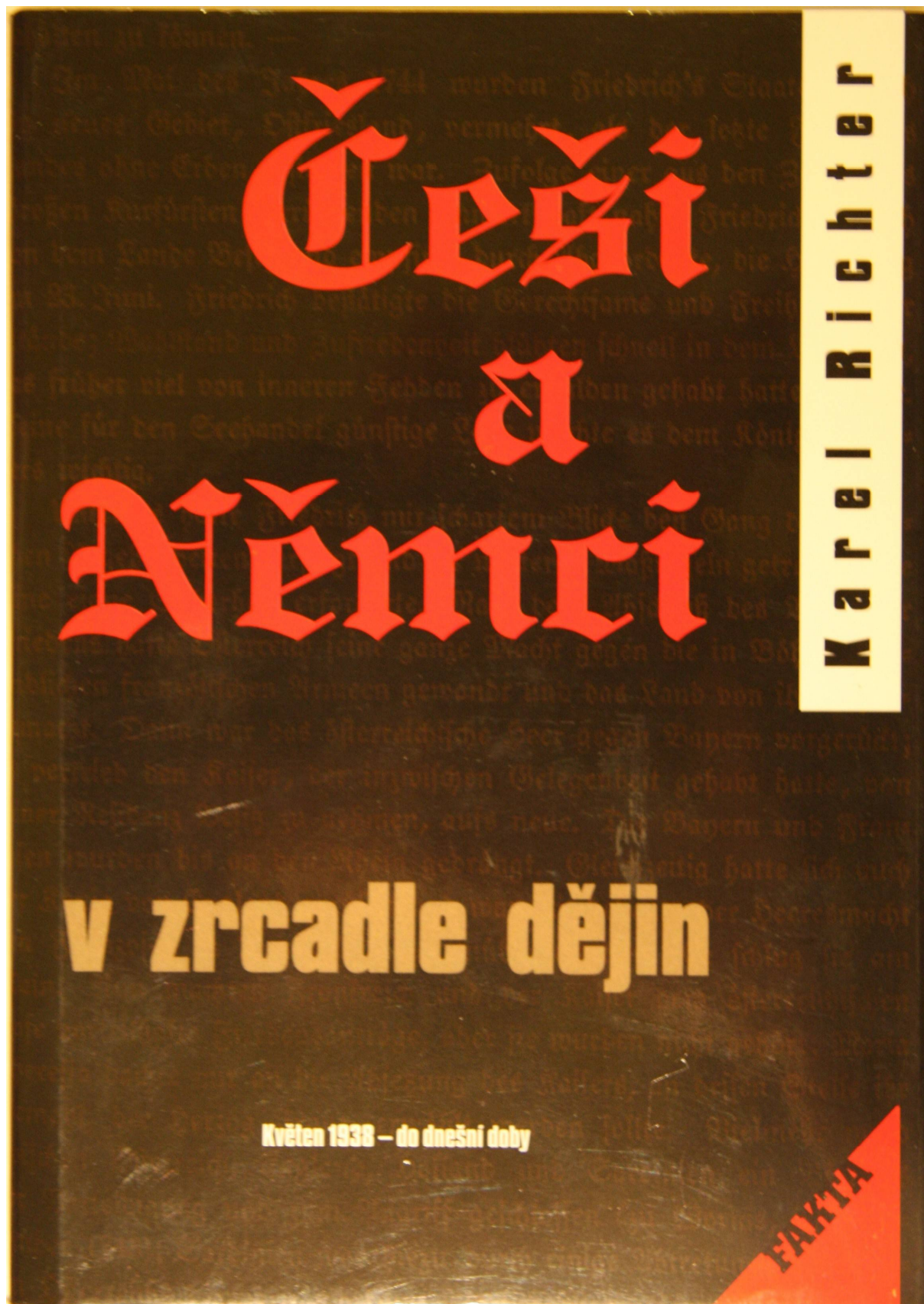
Příloha č. 26: Kniha *Ďábel Trenk*, autor Karel Richter, vydáno 1996.
(fotografie)

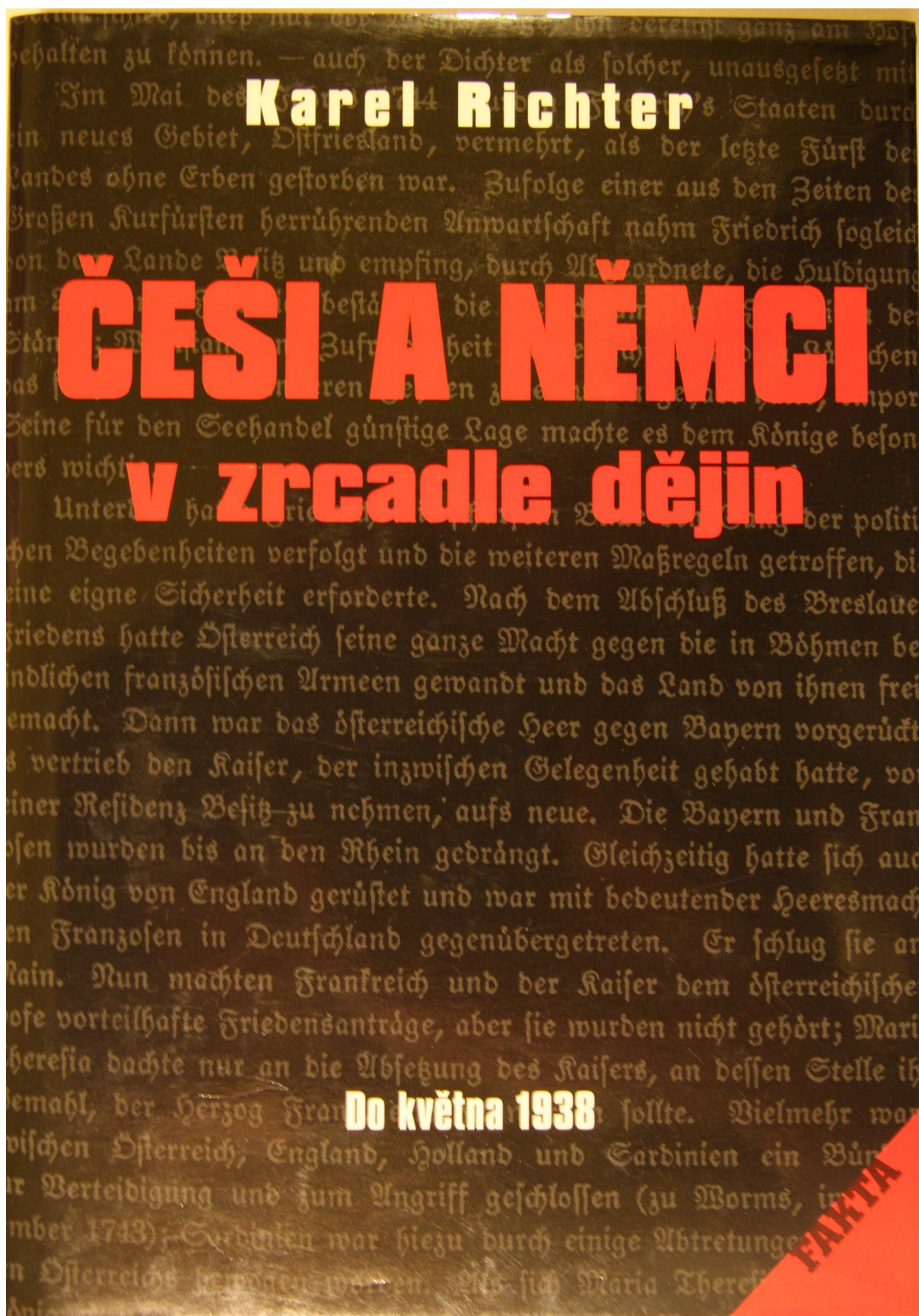
Příloha č. 27: Kniha ...a v zádech měli smrt, autor Karel Richter, vydáno 2008. (fotografie)

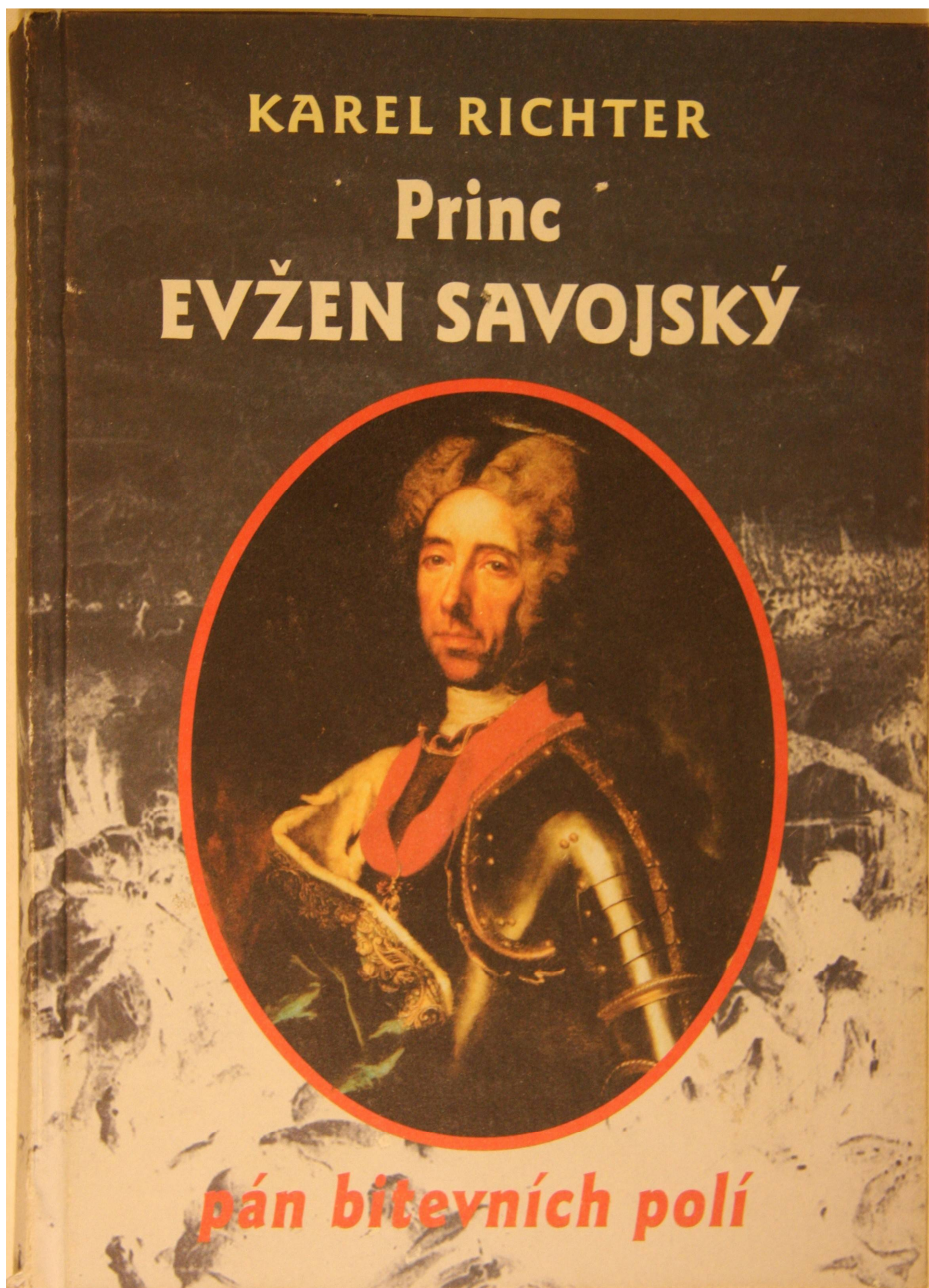
Příloha č. 28: Kniha *Češi a Němci v zrcadlech dějin. Od nejstarších časů – květen 1938*, autor Karel Richter, vydáno 1999. (fotografie)

Příloha č. 29: Kniha *Češi a Němci v zrcadlech dějin*. Květen 1938 – do dnešní doby, autor Karel Richter, vydáno 1999. (fotografie)

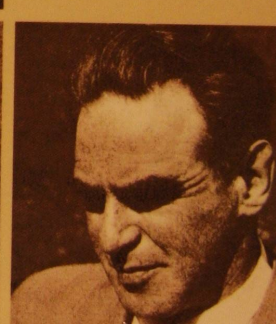
Příloha č. 30: *Kniha Princ Evžen Savojský – pán bitevních polí*, autor Karel Richter, vydáno 2000. (fotografie)

Příloha č. 31: Kniha *Úhlavní nepřátelé*, autoři Karel Richter, Roman Cílek a Jiří Bílek, vydáno 2002. (fotografie)

Karel Richter Roman Cílek Jiří Bílek

ÚHLAVNÍ PŘÁTELE

OSUDOVÁ SPOJENÍ

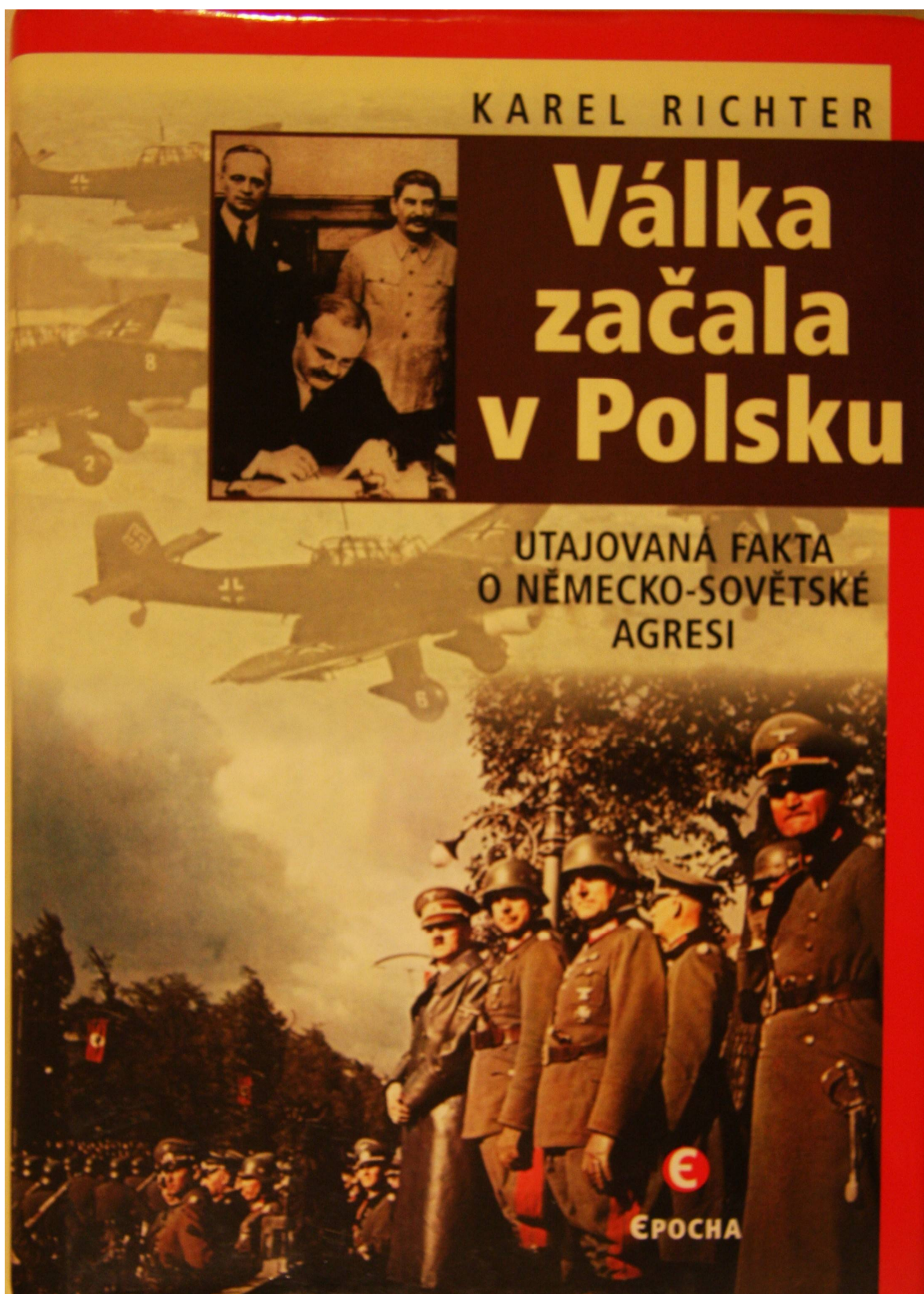
Stalin - Trockij
Hitler - Röhm
Gottwald - Slánský

Příloha č. 32: Kniha *Apokalypsa v Karpatech – boje na Dukle*, autor Karel Richter, vydáno 2003. (fotografie)

Příloha č. 33: Kniha *Válka začala v Polsku – utajovaná fakta o německo- sovětské agresi*, autor Karel Richter, vydáno 2004.

(fotografie)

Příloha č. 34: Kniha *Dobývání domova II. část – Osvobození Československa*, autor Karel Richter, vydáno 2005. (fotografie)

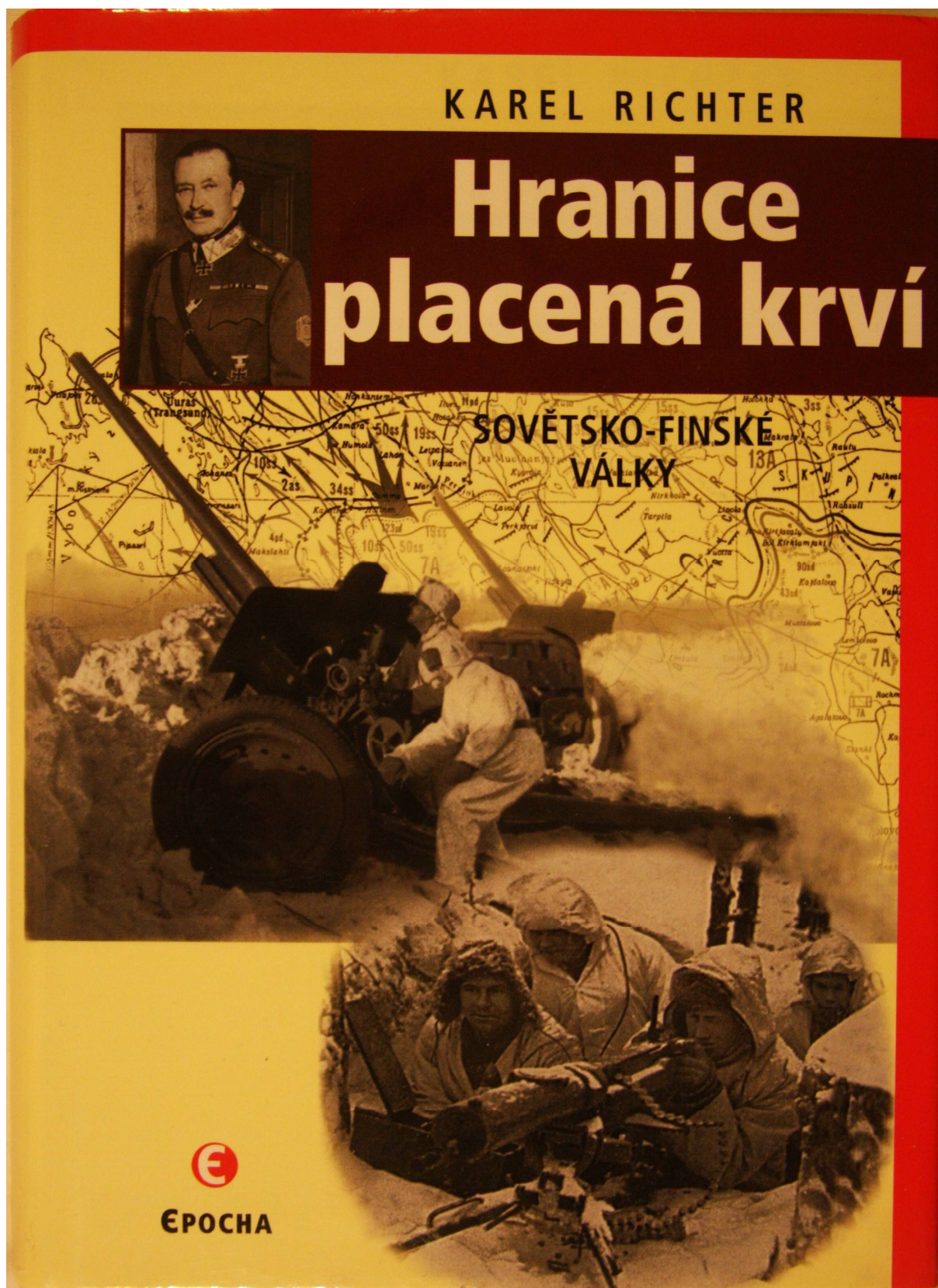
Příloha č. 35: Kniha *Dobývání domova I. část – Osvobození Československa*, autor Karel Richter, vydáno 2005. (fotografie)

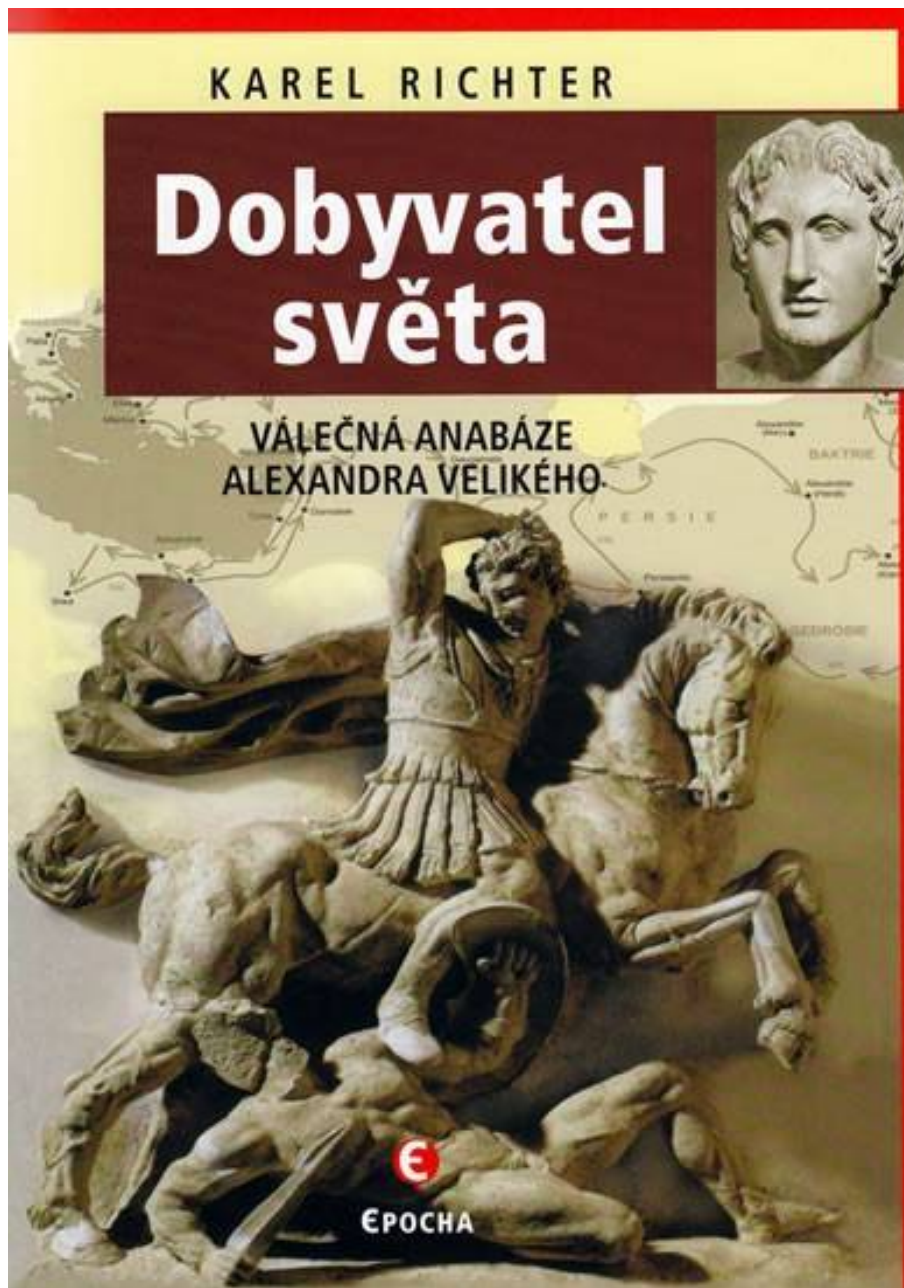
Příloha č. 36: Kniha Vražda jménem republiky – tragický osud generála Heliodora Píky, autor Karel Richter, vydáno 2006. (fotografie)

Příloha č. 37: Kniha Hranice placená krví – sovětsko-finské války, autor Karel Richter, vydáno 2006. (fotografie)

Příloha č. 38: Kniha Dobyvatel světa. Válečná anabáze Alexandra Velikého, autor Karel Richter, vydáno 2010. (fotografie)

Příloha č. 39: Část materiálu z III. Správy SNB (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), archivní číslo 35504 týkající se skupiny paměťí prezidenta Ludvíka Svobody ze dne 28. 2. 1973. (kopie)

na PhDr. R I C H T E R Karel, CSc., podplukovník, nar. [redacted]
[redacted], národnost [redacted]
[redacted] státní příslušnost, člen KSČ,
ženatý, pův. povoláním učitel, třídní původ dělnický, zaměstnán ve Voj. historické datavě jako samostatný vědecký pracovník Voj. historického oddělení bytem [redacted]

Jmenovaný do r. 1971 pracoval ve Vojenském historickém datavě ve skupině paměťí prezidenta republiky. Vzhledem k tomu, že na II. díle paměťí byly zjištěny vážné politické ideologické nedostatky, byla celá skupina pracující na pamětech rozpuštěna. Obě pracovníci Oldřich JANEČKA a MOULIS byli se zaměstnání propuštěni - rozvázním pracovního poměru. Po důsledném prošetření všech nedostatků na uvedeném díle bylo zjištěno, že pplk. Karel RYCHTER nebyl odpovědný za uvedené nedostatky, nespodílel se na chybách, ale naopak dohledával se oponentury příslušně odpovědného stranického orgánu, bylo rozhodnuto převést jmenovaného na stávající tabulkovou funkci. V letech 1968-69 pracoval navržený na Správě voj. přípravy na odd.

Příloha č. 40: Žádost o tzv. „ustanovku“ na Karla Richtera z roku 1957 - z materiálu z III. Správy SNB (Hlavní správa vojenské kontrarozvědky), archivní číslo 35504. (kopie)

MINISTERSTVO VNITRA

6. správa MV
I. odb. 2. odd.
ref. Stojar.

C. J. A/6-02008/20-7
Dne 4.10.1957
Převzal por. Kříž
Zapsal st. serž. Konečková

USTANOVKA
byla zadána v těchto bodech:

polit. prací, chování v bydišti, vztah k rodině, manželce, charakter. vlastnosti, poměr ke ženám, majet. poměry, styky v bydišti, sdu ohedí do společnosti, návštěvy v bytě, charakteristika manželky.

R i c h t e r Karel, nar. [redacted]
[redacted] obč. stát, přísl., ženatý, člen KSC, zaměstnán jako aktivní důstl ČSA, ve vojenské škole Kl. Gottwalda, Praha,
bytem [redacted]
od 24.9.1956,
před tím [redacted]
od 24.9.1955,
hlášen dle vojen. prák. V-0230930 MNO.

Příloha č. 41: Lektorský posudek na knihu Karla Richtera *Chlapi do nečasu*, strana 1. (kopie)

Lektorský posudek na literární práci Karla Richtera
"Chlapi do nečasu"

Přiznám se, že jsem byl před čtením románu na rozpacích, neboť jsem znal filmovou podobu, která divácky příliš nenadchla. Patřila svého času k dobrému průměru naší filmové tvorby vznikající ve studiu Barrandov. Úspěšný režisér Strnad neodvedl podle mého názoru výkon, na který jsme si v jeho práci zvykli. Nesplnil tedy to, co se předem očekávalo. To se může stát. Z nepřiliš výrazného vyznění filmu plynuly také mé obavy, jaká bude literární podoba, která jak je patrné, se neliší nijak výrazně od podoby scénáře k filmu. Zde se musím přiznat k pocitu, že kniha je lepší než uvedený film.

Příběh, postavený na události, jakou bývá spartakiáda, je ve spojení s vojenskou tematikou, nový, dosud v tak velkém a nosném rozsahu nepoužitý. To samo o sobě dávalo autorovi možnost nového pohledu, myslím že přitažlivého, zvláště pro mladou generaci. Dokázal velmi dobře spojit to časové období "kdy je armáda v kurzu" s obyčejnými problémy života vojenského kolektivu. Dokázal analyzovat vztahy vojáků všech kategorií a vcelku nenásilně propojit život v armádním i civilním prostředí. Vše zvládl, řekl bych lehce, bez vážných rozporů, překlenul dobře řadu, úskalí, která v sobě tato tematika skrývá.

Mohu tedy bez nadsázky říci, že Richterova práce patří mezi ty, které se ppektivě snaží ukázat pravou tvář naší lidové armády. Nadto ji ukazuje sympaticky, bez zbytečného patosu, dává zaznít i negativním tendencím, které jsou, bohužel, zatím přetrvávající. Domnívám se, že autor našel vždy dostatečně přesvědčivá východiska ze situací, bez mentorského tónu, s porozuměním pro životní situace, s poctivou dávkou literární pravdivosti.

- 2 -

Většina postav má sympatické rysy, přitažlivé zvláště pro mladého člověka. Mohu říci, že celé dílo je postaveno pozitivně se značnou dávkou výchovné působivosti. Uvědomuji si, že to není základní poslání literatury, ale je to věc důležitá.

Autor je zkušený, znalý procesu vývoje a činnosti armády. To je patrné v celé práci. Nezapře svoji profesi historika a myslím, že ji vhodně uplatnil.

Ústřední postava, mjr. Radek Chmelař, je vcelku přijatelným typem. Jeho výhledem je (pochopitelně literární) určitá vnitřní rozpornost, která vlastně zavádí do jeho života ono potřebné napětí, z něhož se rodí konflikt ^{Také ostatní postavy jsou stárnutí bolesti.} ~~z jakéhosi souboje s vlastní volí.~~ Přebývá u nich optimistický vztah ke skutečnosti. Dokáží řešit problémy čestně, nesobecky.

Poprvé se v naší literatuře s tematikou mírového života armády podařilo zobrazit postavu politického pracovníka tak, že je životná, lidsky sympatická, aktivní s vyhraněně pozitivním vztahem k lidem.

Podařilo se toho více. Také postava absolventa VKMŠ (Benčík) je poprvé vybavena určitými zcela konkrétními vlastnostmi a patří mezi nosné, tvořící neoddelitelnou součást příběhu.

Většina úvah vyznívá pro autora pozitivně. Jsou však také věci, které je nutné vyjádřit a nejsou tak zcela pozitivní.

Jazyk je, ve snaze po bližší charakteristice postav, namnoze neadekvátně vulgární (str. 19). Jsou místa, kde by možná nebylo nutné zacházet až do naturalistického líčení situací (str. 10).

Chci také upozornit na některé terminologické nedostatky (str. 45 - letní polokošile; str. 139 - tankotechnický park apod.; dosažení pohotovosti, nikoliv zaujetí pohotovosti - str. 8.).

Příloha č. 43: Lektorský posudek na knihu Karla Richtera *Chlapi do nečasu*, strana 3. (kopie)

- 3 -

Také líčení vojenského klubu neodpovídá skutečnosti dneška (str.95), spíše připomíná jeho vzhled okolo krizových let.

Na str.17 autor změnil typ tanku z T-72 na T-55, ale ponechal charakteristické znaky původního typu.

V textu došlo ke změně jmen, hodnosti a podobně, avšak k úpravě nedošlo v celém textu.

Tyto připomínky se však dotýkají pouze detailů, které nemohou ovlivnit celkový náhled na práci autora.

Zastávám názor, že kniha právem patří do edičního plánu Našeho vojska a doporučuji ji vydat.